

Jókai Mór
A barátfalvi
lévita

Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 159 9

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR

A BARÁTFALVI LÉVITA

Tartalom

Előszó	5
A böjtös ebéd	7
A disznótoros ebéd	25
A Lavater	37
Bíró uram	44
Itt van hát Barátfalva	52
A világon kívül	62

Előszó

Most harmincnyolc esztendeje, hogy az „Elátkozott család” című regényemet az olvasóközönség elé bocsátottam befejezetten, de mégis befejezetlenül. Annyiban egész volt a történet, hogy a vezéreszme kiszenvedett benne, az ellentétek összesimultak, átokmondó és átokviselő együtt bukott el, s együtt megnyugodott; de fönmaradt a rejtély: mi lett a regény fiatal hőseiből, akik eltűntek, családjukra nézve meghaltak, s akiket aztán egy harmadik halálra keres – s akinek arra nagyon erős oka van.

Azon művem utószavában azt ígértem, hogy majd megírom én ennek a rejtélynek a kibonyolítását egy újabb regényben, aminek a címe: „A barátalvi lévita.” A befejezett regény annyit fecseg ki a titokból, hogy a kalandorhős valahol a Bükk rengetegekében él elrejtőzve, mint lévita.

Azóta én folyvást viselem ennek a regénynek a tárgyát, mint Jupiter viselte a fiát, Bacchust, a testében (hohó! ne kezdjük olyan magasan!), mint rossz adós a váltóóvást a zsebében, anélkül, hogy az adósságom leróttam volna.

Nagyobb adósságaim voltak, azokat kellett lefizetnem. Irányregények, négy-öt kötetesek. Kedvenc eszméim, amikbe szerelmes voltam, aztán meg egyéb *certa quoniam*.

Most azután elkövetkezővén a karácsony hava, ismét elővesz a lelkiismeret-furdalás: számadásrendezés. Kinek tartozunk még? Minden adósságunkat tisztáztuk már? Nincs már semmi gondunk? Rábízhatjuk egészen a kis Jézuskára, hogy aggassa tele a karácsonyfát annak az ártatlan léleknek gyermeki örömére, aki még hisz, szeret és remél: – többet nem tud.

Azt kérdezi tőlem a minap (nyomtatott levélben) egy írópajtásom, hogy mondjam meg neki, mikor volt a legboldogabb karácsonyom életemben, s mi volt annak az okozója? Azt hiszem, hogy mind az ezer fölszólításra azt a választ fogja kapni: „amikor az anyám karján ültem, s vártam, hogy az angyal mikor csönget. Kinyílik az ajtó, tündöklük a karácsonyfa, s én megtudom, hogy mit hozott nekem a kis Jézus”. Mindenki ugyanezt felelheti arra, nem mást.

De én nem így felelek rá. Nálunk nem csináltak karácsonyfát, betlehetmet sem mutogattak; puritán szokásokat tartottunk. Nekem a legboldogabb karácsonyom volt 1848-ban.

Útban voltam; világosan szóljunk: futottam. Kergettek. A hátam mögött villogott az ég, nem villám volt, hanem ágyúlobbanás, vert sereg utóhada

védte a visszavonulást. Fejem fölött károgtak a hollók, varjúk; azt mondták, rám várnak, vagy hogy nem kár értem, nem értetem egészen. Az út rögös volt, a hó csak szállingózott. A szekérnek nem volt ernyője, s rajtam csak egy karbonári felleghajtó, köröskörül sík pusztaság, aztán madárfagyasztó hideg, amilyen azóta soha. Ami rajtam volt, az volt az enyém. A szállás, ahova az éjszaka betérített, fűtetlen szoba volt, a vendégség fekete kenyér és szalonna, fagyos: – az ágy földre vetett zsuppszalma, melyben az egerek cincogtak éjszaka, reggelre az ivópoharamban jéggé fagyott a víz; fölébresztett a megzörrenő ablak, ágyúdörgés kopogtat: „odább, odább”. A ködtől nem látszik a vidék. A ködtől nem látszik a remény!... De mellettem volt a szép, ifjú feleségem, aki szeretett, s minden nyomort, búbánatot megosztott velem... Ez volt az én legboldogabb karácsonyom.

Ez az oka, hogy így karácsony táján elővesznek azok a nyugtalankodó érzések, amikről nem tudja az ember, hogy mit akarnak, biztatnak-e? vádolnak-e? valamire visszaemlékeztetnek-e? vagy talán valamit visszakívánnak-e? Fájnak-e vagy jólesnek? Most is olyan köd előttem, mint *akkor*.

Az ilyen kedélybizsergésben jut eszembe az 1858-ból fönmaradt adósság: az olvasónak megígért regény. Itt élt az azóta folyvást, mint a fába nőtt béka, a fejemben, hozzuk napvilágra, hátha még megél?

Mindhogy azonban a mai napok olvasóiról bajos föltennem, hogy emlékeznek a harmincnyolc év előtt olvasott regényemre, jobbadán még nem is születtek akkor, annálfogva legyen megengedve nekem, hogy ezen regényben a megelőző történetből itt-amott az elszakadt fonalakat a régivel összekötögessem.

Üdv az olvasónak!

1896. december 14.

Jókai Mór

A böjtös ebéd

Karácsony előtti pénteknap volt.

Ezt azon időkben nagyon meg szokták ünnepelni Miskolc városában.

A három római katolikus templom tornyaiban, egymást föl váltva, zúgnak az ájtatosságra hívogató harangok. Hogy a reformátusok és evangélikusok templomainak tornyaiban nem zúgnak, arra azoknak harminchárom okuk van. Az első az, hogy nincs harangjuk. Tornyük sincsen; templomuk is csak egy van, fenn az Avas hegytetőn; régi erős építmény; nem messze tőle egy torony, de ez csak ellenséget megfigyelni való őrtorony. Csak ötven esztendővel később épült az a mostani város közepén.

De vármegyeháza már volt; szép emeletes épület, abban lakott az első alispán. A másodalispán a saját nemesi salva guardiájában rezideált.

Városháza még nem volt. A bíró a saját házában tartotta a hivatalát, amire könnyű volt rátalálni az ajtaja mellé kitett kalodáról.

A vármegyeházánál kék mundéros hajdú strázsál kivont karddal, alá s fölé sétálgatva a hosszú kapu alján végignyújtott gyalogjárón. Valahányszor a kapuhoz kerül, kidugja rajta a fejét.

Mikor aztán egyszer megint kikukkant a kapuajtón, jó szerencse, hogy ki nem szúrta a szemét annak a belebotló alaknak, akinek a háromszögletű kalapjával összeütötte a csákóját.

– Holberdó! Ki vagy, ha Istentől vagy?

A jövevény csakugyan megijedni való figura volt. Olyan magas, mint az ótestamentumi Góliát; a háromcsücskéjű kalap egész a szeméig lenyomva, a hosszú bő fekete köpönyeg pedig az orra hegyéig átvetve.

– Pardon! – dörmögé az a köpönyeg alól.

– Semmi pardon! Mi van az alatt a köpönyeg alatt?

A magas úrnak szét kellett tárnia a köpönyegét, hogy fölfedezze az alakját.

S a fegyveres őrnök bizony elég sok fölfedezésre méltója akadt.

– Micsoda hacuka! Milyen habdák! Pulider meg nincs? Hát ebben a bőrtokban mi van?

– Vadászpuska.

– Hát nem tudja az úr, hogy puskával nem szabad a vármegye házába belépni? Ide vele!

S a látogató úrnak meg kellett engednie, hogy a strázsza elvegye a vállára akasztott puskát; akkor aztán a fegyverzet kiegészítő részét, a va-

dásztáskát is odaadta neki; de még a köpönyegét is rábízta; azokat mind egy szegre fölakasztá a rendnek éber őre.

Akkor kérdé, – hogy „hová igyekezik az úr?”

– A vicispánhoz. Hol a szállása?

– No né, a bolond? Hát már most én tudjam, hogy hol a vicispánnak a szállása?

– Hát nem tudja kend?

– Hiszen kettő van. Első vicispán meg második vicispán, az egyik itt lakik, a másik amott.

– Hát az első vicispáné.

– No már azt megmondhatom. No hát úgy beszéljen az úr. Szóbul ért az ember. Hát csak itt menjen be ezen a grádicson, azután végig a folyosón, mindjárt rátalál az ajtajára.

– Numeró hány?

– Nincs itt semmi numeró, csak a szag után induljon az úr; amely szobaajtón keresztül fenyőmag-füst illamlik kifelé, az az első vicispán kvártély.

(Az a fenyőmag-füst a parasztbúz előlésére való.)

Az idegennek látszó s a kiejtéséről még inkább hallatszó úriember sietett föl a lépcsőkön, két fokot lépve át egyszerre; csakugyan rátalált az igazi ajtóra, melyre kívülről a statárium volt kiszögezve. Benyitott rajta. Az előszobában nem talált senkit. Hosszú falócák voltak a fal mellett kikopva a rajta üléstől, a fal elég barna a hozzátámaszkodástól. Itt uralkodik a fenyőmag-füst illata.

Onnan benyitott egy másik szobába. Ott sem volt senki. Az ablaknál volt két íróasztal, négy székkal. Nagy álom kalamárisok rajta, fa porzótartókkal, nagy ollókkal, amik lánccal voltak odakötte az asztal korlátjához, hogy valaki el ne vihesse. A padló szép tarka a tintacsöppektől. Ezt a szobát dominálja a dohányfüst aromája.

Még beljebb hatolt egy harmadik szobába. Az már terem volt nyitott almáriumokkal, amik tele voltak akták csomagaival, súlyos pandektákkal, középen egy hosszú, zöld asztal, a mellett tizenhárom bőrszék. Ebben a teremben az ócska papiros doha előkelősködött.

A harmadik teremben sem talált senkit.

No innen ugyan mindent ellophatnának.

Ha ugyan akadna olyan bolond tolvaj, aki ezt a mindent ellopja.

A szomszéd teremből végre emberjelző neszt hallott: tányércsörömpölést.

Oda is benyitott. Ott már kellemes illat fogadta: az ecettel volt kifüstölve.

A pohárszékek, almáriumok, tányértartók elárulták, hogy az az ebédlő. De még inkább a hosszú asztal közepén, mely végig volt terítve fehér sávolyos abrosszal, de teríték csak egyetlenegy volt rajta: az asztalfőn; két ezüstpohár egymásra téve, mellette ezüstnyelű kés, villa, kiskanál, nagykanál, merőkanál, sőtartó, borstartó és egy aranyozott ezüstpohár.

Az asztalnál egy hajdú serénykedett, kék mundérban, zöld zsinórral, sárga pitykével, piros nadrágban, sárga csizmában; a haja fekete volt, hátul copf van fonva, a bajusza is fekete, hegyesen előre viaszkolva.

– Az első vicispán urat keresem! – sietett az idegen úr idejöttét igazolni a rábámuló hajdú előtt. – Jelentsen be nála.

– A tekintetes első vicispán úr templomban van áhítatoskodni.

– Hát a vicispánné?

– A tekintetes vicispánné asszony pedig nem lakik a vármegyeházán, hanem otthon a domíniumán, a saját kastélyában.

– Valami kancellistája vagy szekretáriusa csak van a vicispánnak, akivel beszélni lehet.

– Igen is van négy patvaristája, de azoknak ma, ünnep lévén, vakációjuk van, otthon ebédelnek a mámijaiknál.

– Hát akkor majd megvárom a vicispán urat, amíg a templomból hazajön.

Azzal nem várva a „tessék”-et, elhelyezé magát a nagy bőrkanapén, a két lábát szétnyújtva a kappenstiblikkel.

– Az én nevem báró Kadarkuthy Viktor.

– Az én nevem pedig János.

A hajdú azt hitte, hogy így illik az.

– Ne hát hallja kend, János, mindig ilyen átkozott hideg van a vicispánnak a szobáiban, mint most?

Azok még aznap nem voltak befűtve, s a báró sajnálta már nagyon, hogy a köpönyegét odalenn hagyta az őrszobában.

– De majd mindjárt meleg lesz itt, csak a rabok feljöjjenek.

S nemsokára hallatszott a csörömpölés, amit a rabok a lábukra kovácsolt harminchárom fontos vasakkal eszközölnek, s az első dörömbölés az ebédlő kályhájában.

Kívülről fűtöttek minden kályhát, mit a folyosóról, mit a konyhából: az volt az igazi uraság.

Az a kemence valódi osgyáni gelencsérremek volt, felül nagy római urnával. Elfért benne egyszerre egy fertály öl fa.

A János hajdú elővett a szekrényből egy mázos fazekat, aztán meg egy cinkanalat.

Mindjárt megmagyarázta a dolgot a báró úrnak.

– Mert hát, tetszik tudni, ennek a kályhának az a virtusa, hogy amikor belegyújtanak, akkor egy darabig füstöl, de csak addig, amíg a fa jól láng-ra nem kap. A tekintetes vicispán úr osztég nem szereti a kályhafüstöt. Azért nekem mindig ki kell ókumlálni, hogy melyik hasadékon füstöl a kályha, azt azután én nagy hirtelen bekenem ezzel a szilvalekvárral: ez arra való. De hát minden fűtésnél más-más hasadékon füstöl. Ahun van nil! Nem mondtam? Most meg éppen a tetején füstöl.

Azt azután egy székre fölhágyva kellett elfojtani, amit János hajdú csakugyan a lekvárba mártott cinkanál nyelével eszközölt ki. Akkor aztán ropogott, pattogott a tűz a kályhában.

Egy kis füstszag mégiscsak maradt a szobában.

Ezen pedig akképp segített a János, hogy egy megtüzesített vaslapátot hozott be, s arra porrá tört cukrot hintett: azzal tömjénezte be az ebédlőt.

A báró kezdte már érteni, hogy miért kell az első vicispán lakására a szagáról rátalálni.

– No most mindjárt jön a tekintetes vicispán úr a templomból – mondá János. – Hallom a minoriták kis tornyából a csengettyűszót. Vége lesz a misének. Csak tessék addig itt mulatozni.

Azzal kivitte a vaslapátot, az a konyhába való, s magára hagyta a látogatót.

A báró följegyezte magának azt a nagy bizalmat a cseléd részéről, aki őt, az először látott idegent magára meri hagyni ennyi ezüstneművel.

Ebbeli büszkeségében aztán egészen elbízta magát. Megnőtt a taraja, ahogy a német szólásmód tartja.

Odaállt az ebédlői nagy tükör elé, aminek a rámája is csupa tükör volt, csupa köszörült üvegből, s végignézte magát. Igazán volt miben gyönyörködni!

Ha egy kicsinyt meggörbítette a nyakát, hát még az arcát is megláthatta a tükörben, különben az arca már a tükörráma cikornyái között sokszorozódott.

A pofa impertinens szöke volt, olyan serte hajlamokkal bíró hajjal, hogy azt hátul sehogy sem lehetett becsületes copfba csavarintani, mindenfelé álltak ki a szálak a hajtáskából, úgy végződven a záró máslinál, mint egy elnyűtt meszelő; a két halántékot fedő hajbodrok pedig, amiket úgy hívtak, hogy „vuklik”, valószínűleg régen nem lévén fölsütve, kiegyenesültek, és meredtek szerteszéjjel. Az arca rosszul volt borotválva és összemetélve; ez bizonyosan saját munkája volt, hanem egy nagy vágás a szem végétől a száj szegletéig, az idegen manupropria lehetett rajta. A világosszöke hajszínnel diszharmóniában álltak a szűrös fekete szemek, szöke pillákkal környezve s lilaszín karikákkal körülfogva. Bajusza egy csöpp sem volt, amire pedig nagy szüksége lett volna vastag, duzzadt ajkainak, amik való-

ságos vadállati kifejezést adtak az arcának. Az álla messze előrenyúlt, két szakaszra válva, s az egyik részéből nagy bibircsók meredt elő, az az egy volt szakállal ellátva.

S ennek a *fizimiskának* a kiegészítéséül még valami olyan idegen szabású öltözetet viselt, amilyent soha a magyarok nem láttak (sem itthon, sem Bécsben, ahová nagyon sokat jártak). Valamikor meggyszínű bársonykabát, nagy lapos aranygombokkal, megkopva, megtükrösödve, színehagyott tarka hímzésekkel az elején; mellénye combig érő, virágos seelyem, elől kiforduló drága, de bepiszkolt csipkefodrokkal. Valamikor sárga szarvasbőr nadrágján sötét zsírfoltok. A franciák ez időben buggyos, sok ráncú „culotte”-ot viseltek, a lábszáron selyemharisnyát és csatos cipőt. Ez pedig végezte mindezt egy lovászmesterre szabott, túrt szárú lovagcsizmával, amire hosszú nyelű sarkantyúk voltak szíjjal föl kötve.

Félrehúzta a száját a tükörbe nézve.

– Elég cudar vagy, ugye? – dörmögé. – Az a jó.

Nagyon meg volt elégedve magával.

Egyedül maradván, elkezdett alá s föl sétálgatni a teremben. Végül végig mérte nagy léptekkel.

Az első sétánál tizenhárom volt a lépés a terem egyik ajtajától a másikig; az utolsónál már csak tíz. Minden tournál belenézett a tükörbe.

Egyszer aztán azon kezdte magát észrevenni, hogy izzad a homloka.

A nemrég oly farkasordító módon hideg terem kegyetlenül be vot fűtve. A rabok ugyancsak *bepörnyeztettek*.

Ez meg már nagyon is sok a jóból.

A János hajdú mondhatná már nekik, hogy ne fűtsenek többet. Hanem a János hajdú nem mutatta többé magát.

S a rabok még egyre zuhogtatták onnan kívülről a hasábfákat a kályha oldalához.

A báró rászánta a fejét, hogy maga megy ki a folyosóra, ráparancsolni a rabokra, hogy hagyják már abba a pokolban teljesítendő munkájukat.

Az ebédlő ajtaján kimehetett, hanem a tanácsterem ajtaját már alaposan bezárva találta maga előtt.

Ahá! A János hajdú nem olyan együgyű fickó, mint amilyennek látszik: ha a vadidegen látogatót egyedül hagyta az étkezőteremben azzal a sok ezüstneművel, volt ahhoz való esze, hogy a következő szobának az ajtajában kétszer ráfordítsa a kulcsot, hogy az el ne illan hasson onnan.

Ez már aztán dühbe hozta a bárót.

Hogy őt a hajdú ide bezárta. Hát fölteszi róla, hogy ő tolvaj. Elkezdett az ajtón dörömbölni a két öklével meg a sarkaival. Mindhiába. Még két szoba volt azon túl, senki sem hallotta sem a zuhogást, sem a káromko-

dást. Az ablakok a rabok udvarára nyíltak, s azok annál jobban fűtöttek, minél inkább kiabált rájuk az ablakon keresztül.

Az ablakokat pedig nem lehetett kinyitni, mert azok kulcsra jártak.

A szobák levegője a gőzfürdő hőmérsékletével kezdett vetekedni.

A báró kínjában minden okiratos almáriumot fölnyitogatott, hogy azokból csaljon elő egy kis hideg levegőt. Az ugyan dohos volt, de mégis enyhített. Aztán egynémely aktának a címzetéből megtanulta, hogy az első vicispánnak a neve Thomasius de Dédes, de eadem et Sajó-Balaton; a címe pedig „perillustris et generosus vice comes”. (Amit eddig nem tudott.)

Azután levetette a bársonyfrakkját meg a hosszú selyemmellényét, hogy a hőséget elviselhesse. Olyan veres volt már az arca, mint a főtt rák.

Végre kulcsot hall nyikorogni az ajtózárbán.

Odarohant dühösen, elszánva, hogy a János hajdút menten agyonüti, amint keze ügyébe kerül.

Nagyot bámult aztán, mikor az ajtó kinyílt, s nem a Jánost látta maga előtt, hanem egy másik hajdút. Amannak fekete volt a haja, hegyes a bajusza, ennek meg fehér a haja, csavarintott a bajusza; de sűrű fekete szemöldökű, hosszúkás, csutora alakú ábrázata.

– Hát kend nem a János?

– Nem ám. Én a Tamás vagyok. De hát az úr kicsoda? Hogy kerül ide?

– Én báró Kadarkuthy vagyok. A vicispán urat keresem, s a gazember hajdú, a János rám zárta az ajtót, s rám fűttette a kályhát.

– Az ám. A János a fűttető hajdú, én meg a szellőztető hajdú.

– No hát szellőztesse ki íziben ezt a Sidrák-Mizsák-Abednegó kemen-céjét.

Tamás megcselekedte, nála volt az ablakzár generáliskulcsa.

Kitárta az ablakokat. A betóduló hideg légtől a szobában levő párázat egyszerre hókristállyá alakult.

A báró odaállt az ablakba azon nekivetőközönten.

– Ne álljon az úr az ablakba, mert csúzt kap.

– Nem kell locsogni. Én jeges vízben fürdöm. Nem árt meg semmi.

Hát a Tamás hajdú nem szólt többet, hanem átment az ebédlőből a többi szobákba is kinyitogatni az ablakokat. Itt ez a szokás. Először kegyetlenül befűtenek, azután kinyitogatják az ablakokat. Van a vármegyének fája elég.

Ekkor azután jól kihűtözvén, eszébe jutott a bárónak, hogy felöltse ismét a levetett öltönydarabjait; a mellénnyel hamar elkészült; hanem annak az átkozott bársony szárduthnak olyan szűkek az ujjai, hogy annak a föl-húzásához segítség kell, hogy az ember a csipkefodros karelőjét keresztül-fúrhasssa rajtuk.

– Héj, Tamás! – kiabált a báró.

Nyílt az ajtó, belépett rajta valaki.

– Adja kend föl rám azt a szárduthot.

Megtették neki ezt a szívességet.

Csak azután, hogy belevonaglotta magát a szűk felöltőjébe, kezdte kontemplálni, hogy ez az ember megint nem az előbbeni ember. Az arca ugyan nagyon hasonlít amazéhoz, csakhogy a megcsavart bajusz helyett ennek kurtára nyírott bajusza van; aztán nem is aranypitykés kék mundért visel, hanem skófiummal kivarrott, rókamálás kancamentét és zöld csizmát.

– Nem a Tamás? – hebegé zavarodottan.

– De Tamás vagyok. Dédesy Tamás vicispán, szolgálatjára.

– Ah! Mille pardon! Én stokfis! A nevem báró Kadarkuthy Viktor. De hogy engedhettem meg, hogy a kabátomat fölsegítse?

– Örültem, hogy szolgálatjára lehettem a báró úrnak.

– Ördög vigye ezt a nagy hasonlatosságot! Nem fogok sokáig alkalmatlankodni. Csak egy kérdést akarok intézni a tekintetes vicispán úrhoz.

– Ex offo?

– Igen is. Hivatalos kérdést.

– Akkor tessék azt elhalasztani. Ma szent karácsony péntekje van, s ezen a napon délelőtt semmiféle hivatalos aktusra nem reflektálok.

Kadarkuthy Viktor bosszús gesztusokat csinált kezével, lábával:

– Ezt én nem értem! Igazán nem értem.

– Keresztény római katolikus az úr? – kérdé komoly benevolizáló arccal a vicispán.

– Mit tudom én? Azt sem tudom, az apám megkereszteltette? Az apám ateista volt: – manichéus.

– Ismertem.

– No, akkor engem is ismer a vicispán úr. Én pedig szabadkőműves vagyok.

– És így meg sincs bérmálva a báró úr?

– Az már igen; valahány pap keze ügyébe kaphatott, az mind pofon ütött, s elnevezett Cacusnak, Lycaonnak, Sénakéribnek.

– És így meg sem gyónt a báró úr soha.

– Ugyan mit gyóntam volna meg? Hisz nekem az egész tízparancsolat abszurdum. Soha meg nem tudom bocsátani a kereszténységnek, hogy a szép Vénus-szobrokat eltávolította az oltárokról, s mást tett a helyükbe.

– Ne beszéljünk hát erről – mondá a vicispán. – Kettőnk között ég és pokol a különbség. Minthogy azonban én igazhitű keresztény katolikus vagyok, akinek a vallási konvikciója tiltja, hogy nagy ünnepnap délelőttjén hivatalos kauzában korrespondeáljon, de amellet az ősmagyar regulát is tartom, melynél fogva ebéd idején érkezett vendéget megmarasztalni köte-

lesség: annálfogva meginvitálom a báró urat, hogy foglaljon helyet az asztalnál; vegyen részt frugális ebédemben, s asztal felett mondja el előttem az egész kauzát, melyben intervenciómat kívánja; ebéd után majdan megadom rá az indorzátát.

Kadarkuthy Viktor meghajtotta magát, elfogadta a meghívást.

A vicispán intett a Tamás hajdúnak, aki már az ura szemöldökének a beszédjét is értette, sietett a vicispán terítéke mellé még hasonló ezüsttányérokat elhelyezni a többi szükséges étszerekkel. Az mind ősokról maradt antik volt.

– Még egy besteket tegyen kend oda az asztal végére.

– Ezüstöt?

– Nem. Jó mély cseréptányért tegyen neki, mert annak a vendégnek jó appetitusa fog lenni.

Ezalatt a másik hajdú is bejött; az meg a szalvétákból kétlábú csókákat formált ki, s minden tányér mellé egy formásan összefonott süteményt helyezett el, amit a magyarok perecnek hívnak, a németek pedig heilige striclinek. Kemény az, mint az elefántcsont.

Az asztal körüli szolgálatot állandóan két hajdú teljesíté, pedig csak két úr volt. De jött egy harmadik is.

– Hívja kend be a Matust – mondá a vicispán a Tamás hajdúnak, míg a János hajdú kivitte a levesestálat a konyhába.

Az öreg hajdú behozta az új vendéget. Egy kicsit taszigálni kellett az öklével hátba, mert nem akarózott neki a lépegetés.

A Matus jámbor szűcslegény volt; arról lehetett megismerni, hogy hiúzprémes dolmánya volt. Más nem viseli a hiúzbőrt, mert tarka. A mellénye piros volt, ólomgombokkal; azon alul pedig csizmaszárig érő fehér gyolcsöltözet lobogott, amit a régi magyarok úgy hívtak, hogy „gatya”. Ami december vége felé igazán parádés viselet.

A legény hórihorgas termet volt, fakó ábrázatán a bámulat és rettegés kifejezésével; nagy harcsaszája két szegletében holmi kezdetleges kísérlete a savószínű bajusznak; a tétovázás kifejezését segített kiegészíteni a kiülő szempár s a hátranyomott rövid áll. A vén hajdú fogta hátul a mentéje vitézkötését, nehogy meg találjon futamodni.

– Ne félj fiam, Matus – biztató a remegő vendéget a vicispán.

– Fia? – kérdé bámulva Kadarkuthy Viktor; nem tudta, hogy a magyaroknál ez a megszólítás a bizalom kifejezése. „Fiam”-nak nevezi a férj a feleségét s a feleség az urát. Persze. Őneki még az apja sem mondta azt soha, hogy „fiam”.

– Ma velem ebédelsz – mondá a vicispán. – Oda ülsz az asztal végére.

A szűcslegény lehúzta a fejét a válla közé; sehogy sem értette a dolgot.

A János hajdú hozta a levesestálat.

– Placeat magnifice domine: – kínálta a vicispán a bárót a mellette való széssel, amire az rögtön letette magát. A vicispán azonban előbb az asztaláldást végzé el, két kezét összetéve a karosszéke támláján; az asztal túlsó végén haosnló szertartást végzett a szűcslegény.

A báró bosszúsán feszengett.

– De vicispán úr, ennyi cseléd és idegen pofa előtt én nem adhatom elő az én ügyeimet.

A vicispán fejét csóválta, s nem hagyta magát megzavartatni az ájtatosságában; keresztet vetett igaz lélek módjára, s csak azután, hogy maga is elhelyezkedék, felelt meg a bárónak.

– Ha skrupulusai vannak báró úrnak a profanum vulgus miatt, hát hiszen konverzálhatunk deákul.

– De én egy kukkot sem tudok deákul.

A vicispán elszörnyedt.

– Hogyan? A báró úr magyar ember, s nem tud deákul? Hisz a magyar nyelv a lingua materna; de a deák a lingua paterna minálunk.

– Nem hát! Hisz azért csaptak ki hét iskolából, mert nem vette be a gyomrom a kutya hic-haec-hoc-ot.

– No hát majd előadhatja a báró úr ebéd vége felé, amikor egyedül maradunk. Különben is azt tartja Galenus, hogy az emóció árt a concoctiónak.

– Ellenben beszélhetek franciául.

– Úgy meg én nem értek.

– Én pedig szétpukkanok, mint egy bomba, ha el nem mondhatom, amiért ide jöttem.

– Hát akkor én majd kiküldöm a szobából a hajdúkat, amint egy tálat körülhordtak, s azok csak akkor jönnek be, amikor csengetek nekik. A szűcslegény felől beszélhet a báró úr, mert az nem hall más nyelven, csak tótul.

Eközben az öreg hajdú körülhordozta a levesestálat. Először is megkínálta vele a vendég urat. Valami furcsa áporodott savanyú illat szállt föl a tálból.

– Ez *cibereleves*– mondá az alispán. – Ez az a híres leves, melyet a lakedémoniak mindennap osztogattak.

(Tudva van, hogy a cibere nyolc napig posajtott korpa levéből készül.)

Kadarkuthy nem érezte magát eléggé spártainak, hogy belekóstoljon.

– Mi párizsiak nem szoktunk levest enni.

Maradt fogyasztónak a böjtös leveshez a vicispán és az átellenes vendége.

Amint a hajdú kiment a levesestállal, a báró hozzákezdett az ügyének előadásához.

– Azt mondta a vicispán úr, hogy jól ismerte az apámat, amire én azt feleltem, hogy akkor hát engemet is kell, hogy ismerjen, mert tele van a tekintetes vármegyének az archívuma a mi kölcsönös kriminális pereinkkel. Már gyermekkoromban kurrentáltatott az apám, mint megszökött csavargót, gyújtogatót. Mivelhogy egyszer a kovácsnak a házát, ahová az apám inasnak beadott (nem akartam tanulni), szépen fölgyújtottam, aztán világá szaladtam; majd meg Bécsbe küldött, beadott egy klastromba novitiusnak; onnan is megszöktem; eladtam a reverendámat, beálltam egy komédiásnak a truppjába, s ott játszottam az orangutánt.

A vicispán fölszisszent. Más ember fölkacagott volna rá.

A báró észrevette, hogy kellemetlen hatása volt a revelációjának. Azt szerette. Folytatta a témát.

– Kitűnő majom voltam. A lábam ujjával meg tudtam vakarni a fületem.

A vicispán megszólaltató a csengettyűt.

Tamás hajdú új fogás ételt hozott. Ezüsttálban főtt tojás, csak úgy héjában.

A báró megrökönyödött, mikor megkínálták vele.

– Mi párizsiak sohasem eszünk tojást héjában.

– Ez pedig királyi comendetia – bizonyítaná a vicispán. Mathias Corvinus deliciája, ahogy a krónika mondja: „hic fuit Mathias rex, comedit ova sex.” (Itt volt Mátyás király, megevett hat tojást.) Latinul nem tudó vendége kedvéért a magyar fordítást is hozzátette.

A szűcslegény azonban többet értett meg a latinból; ő is Mathias, s a „sex” tótul is „seszt”. Kivett magának hatot a tojásból. A báró elnevette magát.

A vicispán sietett egy klasszikus citátummal a vendégét rehabilitálni.

„Regis ad exemplum totus componitur orbis.” (Példát ad a király, s a világ mind indul utána.)

Ezzel nagy filológusi tehetségét is ragyogtatta.

A báró nem kérdezte a vicispántól, hogy micsoda jogon ül az ő úri asztalánál az a gatyás mesterlegény. Gondolta: ez valami kegyes fogadás teljesítése az áhítatos dignitarius részéről; szegényeket megvendégelni.

Legalább addig, amíg a Matyus a hat tojást lehámozgatja, időt nyer a curriculum vitaejének folytatására, a hajdú eltávoztával.

– A vége az lett a művészi pályámnak, hogy elszerettem a Herkules leányát, a kötélbánconét, vagy az engem; nem tudom bizonyosan. S aztán volt dínomdánom; találtunk sadduceusokat, akik pénzt adtak obligációkra, amikre az apám neve volt írva.

– Tehát falsificációra? – szólt a vicispán szigorú tekintettel.

– Hát az apám nevére csak szabad volt falsificálnom vagy mi?

Ezen fölfogás ellen nem lehet vitatkozni.

– Hanem az öreg is abban a hitben élt, hogy az ő nevére nem szabad pénzt fölszedegennem. Pörre vitte a dolgot, prókátor kezébe adta. Akkor aztán én is prókátorhoz fordultam. Azt már aztán elképzeld a vicispán úr, hogy mi támad abból, mikor két olyan ember, mint én meg az apám, két prókátort ültet föl a nyakába, s úgy produkálja a vitézi turnirt. Ha az ő fiskálisa egész litániáját hozta föl ellenem a válogatott istentelenségeknek: csinált az enyim kétakkora rovást az öregem elvadásására; larvatus, stellionatus, perduellio volt rábizonyítva, amiknek én az értelmét sem tudom; az ateista volt és manichéus, ezt már értem. Én szöktem egyik országból a másikba, nem bírtak elcsípni; de az öregemre annyi mindenféle bolondság bizonyult, hogy a nemes vármegye sequestrum alá vette, s tútort rendelt a számára. Az öreg két esztendeig állta a rendes életet, akkor megunta a dolgot: kibocsátotta a kezéből az anyai örökségemet, pedig még csak tizennyolc esztendő voltam. Azzal én kimentem Párizsba, s azontúl azután csak úgy messziről bosszantottuk egymást a hóbortos ficánkolásaink hírével.

Ezalatt a Mathiás megette a hat tojást: a vicispán csöngetett.

A vén hajdú harmadik étékfogásnak ezúttal kétfülű porcelán tálban hozott föl valamit, ami messziről látva igen hasonlít, de közelből nézve még jobban hasonlít egy fészek kurtakígyóhoz, lében úszó széna közé elhelyezve.

Ilyet sem látott Párizsban a báró soha.

– Mi ez, kérem? – kérdez gyanakodva a házigazdától.

– Ez csíkos káposzta.

A báró éhes volt már; kivett két darabot azokból a fekete kígyóformákból: egy nagyot meg egy kicsinyt.

Valami jónak kell annak lenni, mert az asztal végén ülő vendég a két tenyerére támaszkodva emelkedett föl az üléséből, a szemei még jobban kidülledtek, a szája gyönyör előérzetével nyílt széles mosolygásra; ki is pakolt abból a drága comendentiából egy teletetézett tányérral, mikor hozzá került a tál.

A báró egészen rajta felejtette a szemét.

Látta, hogy a Matus hogy bánik el a csíkkal. Megfogja a farkát, fölemeli magasra: aztán-fejével előre bocsátva, leereszti a szájába, egy perc alatt úgy csúszik az le a torkán, mintha a vármegye csináltatta volna az útját.

Azt hitte a báró, hogy azt ő is meg tudja tenni. Nyelt ő már valamikor késeket is. Megfogta a kisebbik csíkot, s elsüllyeszté a szájába. De ő nem volt ura ennek a tudománynak. Az a halforma állat fönnakadt a torkán; elkezdett tőle fulladozni, cikákolni, az arca elvörösödött.

A vicispán odakiáltott gyorsan a szűcslegénynek:

– Matus! Zabi do chrbat!

A Matus rögtön megmagyarázta e mondat értelmét; fölugrott a székről, odarohant a báróhoz és súlyos nagy parasztlével olyat ütött neki a háta közepére, hogy a felakadt csík menten lecsúszott a maga helyére. (Ezt jelenti a „zabi do chrbat.”)

A báró aztán nem tudta, hogy megköszönje-e a hátbaütést, vagy megharagudjék érte.

A vicispán ismét egy új klasszikus mondással vigasztalta meg a vendéget, egyúttal egy ezüstkancsóból töltve tele az ezüstpoharát. (Arra jó ez az ezüst ivószer, hogy az ember nem tudja előre, mit fog inni.)

– Maledictus piscis in tertia aqua. (Átkozott a hal a harmadik vízben.)

A báró elérte a szép mondatot, s nagyot húzott a pohárból. Hanem a hosszú korty után rimánkodó tekintettel nézett a Matusra, aki már a helyén ült ismét, mintha arra kérné, hogy: no még egyszer „zabi do chrbat!”

– Mi ez az ital, kérem? – rebegé torkát köszörülve.

– Ez az én saját magam természetette valódi *almabor*.

Hát biz a böjtös ebédhez *almabor* járja.

Más bortól csak berüg az ember; de az *almabortól* kirüg.

A báró most már dühös kezdett lenni.

Ez éppen összetaláló hangulat volt ahhoz, amit el akart mondani.

– Az öreg Kadarkuthy (már nem is az „öregem”) erre azt találta ki, hogy elfogott valahol egy kicsapott kálvinista diákot, s azt adta ki helyettem a fiának. Könnyű volt neki elbolondítani az egész világot. Engem kölyökkorom óta nem látott senki az apai háznál. Azt a fickót hordta magával faluról falura, cifrán öltöztetve, pénzzel ellátva, s beleheccelte a legveszettebb kalandokba, mind az én rovásomra, míg egyszer csak hírét hallom Párizsban (majd azt is elmondom, hogy ki értesített), hogy amíg én odakinn iparkodom a Kadarkuthy nevet híressé tenni: azalatt idehaza valami álorcás fickó még nagyobb bolondságokkal ékesíti föl a biográfiámat, és hogy legközelebb feleségül fogja venni egy alispánnak a kisasszonyát, s azt viszi haza a vén Kadarkuthy kastélyába. – Ejh, hogy karmolja a torkomat ez az átkozott *almabor*!

A vicispán megint félbeszakítá az előadást a csengettyűszóval.

Ezúttal a Tamás hajdú egy cifra virágú, lapos kőedény tálat hozott be, aminek a tartalma végképp elbűsítá a vendég bárót.

Azt pedig a tudományos házigazda ismét be tudta rekommandálni egy klasszikus mondattal:

– Ez az a mitologikus eledel, amivel Philemon és Baucis az inkognitó utazó Jupiteret megvendégelte: „Mellaque et frugesque et lactis massa coacti” – „Mézzel trágyázott¹ lakodalmas kása tejekkel”.

¹ Régi szakácskönyv műkifejezése.

Nem kellett az a bárónak se deákul, se magyarul.

De biz a házigazdának sem kellett.

– Vigye kend a Matusnak, tegye elébe az egész tálat.

Hát ennek meg a Matus örült meg nagyon. Egy egész tál mézeskása! Hisz ez maga a paradicsom! Neki is feküdt azonnal. Csak az volt a baja, hogy a kanala nem volt elég nagy. – Ekkora kásához és ekkora szájhoz!

Legalább addig, amíg a kásában tart, egészen elmondhatja a maga vizsontagságait a báró.

– Én rögtön rohantam extrapostával Párizsból Magyarországra, ezt a gyalázatos intrikát megakadályozni; egyenesen az öreg kastélyába siettem. Tíz esztendő óta nem láttuk már egymást. Hát amint betoppanok a szobájába azzal a szóval, hogy én vagyok Kadarkuthy Viktor: az öreg gyilkost, rablót kiált, összeröffenti a hajdúit: „fogjátok meg a rablót, ez az a híres Schinderhannes!” engem megkötöztet, fölvitet Kassára, becsukat a tömlöcbe, egy komisz nyirkos odúba: s én ott ülök kenyéren, vizen, mint a híres rablóvezér Schinderhannes, amíg az öreg az alteregómat összeházasítja az én nevemben a Csallóköz legszebb kisasszonyával. Hát nem rettenetes injúria ez?

– Fatalis qui pro quo!

– Még most is ott ülnék, s most is veszekednének a württembergi svábok, meg az abauji magyarok, hogy melyik tortúráztasson meg: ha annak a pseudo-Kadarkuthynak az apja, egy hugonotta prédikátor, olyan ostoba nem lett volna, hogy a fiát a fényes lakodalom közepette demaszkírozza, fogságra vigye, s azután a csalárdságot deklarálva, az én fogságomnak véget vessen.

– Az a pap nem ostoba volt, hanem igazi puritán karakter.

– Bánom is én. A gézengúz fiúról aztán elhíresztelték, hogy az a Dunába ugrott, a menyasszonya pedig utána ugrott. Egyszerre eltűntek mind a ketten. De engem nem lehet ám olyan könnyen bolonddá tenni. Tudtam én jól, hogy ez csak finész. A szerelmes couple megszökött együtt, s most játssza a cache-cache-t. Tudom magamról, én is így tettem, mikor a komédiás Colomináját elszöktettem. Azok egyenesen az öregemhez menekültek, s az eldugta őket valahová. Vannak neki olyan birtokai, amikbe kocsit sem vezet. De másodszor nem mentem az öregemhez, hogy még egyszer lefüleltessen. Van énnekem eszem! Hanem megszorítottam a csalónak az apját, a papot, s mikor az már látta, hogy nincs menekülés tőlem, előadta az igazat. Itt van a levél, tessék elolvasni: az öregem levele. Ebből világosan megérthető; hogy az országcsaló él, felesége, kifizia van. Itt rejtőzik a borsodi Bükkben; ő a barátfalvi lévita. Ez hozott ide engem. Meg akarom találni azt az embert.

A vicispán átolvasta az öreg Kadarkuthy levelét, mely a haldokló Guthay Thaddeus előtt a mennyországot megnyitotta, s visszaadta azt a vendégének.

– S aztán ha megtalálja a báró úr, mit fog tenni?

– Hát megölöm – szólt hidegvérrel Kadarkuthy Viktor, két nagy tenyerét culotte-ja zsebeibe mélyesztve.

Az alispán még komolyabb ráncokba szedte az arcát, mint eddig.

– Homicidium? Báró úr! Nem tetszett olvasni az ajtómra kiszögezett „Statárium”-ot. A gyilkosságért statárium elé állítják a reust, s három nap alatt „amice pendebis”.

Ezt megértette a báró; a „pendu” franciául is ugyan azt a *függő* helyzetet jelenti.

– Hiszen nem gyilkos módon akarom én őt megölni, hanem párbajban.

– Mi az? duellum? Hiszen a perdöntő páros bajvívást még Corvinus Mátyás királyunk aboleálta; egyébfajta duellumok pedig csak a csatatéren szokásosak, amilyenek voltak a vak Bottyán és Ocskay László, a török Kubát és a magyar Balázs, a krímiai Buzdorgán murza és Damokos Tamás között megvívottak; de máskülönben verekedni csak a parasztok szoktak; nemesember, ha injúria esik rajta, viszi az ügyét a törvényes bírójá elé, s megítélteti az emendam capitis-t.

A báró nem akart recipiscálni.

– Soha! A mi ügyünket bíró nem döntheti el. Én gavallér ember vagyok. Meg fogom ölni az antagonistámat, aki miatt a börtönben penészedtem – s az jó lesz neki.

– De hátha az öli meg a báró urat?

– Az meg jó lesz nekem.

Ezalatt a Matus elkészült háromnegyed részben az isteneknek tetsző mézeskásával; úgy látszott, hogy a többit meg akarja hagyni „móres”-nek.

A vicispán odaszólt neki.

– No Matus, úgy látom, jóllaktál; most már fölkelhetsz, a „poszpász”-ból nem szükség részesülnöd.

Erre a Matus egy könyörgő tekintetet mosolygott az alispánra, azután meg az előtte való táltra, amit az alispán elértett, s kezével intett felé: „no hát csak végezd el a maradékot is”. A szücslegény aztán még a megkegyelmezett mézeskása birtokbavételéhez is nekifohászkozott; miközben a két hajdú fölhordta ezüsttálcákon azt, amit a régi magyarok poszpásznak híttak.

A báró holmi süteményféléket képzelt alatta.

Aztán az egyik hajdú hozott a tálcán egy nagy fekete retket meg egy tányér diót; a másik pedig kevélyen mutogatott egy egészen jól kinőtt osztyepkát.

Ez utóbbit nem kísértjük meg leírni, mert úgyis tudja minden ember, hogy mi az, aztán meg nem is tudnánk hozzá.

A vicispán nagyon bőkezű volt a klasszikus mondásaival; a fekete retket meghámozta egy olyan furfangos masínával, mely azt egyúttal vékony szeletekre felaprózta.

„Omnia cum sale, raphanum sine sale comede.” (Mindent sóval egyél, de a retket sótalanul fald.)

A bárónak nem kellett az sem sóval, sem só nélkül.

Amíg pedíglén a diót feltörte a vicispán egy furfangos csavarvégű géppel:

„Prima nux prodest, nocet alter, tertia mors est.” (Jó a dió egyben, kettő árt, harmadik öl már.)

A báró mindjárt az elsőnél elkezdte az életét védelmezni.

A szerencsétlen ostyepkával pedig nem tudta, hogy mit csináljon. Fejzével ütök ezt agyon vagy kuglizni fognak vele?

Pedig a vicispán olyan szépen beajánlotta azt e sorral: „Caseus et panis sunt optima fercula sanis”. (Jó a kenyér és sajt annak, ki nem ismeri a bajt.)

Kadarkuthy Viktor boldognak érezte magát, hogy vége van a vicispáni ebédnek.

– Talán ki lehetne ezeket a szájtátókat küldeni – mondá a vicispánnak.

– Illico, illico. Maradjatok még egy momentumig, szolgálím.

A vicispán fölállt a székéről; elmondta az asztal utáni hálaadást, amiben az asztal túlsó végén levő szűcslegény is követte.

A báró ellenben ülve maradt, és nem hálálkodott.

Magára vessen, ha éhen maradt; előtte volt minden; ugyan kínálták.

A vicispán ünnepélyes állást foglalt az asztalfőn, s oda inté maga elé Matust.

A szűcslegénynek az arca sugárzott a megelégedéstől.

– Jól laktál, Matus? – kérdé az alispán szarmata nyelven.

– Jaki pispek (mint a püspök) – volt rá a hátateljes felelet.

A vicispán arra kihúzott egy kötött selyemerszényt a nadrághasítékából. (Az volt a régi magyaroknál a zseb.)

Azt szétnyitva, kivett belőle egy viselt ezüst máriást, melyen a fejedelmi arckép pirulni látszott afölött, hogy nagyon sok réztartalma van az ezüst-pénznek.

Azt odanyújtá a legénynek.

– Fogjad ezt fiam, te becsületes szűcslegény, s tartsd meg örök emlékül erre a mai napra, amelyen vicispánod asztalánál ebédelhettél egy báró társaságában.

A szűcslegény szomjas tekintettel nézett a tenyerébe ejtett máriásra, arra gondolva, hogy ez az örök emlék éppen jó lesz két pint idei karcosra, mert az almabor őt sem elégítette ki nagyon. Arra *sarkantyút* kell verni.

Addig is azonban elhelyezé a kapott drága emléket a csizmaszárába (a parasztnál meg az az erszény). Evégett föl kellett húznia az egyik gatyaszárat. Nem vette észre, hogy annak a rojtja fönnakadt a csizmaszár rózsáján.

– És most ide hallgassatok, ti istentelenek! – szólt a vicispán, a két hajdúhoz intézve a szót. – Tudjátok meg, hogy mi okból invitáltam én meg a mai ünnepi ebédemhez ezen jámbor istenfélő ifjút. Ugye, mikor ti velem jöttök a templomba, engemet kísérve, a világért le nem térdepelnétek hamarább, mint mikor a szentmise végén a ministráns az inclangoriumot megcsendíti, akkor is ugyan keresitek a kényes térdeitek számára a genuflexióra alkalmas deszkákat. Íme ez a kegyes ifjú legény, amint a szentegyházba belépett, egyenesen odajárult az oltár elé, s ebben a vékony vászon perizomában rögtön letérdelt a hideg márványköre, s úgy ájtatoskodta végig az egész szent ceremóniát az én szemeim láttára. Ezért ültettem én őt az én úri asztalomhoz, a jámbor publikánust, míg ti nektek, paniperda liktoroknak, szolgálnotok kellett körülöttele. Tanuljatok az ő példájából igaz ájtatosságot.

Ezen kenetteljes beszédnek ugyan ellenkező hatása volt a két hajdúra, mint aminőt a vicispán várt tőle. A János hajdú a markába nevetett, a Tamás hajdú ellenben még a tenyerét sem tette a szája elé, úgy röhögött.

– No ugyan szép példa! – vagdalt vissza gorombán a tekintetes urának –, hiszen a gyolcsgatya alatt kecskebőr nadrágot visel a szűcslegény! – s odamutatott a csizmaszár rózsáján fennakadt patyolatra, mely alól kilátszott a bőrnadrág.

A vicispán elképedve ütött öklével az asztalra.

– *Canis tota mater!* Portat braccas caprinas sub perizomate! Fogjátok meg a pernahajdert, vigyétek ki, s verjete rá viginti quinque solidos!

A két hajdú megkapta a Matust két karjánál fogva, s vitték le a rabok udvarára egzekúcióra.

A jámbor szűcslegény soha e világi életében meg nem tudta, hogy miért kapott ő egy emlékezetes pénteki napon egy pompás vicispáni ebédet, annak a végén egy ezüst máriást, s in fine finali huszonöt mogyoróhájjal megkenegettetést.

Csak a báró volt nagyon megelégedve az exodussal. A ravasz fickó visszakapja kamatostul azt a hátbáútést, amit az ő bárói testén el mert követni.

– No most már vége van az ebédnek, remélem? Mármost lehet officiosus dologra áttérni? – mondá a vicispánnak.

– Állok szolgálatjára a báró úrnak – mondá a vicispán, a gyöngyös hüvelyű fogpiszkálót szájába dugva.

– Hát nem akarok én a vicispán úrnak egyébbel alkalmatlankodni, mint csupán annak a fölfedezésével, hogy hol találom én meg ebben a vármegyében Barátfalva helységet. Ezzel sem jöttem volna ide kellemetlenkedni; de már eddig bejártam a vármegyét keresztben-hosszában, gyalog és szekéren, amerre csak utak visznek, de sehol ilyen nevű falut nem bírtam találni, úgy jöttem a vicispán úrhoz, ezzel a rövid kérdéssel: hol találom meg Barátfalvát?

A vicispán kivette a szájából a fogpiszkálót, s kegyetlen flegmával válaszolt.

– *Tudhatja* báró úr, hogy én, mint primus vicecomes, exclusive in politicis fungálok. Önnek a kauzája pedig az adminisztráció reszortjába tartozik. Erre a kérdésére tehát directe a második vicispán úr adhat kompetens inviatiót.

Hej, de mérgesen rúgta ki maga alól a széket a nemes báró erre a válaszra.

– Hát nem tudta ezt nekem az úr mindjárt az elején megmondani? Hát ezért kellett nekem végignéznem egy ebédet? Ezért kellett darabonként elmondanom az egész bolond históriámat, hogy most rukkol ki velem, hogy ez nem az első vicispán dolga!

De azt sem mondta, hogy „servus humillimus”. Kapta a háromszögletű fedőjét, s nagy lépésekkel indult az ajtó felé.

– Megálljon csak még egy szóra, domine magnifice báró! – szólt a vicispán. – Még van valami információm, ami a báró urat proxime interessálni fogja. Én jó keresztény vagyok, s most manifesztálni akarom, hogy a keresztényi indulat még a szabadkőművesek irányában is indulgentiát contestál. – Hallgassa meg az információmat. – A báró úr most a második vicispán urat fogja meglátogatni. Az éppen ebben az órában ebédel. A báró urat bizonyosan ott fogja marasztalni a lakomáján. Az aztán másforma convivium lesz, mint aminőt a báró úr itt nálam contemplált. Három disznót öltek ma reggel. A második vicispán úr konyhája híres. Annyi válogatott étékfogás lesz ott, hogy aközben a báró úr az egész gravamináit végig historizálhatja. Hanem bona fide rekommendálom, hogy ne ugyanazt a peripetiát kövesse ott, amit énnálam.

– Hát mit?

– Hát exempli gratia ne mondja előtte azt, hogy az üldözött emberét duellumra akarja torqueálni és mactálni; mert éppen úgy jár vele, mint a szűcslegény járt velem, hogy a lukulluszi lakoma végével a vicispán úr a báró urat vasra vereti, s felküldi Budára, a locumtenenshez, mint „nobilis

duellum provocanst”. S mondhatom, hogy a budai csonkatorony semmivel sem amoenusabb hely a kassai bástyaáristomnál.

Ettől csakugyan megszeppent a báró.

– Hát mit csináljak?

– Mondám, hogy én igaz keresztény vagyok, aki még a hitetlenek romlását sem kívánom. Mint igaz keresztény azt tanácsolom a báró úrnak, hogy használjon egy kis pia fraust: afféle mendacium opportunumot.

A báró a fejét rázta: nem értett a diák szavakból semmit.

– Tetesse magát okos embernek.

– Ahá! Hazudjak?

– Csak rendes normális észjárású embernek szimulálja magát báró úr.

A sérelmes ügyet előadva, arra kérje fel a vicispán urat, hogy exmittáljon a criminális causájában egy judex nobiliumot, az ebéden asszisztáló vicefiskálist pedig pelnipotentiázza meg a processzusa levátájával: az incattus domiciliumát eruálni azután majd a juratus tabulae regiae notarius exmissiója fog lenni.

Azt sem mondta erre a báró, hogy „Deo gratias”.

Felszakítá az ajtót, felcsapta a kalapját, s keresztülrontva az üres szobán, lerohant a lépcsőn. Csak azután gondolta meg a dolgot. Hisz az első vicispán tanácsa egészen jó neki. Az a processzusindítás csak pia fraus. Csak egyszer a juratus rátaláljon arra a mesés Barátfalvára, majd nem kell őneki se judicium, se vicefiskális.

A disznótoros ebéd

Amint Kadarkuthy Viktor kirohant a vármegyeház kapuján, útját állta egy hajdú, aki, úgy látszik, hogy reá lesett. – No még egy hajdú!

– Hát kendnek mi a baja?

– Köszönöm kérdésit, nekem, hála istennek, semmi bajom. Hanem a tekintetes második vicispán úr köszönteti a nagyságos báró Kadarkuthy urat.

– Hát hogy tudja kend, hogy én vagyok az a báró?

A hajdú bölcs szemhunyorítással válaszolt, meghúzva a két ujjával a báró kabátjának egyik leffentyűjét:

– Hát erről a hacukáról.

A báró nem értette a dolgot. Hisz abban a világban, amelyből ő most idecseppent, minden ember ilyen hacukát visel; még Bécsben is ez a divat.

Az ám! Bécsben!

– No hát mi kell velem a vicispán úrnak?

– Hát instáltatja egy kis barátságos disznótoros ebédre magához.

– Hiszen éppen most jövök az első vicispán úr ebédjéről.

– Afelől bátran végigebédelhet a nagyságos úr egy másodikat. Ilyenkor ott böjtös ebéd szokott lenni.

– Hát a kend urasága nem böjtöl?

– Nem. Mi más eklézsiához tartozunk.

– No hát úgyis oda indultam.

Tehtetes Igriczzy János másodvicispán úr portáján azután egészen más világ volt, mint odaát az első vicispán rezidenciáján. A saját nemesi telkén, saját házában lakott, ahol tíz vendég fogatai számára volt istálló és fészter; a sok kifelé forgatott rúd bizonyítá, hogy azok most éppen tele vannak.

A hajdú vezette a vendég urat a pipatóriumba, ahol már a többi uraságok összegyülekezének; még most nem pipáztak, hanem az ebéd-előkészítő domitorium járta.

Nem is kellett a vendég úrnak bemutatás. Amint belépett az ajtón, egyszerre minden ember ráismert: „áh, itt a báró!” A háziúr eléje jött. „Szer-vusz bárócskám!” a tenyerébe csapott, „hozta Isten!” s azzal vezette az asztalhoz, ahol a szilvóriumos palack mellett ott állt a pompás miskolci cipó, s azzal „domitorium praecedit!” egy kupica szilvapálinkát belediktált,

ami a bárónak nem is esett rosszul; azt a lenyelt szőlő csíkot legalább elpihentette a gyomrában.

Azután pedig sorba bemutogató neki a többi tekintetes convivákat, akiknek csak a titulusa maradt meg a báró fejében: protonotarius, – viconotarius, – fiskális, – vicefiskális, – judex nobilium, – jurassor, – assessor, – archivarius, – perceptor, – protomedikus, – hites matematikus, – egyszóval az egész vármegye.

De azok közül is a vele egykorúnak látszó urak mind azzal a jucundus ábrázattal fogadták a közéjük lépő jövevényt, mint akiről éppen most anekdotázik az egész frekvencia.

Azok mind azt allegálták, hogy együtt jártak vele iskolába, ami lehető is volt, mert Viktort valami hét iskolából csapták ki, s azután emlékeztették vidám hahotázás közben az itt meg amott történt kalandjaira, amiknek fele sem volt igaz, a másik fele pedig nem volt dicséretes; de hát a gyerekkori csínytevésekre embernői fővel visszatekinteni csupa gyönyörűség. – Kadarkuthy Viktor vehette észre, hogy őt már az itteni társaságban egész legendakör veszi körül; ismerik már jobban is, mint kellene.

Aztán, amint körülnézett, az is világos lett előtte, hogy miért találják ki az ő signalement ját a külsejéről, még az ostoba hajdúk is. Nem viseli ezt a divatot már senki idehaza. Vége már a *kalapos király* epochájának! A bécsi *Kleiderordnung* szabta öltönyöket elégették, vagy kapcának hasigálták; mindenki az ősi zsinóros dolmányokban, mentékben pompázik, s ha azok között az ő condamnált gúnyája megjelenik, mindenki egyszerre rámutat: „az ott a báró!” – s jó, ha még valami epithetont is nem tesznek hozzá.

A barátságos hajdú azonban új fordulatot ad a társalgásnak, azzal a tudósítással lepve meg az uraságokat, hogy az „asztalon a leves”.

A szétnyílt ebédlőajtón aztán a vendég urak, egymást rangfokozat szerint előbbre taszigálva, átszivárognak.

Legelsőnek tolták előre a bárót. Ő volt az egyedüli mágnás a társaságban, s a mágnásoknak mindig nagy praerogatívájuk volt a régi magyarok között.

A nagy ebédlőben már akkor jelen volt a háziasszony, a vicispánné. Ketten együtt a férjével képviselték külső megjelenésükkel a megtettesült allegóriáját annak az örök szép mondásnak, hogy „extra Hungariam non est vita”.

(Héj, gyerekek! Mostani gyerekek – ősz szakállú gyerekek! Mikor most azt hirdetik, hogy Magyarország elpusztult, nem félték, hogy ősanóitok (nem is apáitok) föltámadnak a sírból, s főzőkanállal vernek benneteket agyon?)

Hogy mi volt egy magyar lakoma a régi jó időkben (pedig most is ugyanaz), azt leírta a jó Szirmay Antal kapitális versekben.²

Nemcsak abban áll a magyar szakácsművészetnek a titka, hogy egyes ételeket milyen izlésesen tud előállítani, hanem hogyan tálalja föl egymás után úgy, hogy az elköltött étel valósággal kívánja az utána következőt, s mikor már az ember azt hiszi, hogy egészen jóllakott, akkor hoznak megint valamit, amire azt kell mondani, hogy „de már ebből eszünk!”

A vicispánné az asztalfőt foglalta el, jobbról ültetve maga mellé bárói vendégét. Régi szokás szerint a ház ura az asztal túlsó végén telepedett le. Talán baráti jóakarattól tették ezt, hogy senki se érezze magát degradálva azáltal, hogy az utolsó helyre jutott; de ahogy némelyek emlékezünk még rá, ez inkább azért történt, hogy a házigazda joga és kötelessége volt a pulykát, libát, nyulat föltrancsírozni ott az asztalon, amiket nagy fatálra téve eléje hoztak derék kétágú villával s hatalmas szeletelő késsel, a nyúlnál kétfogantyús vágó bárdot is mellékelve hozzá. Annak tehát szabad helyen kellett ülni, hogy hivatala közben a szomszédjait oldalba ne könyökölje.

A báró eleinte szabadkozott, hogy ő már egyszer megebédelt, hanem aztán, mikor azt a jó disznótoros levest hozták, egyszerre megjött a kedve a másodszori megebédeléshez. A leves után fánkot hoztak, attól a báró megijedt; azt gondolta, valami hajigálni való golyóbis, míg a háziasszony rá nem biztatta, hogy csak kóstolja meg. Aztán az is megtetszett neki. Nagy buzdítására szolgált a túlsó félen ülő jurassor, akit úgy hívtak az urak egymás között, hogy „Duoduo”, azért, mert a fánkból és a töltött káposztából kétszer kettőt szokott mindjárt kivenni, s azokat egészben rakta be a szájába.

A fánkevés hosszabb időt foglal le, mert azt mindenki megrepetálja, a Duoduo pláne megquadruplázza; ezalatt a vicispánnét ölte a kíváncsiság, hogy milyen lehetett az első vicispán ebédje, amit magnificus vendége, a báró, végigélvezett.

Kadarkuthy elmondta azt elejétől végig, úgy, ahogy átszenvedte.

De ezzel az előadásával egyszerre úgy fölcapta az „égót” az egész úri asztal előtt, hogy mindenki az ő szájából leste a szót. Minden újabb ételfogása a böjti ebédnek általános kacajkitöréseket idézett elő. Kadarkuthy azon perctől fogva fidélis cimborának vált be. Aki a társaságot meg tudja nevetetni, az halhatatlan ember! Hozzájárult a sikerhez az is, hogy az első vicispán volt az egész vármegyének a „ginyó”-ja. Így hívták azt, akinek a rovására (a háta mögött) a többiek dévajkodni szoktak.

² Hungaria in parabolis 1804.

Az a bizonyos „zabi do chrbat!” éppen repülőszónak maradt fönn a társaságban. Amint a Duoduo egy egész fánkot vagy *szármát* (káposztatöltelék) begyűrt a szájába, a convivák kórusban kiáltották rá: „zabi do chrbat”, s arra a szomszédjai jókat ütögettek az esküdt hátára, hogy meg ne fulladjon a nagy falattól.

A Duoduo aztán ezért a bűnbakká tételért akként állt bosszút a bárón, hogy fölhardta neki a tíz-tizenöt év előtti csintalan kázusait, amik szintén hálás auditoriumra találtak.

Ezt meg a báró sokallta meg. Egy-egy csínytetel fölemlítésénél fölugrott a székéről és protestált.

– Azt nem én követtem el, hanem az a másik, a pseudo-Kadarkuthy Viktor, aki miatt engem az apám tömlöcbe csukatott, mint rablóvezért.

Ez már nem volt tréfa. Egy börtönbe zárt nemesember.

A vicispán complanálta a dolgot.

– Habet rectum. Magam is emlékszem a kázusra. Az idősb Kadarkuthy bárónak sokféle processzusa volt a surculus masculusával; némelyik előttünk jött levátába, másokban mint delegatum iudicium voltunk exmittálva; az öreg báró aztán egyszer azt a tromfot találta ki, hogy egy kicsapott diákot fogott el, azt adta ki az egyetlen fiának; roppant sok mórióskodást elkövetett vele. De mi is lett abból a pernahajderből azután? Egyszerre csak híre szakadt.

– Hát hiszen éppen abban járok én itt most Borsodban, hogy az uraktól előkérjem azt a gézengúz, aki itt rejtőzködik álnév alatt. Mert nagyon rosszul ismernek, akik azt hiszik, hogy én valaha egy rajtam elkövetett infámiát lenyelek.

– Mint a csíkot – szólt közbe a jurassor.

Megint nagy nevetés hangzott föl.

De a kacajkóruson keresztülrecsegett a báró hangja.

– Hát hiszen ha mindazt a sok schabernakot pardoníroznám is a friponnak, amiket a nevemben elkövetett, hogy helyettem megházasodott, elvette a legszebb vicispánkisasszonyt Csallóközben, azzal világgá szökött: de azt csak nem amnestiázhatom meg, hogy engem, magyar nemest, miatta börtönbe vetettek, egy esztendeig zárva tartottak! Micsoda?

Ez a mondás egyszerre nagy komolyságot idézett elő az asztaltársaságban.

– Ez már serio dolog – mondá a vicispán. – Ezt csakugyan ex officio kell persequalnunk. Főfiskális úr! Melyik articulus szól erről a criminalitásról?

– Larvatus.

– Mit mond a törvény a larvatusról?

A főfiscus intett az asztal vége felé ülő jurátusának, az előhozta a cancelláriából a Corpus juris II-ik kötetét. A nagy fóliókönyv nem fért el az asztalon a tányéroktól, poharaktól, a jurátusnak kellett hozzá eleven pulpitusul szolgálni.

– Larvatus – mondá a főfiskális, rátalálva az indexben, 1723: 46. paragrafus.

– Az nem illik rá! – kiáltott közbe a szemközt ülő vicefiskális. (Neki, mint fiatalabbnak ezt jobban kellett tudni.) Ennek a delictumnak a qualificatiója „stellionatus”.

– A stellionatusnak híre sincsen Verbőczyben-veté oda lesújtó flegmával a főfiskális.

– Hát a Verbőczynek a hibája – pökhendiskedék a vice –, a francia törvényhozás ismeri ezt. Stellion-nak nevezik azt a gyíkot, amelyik a színét elváltoztatja, innen stellionatus annak a vétsége, aki álnév alatt grasszál. S minthogy a báró úr Franciaországban lakik, a francia törvény szerint allegálhat.

– Ne disputáljanak az urak, kérem, azon, hogy mi a neve annak az imposztorságnak – kiáltott közbe Kadarkuthy –, hanem azt mondják meg, hogy mi a büntetése?

A főfiskális aztán ráolvasta a törvény szankcióját: „*a larvatus, convincáltatván, annak, akinek a kárára elkövette az álorcásságot, holtig való rabszolgaságra odaítéltetik; annak szolgálni tartozik; gazdája csupán arra köteleztetvén, hogy élelemmel és ruházattal ellássa*”.

– Hisz ez pompás egy törvény! – kiáltá föl a báró, kinek gyilkolási kedvét a jó ételek és a bőségesen töltögetett ürmös bor erősen lelohasztották. – Hisz ez még annál is derekasabb satisfactio, mintha az ember duellumban lelövi a megsértőjét. Hát igazán nekem fogja ítélni a törvényszék a gézengúz személyét rabszolgául? oda kell neki menni, ahová én megyek? a székem mögött állni, ha leülök? s a batyumat utánam hordani?

– Úgy van! úgy van! – helyeslék mindnyájan a jogtudósok.

– Aztán olyan ruhába kell neki járni, amilyenbe én öltöztetem? Török mameluknak fogom adjusztírozni. Nem! nem! Inkább szerecsenek. Befestetem a pofáját kínai tussal, amit a szappan nem visz le. Láttam én már ilyen megfestett szerecsent egy komédiástruppnál. (Majd kivakkantotta: „aminek magam is tagja voltam.”)

Mindenki azt mondta rá, hogy teljes joggal fogja mindezt elkövetni a neki ítélendő rabszolgával. Ha viselte a báró képét, viselje a Mungóét is.

Ez a szép kilátás teljesen megnyerte Kadarkuthy tetszését.

– No hát alig várom, hogy ezt a fickót a kezem közé kaphassam, s körülhordozhassam az egész országban világcsudájára.

A vicispán egy kicsit lehűtötte a heveskedését.

– Hanem erre valamicskét várni kell a báró úrnak, amíg a *larvatus processusa* a maga fórumait megjárja, s az ítélet *in optima forma ratifikáltatik* és *promulgáltatik*.

– S meddig fog ez eltartani? – kérde a báró, gonoszakat sejtve.

– Hát, hogy akkurátus legyek – felelt meg a rá a vicispán, éppen a pulykatrancsírozás levén hivatala, mely alatt ráért a *juridicai praxisból információkat szolgáltatni a kliensének* –, tehát a *prima instantiánál az edictalis citatio, currentatio, desertio* után következnek az *inquisitiók*, amik több vármegyére kiterjednek, a *praesidialisok*, a *confrontatiók*, *benevolisatiók*, *authenticatiók*, a *replicák*, a *duplicák* és *triplicák*, az *exceptivák*, az *ubicatiók*, az *alibik*, a *juramentumok*, a *juridicus disputák* a *competentia fori* fölött, azután következnek az *apelláták törvényszék, curia, tabula septemvirálishoz, accidentaliter a novisatio, eventualiter a suprema gratia*, hát ez mind összevéve eltarthat úgy huszonöt-harminc esztendeig.

Ebből a diákszózuhanóból csak az utolsó szavakat értette meg a báró.

– Harminc esztendeig? Én addig perlekedjem?

– Hanem időközben a perköltségeket előre compensálja az actor.

– Akkor süssétek meg az egész törvényeteket – kiáltá föl a báró földühödve, s majd kiütötte haragjában az egész pulykapecsenyét a hajdú kezéből.

Kacagni nem próbáltak rajta, csak úgy csendesen befelé nevetett mindenki magában.

– De hát majd megrovidítem én ezt a *processzust* – harsogott a báró –, csak az urak mondják meg nekem a rejtkehelyét, ahová elbújt a csalafinta. Hol van az a *Barátfalva*?

Az urak egymás szemébe néztek: „*Barátfalva?*” motyogta valamennyi, s a fejét rázta hozzá.

„Sohasem hallottam” volt az általános viszonzás.

– No márpedig itt kell neki lenni! – bizonyozott *Kadarkuthy*, előrántva az apja levelét, amit az a *gézengúz apjához, Guthay Thaddeus* uramhoz írt, aki a fiát holtnak hitte, a *Duna fenekén eltemetettnek* vélte.

Ez világos dokumentum.

– Márpedig a *nürnbergi kódex* szerint egy *tolvajt* sem szabad addig felakasztani, amíg el nincs fogva – véleményezé a *judex nobilium*, akinek ez a *kauza* legkompetensebb módon a *perifériájába* tartozott.

– Hát nincs egy *mappa* a világon? – okvetetlenkedék a báró.

– *Mappa?* Hogyne volna? – szólt az *alispán*, s azonnal riasztá a *jurátust* a *kancelláriába*.

Az nemsokára visszatért egy óriási *pandektával*, amit alig bírt a két karjával átölelni.

– Itt van a „*Cosmographia*”.

Az is volt az! *Cosmographia*. Az egész világ leírása, fölséges fametszettekkel és térképekkel földíszítve. Csak a múlt században jelent meg, 1629-ben. De tökéletes mű volt az. Voltak abban kétfejű emberek is, meg repülő krokodilusok. – Benne volt abban Magyarország is, de nem mint önálló királyság, hanem mint alkatrésze (nem Ausztriának) hanem *Sarmatiának*: összekötve Lengyel- és Csehországgal, s megtalálható volt abban Misceutz város is; de azonkívül semmi emberlakta hely Borsod vármegyében.

– Hát nincs ennél újabb mappája Magyarországnak? – kiabált veszedő hangon a báró. – Hiszen azóta csak fölmérték Magyarországot.

– Az a baj, hogy fölmérték – dörmögé az asztalnál az egyik uraság.

A bárónak erős memóriája volt; emlékezett rá, hogy ezt az urat „hites matematikusnak” mutatták be, ami annyit jelent magyarul, hogy „indzsellér”.

– Tán éppen az úr mérte föl?

– Procul absit! A német mérte föl: a bécsi német.

– Hát aztán hol van a fölmérés?

– Hamuvá lett.

– Mért lett hamuvá?

– Mert megégettetett.

A báró már az öklével kezdte ütögetni az asztalt.

– Hát miért égették meg?

– Nem tetszik ebből a fáin jó ecetes uborkából? – kínálgatá a vicispánné.

– Köszönöm, nem kell uborka! Azt akarom megtudni, hogy miért égették el a vármegye mappáit?

De már akkor minden embernek a tányérján volt a pulykapecsenye, s erre olyan kés-villa koncert keletkezett, hogy a báró kérdése elveszett benne, azután pedig egypár áldomás riadt bele az amabilis confusióba; de nem afféle személyes tósztok, mint aminőkkel a mai világ emberei teszik mind magukra, mind másokra nézve keservessé a lakomázást, hanem amolyan joviális rigmusok, amiknek előadásában különösen excellált a Duoduo.

Aztán csak egynek el kellett kezdenie, s rögtön visszaechózott rá a másik

– Vagyon egy főváros, melynek neve Buda, Buda mellett egy víz, melynek neve Duna, a Dunában egy hal, melynek neve harcsa; – vicispányunk, vicispányunk az Úristen tartsa!

Volt, aki vissza tudott rá kontrázní, a vicefiskális.

– Adjon Isten minden jót, bort, pecsenyét, olcsó sót; a lengyelnek sok borsót, ellenségnek koporsót.

És így tovább.

A báró látta, hogy nem lesz ám ennek vége soha: kapta magát, ő is úgy tett, hogy fölugrott az asztal mellől, fölemelte a tele poharat, s egyenesen odaszólt a vicispánhoz

– Uram, uram, Igricz János vicispán uram, szállok az úrnak!

– Hallom a szép szót – antiphonált rá a vicispán.

De amit a báró mondott, az semmiképpen sem volt pohárköszöntő.

– Azt kérdem a vicispán úrtól, hogy miért égették el a vármegye map-páit?

Arra aztán a vicispán megfelelt neki egész méltósággal:

– Azért uram, mert azok a megkoronázatlan király törvénytelen faktu-mai voltak.

Hát azt bizony csak az olyan vadember nem tudja, aki gyermekkora óta kinn lakott Párizsban. Most azután éppen semmit sem értett a dologból a báró.

A báró azonban olyan volt, mint a csuka: hogyha valamit megfogott, azt ki nem eresztette a fogai közül. Erővel praetendálta, hogy az egész vidám társaság ahelyett, hogy a mászlásos poharakat koccintaná össze, az ő dol-gával foglalkozzék.

– De hát valami lajstromnak csak kell lenni, amelyben a vármegye helységei össze vannak írva! – szólt oda zordul a megyei matematikus-hoz, őt tartva ebben tudósnak. Az pedig éppen a salátás tálat tartotta a kezében, azt hitte, hogy annak szól az interpelláció: „tetszik ebből az ece-tes zöldpaprikából? Mondhatom, hogy fölséges!”

– Eh! nem azt kértem.

– De egy csöppet sem csíp.

– No én most mindjárt harapok! Hol van a borsodi falvaknak az össze-írása? Azt csak nem égették el?

No hát azért megint át kellett küldeni a jurátust a kancelláriába, aki az-után úgy állt bosszút a többszörös háborgatásért, hogy nem került vissza, csak amikor már az ebédnek vége volt; inkább a dorongos fánkot is ott-hagyta.

Aközben egyre zajosabb lett a vendégségi jókedv; a nekipirult arcú urak elkezdtek anekdotázni: csintalankodtak; a vicispánné maga is neve-tett rajtuk egy kicsit; azután észrevétlenül elhagyta az asztalfőt. Úgy szo-kás, hogy a feketekávét maga készítse el a háziasszony. Ezt mindenki tudja. Azért nem lett abból asztalbontás. Egy-kettő a vendég urak közül felkelt, átment az oldalszobába rágyújtani, a többi ott maradt, kvaterkázni;

a perceptor maga elé vette az egész csemegés tálat, s abból a mogyorókat kiszedegetve, egyenkint feltörögette és megropogtatta.

Végre előkerült a jurátus a nagy lajstromozott könyvvel. Volt már hely az asztalon, ahova kiterjessze.

Az urak rögtön hozzáfogtak Barátfalva kereséséhez.

Nem volt szerencsájük benne, pedig a vicispán maga is segített már a munkában.

– Pedig itt kell neki lenni a Bükkben, Borsod közepén! – bizonygatta Kadarkuthy. Hiszen csak nem lehet egy falut ellopni a vármegyéből.

– Van ám annak valami *hübnere*, báró úr– magyarázá a vicispán. – Itt e vidéken, különösen a palóc meg a matyó nép között az a szokás, hogy egymás falujának a nevéből gúnyt űznek; egész csúfondáros nótákat csinálnak egymásra. A kigúnyoltak aztán megunják a bosszantást, más nevet adnak a falujuknak; de azt rajtuk kívül senki sem követi. Így lett Büdöskútból Abád, Varasóból Jákfalva, Cinegésből Telekes. Egy falunak az a neve, hogy „Kakastyúk”, de aki ezt e nevet mondja ki az odavalók előtt, azt megverik, inkább Kókosárnak hívatják a falujukát. Szentistvánt senki sem nevezi másnak, mint Salamentának. Visnyót meg Eskerenának, Domaházát Csobankónak, sőt van egy falu a vármegyében, Dorogma, amelynek ahány pusztája van, annyiféle név alatt vallja be magát a miskolci vásárra fölránduló paraszt: Csetreng, Gyékényes, Báróháza, Pengyom, Gyolcsinges a lakása, de Dorogmát egy sem nevezi hazájának. Bizonyosan így leszünk a Barátfalvával is, hogy a parasztok megunták a régi kicsúfolt nevét a helységüknek, s azt választották a helyébe, de még ezt a publikum nem akceptálta.

Kadarkuthy mérges volt már, mint egy gyerek, akinek a többi gyerekek nem akarják megmondani, hogy hová dugták el a sapkáját.

Ezalatt a perceptor úr szerencsésen elkészült az utolsó szem mogyoróval is, s arra ő is megszólalt. Eddig mind hallgatott.

– No hát, urak, nekem vannak pozitív dokumentumaim annak a bizonyosságára, hogy Barátfalva a mi vármegyénkben fekszik.

– Hol vannak? – kérdé a vicispán.

– Hát a kéményben.

– A kéményben? – kiáltanak egyszerre valamennyien.

– Hát persze hogy a kéményben. Másutt csak nem tarthatom a farkasfüleket.

– Ah! Tehát farkasfülek?

– Mivelhogy a Bükkben nagyon elszaporodtak a farkasok, a tekintetes vármegye elrendelte, hogy minden elejtett farkasért tíz máriás fizettség az illetőnek a *domestica cassából*. Azóta énnálam, több esztendőn ke-

resztül, állandó rubrikát képeznek a behozott farkasfülek, s azoknak a párja alá mindig ez van írva átvevőnek: a barátfalvi lévita.

Legjobban elbámult a báró.

– Ah! A barátfalvi lévita farkasvadász?

– Az ám – erősítette a perceptor. – Egy télen át beküldöz tíz-tizenkét farkasírhát a városba.

– Talán úgy fogja őket a farkasveremben?

– Nem az. A farkasok mind regulárisan löve vannak: vagy a homlok közepén, vagy a fültövön keresztül. A szűcsmester, aki a farkasbórt megveszi, maga hozza azt oda a hivatalba, előttem metszi le a füleit, azoknak semmi keresetük a bundán. Aztán a szűcsmester is tíz máriást fizet a vadásznak. Szép jövedelem az! Ahogy más eklézsiában a hívek bárányokban, gödölyékben adják ki a papnak meg a rektornak a deputátumát, akként a barátfalvi farkasírhákban róják le a dáciát; ahányat lelőhet a lévita, annyi hús máriás üti a markát.

Kadarkuthynak magas véleménye kezdett lenni üldözőbe vett ellenfeléről. Aki egymagában farkasra vadászik, az hozzászokott, hogy az életével játszék. S biztos kezének kell lenni. Az európai dúvadak közt a farkas veszedelmesebb, mint a medve, mert ez egyedül jár, s a farkas csoportban; s a medve csak haragos, de a farkas éhes.

Ez a lévita nem lesz az a sovány termetű, gyerekeket virgácsoló anachoréta, akinek kínai tussal szerecsenné lehet festeni a pofáját.

Annál jobb.

– De hát perceptor úr nem látta a lévitát soha?

– Nem jár föl a városba; mészégetők által küldi föl a vadászszákmánya-
it a szűcshöz.

– Akkor egy ilyen mészégetőt kellene valahogy kézrekeríteni; az útbai-gazíthatna.

– Abszurdum! Ahány mészégető, szénégető van a világon, az mind eltagadja, hogy hol lakik. Hisz a többi parasztok mind őrajtuk élesítik a nyelvüket; azt danolják: „Dudariak nem élhetnek, ha csak szenet nem égetnek; akkor is csak úgy élhetnek, ha bükkfaszenet égetnek.” A magyar paraszt ezt tartja a legalávalóbb keresetmódnak a világon.

Most már a vicispánné is beleszólt a tanácskozásba. A kávé tálba hozván, ismét visszatért a társaságba.

– Mondok én kegyelmednek valamit, édes báró uram. Ha olyan nagyon fúrja az oldalát annak a megtudása, hogy hol lélegzik az a barátfalvi lévita: hát ennek a legbiztosabb kútforrása az, hogy sétáljon föl az Avasra, látogassa meg a kálvinista esperest, annak már csak bizonyosan tudni kell azt, hogy a tractusához tartozó egyházi személyek hol és merre laknak?

Ecce ni! Hisz ez valóságos Kolumbus tojása!

– Kisztihand, gnädige! – mondá erre a báró. – Mindig azt mondtam én, hogy dámáknál van az igazi ész. Megyek a paphoz.

– De előbb fogadjon el tőlem egy jó tanácsot, édes báró. Ez a mi papunk egy igen kegyes, jámbor ember. Ha ahhoz úgy ront be a báró, mint aki bosszúállásra keresi a maga lévitáját, az azt fogja mondani: „Hallja kend, báró úr, én lelkipásztor vagyok, nem perzekútor hadnagy; ha gonosztevőt keres kend, menjen a szolgabíróhoz.”

– Hát mit csináljak, tekintetes asszonyom?

– Jöjjön, üljön mellém a kanapéra. Mára már úgyis későn esnék az esperes vizitájára menni. Este az idő, rövid a nap. A mi esperesünk a tyúkokkal nyugszik le, s a kakasokkal kel föl. Különben sem szokás gyertyagyújtás után hivatalos dolgokban alkalmatlankodni.

A hajdú már hozta a szép máramarosi vas gyertyatartókat az erdélyi kecskefaggyú gyertyákkal, kettőt az asztalra, ami nagy luxus volt!

A báró hát leült a vicispánné mellé a pamlagra, az urak mentek a pipatóriumba, vagy folytatták az asztalnál a kvaterkázást.

– Hát lássa, édes báró – szolt az alispánné csöndes halk hangon –, én nem azt mondanám az esperesnek a kelmed helyében, hogy a Guthay papfiút, a barátfalvi lévitát keserű bosszúállás végett keresem, hanem azt mondanám neki, hogy megszántam szegény nyomorultat, hisz eléggé megbűnhődött már azért, amit bűnül elkövetett, ne szenvedjen többet. Ellenben azért akarom őt feltalálni, hogy elmondjam neki: ne bujdokoljon tovább, nem üldözi senki; én, akit oly nagyon megbántott, megbocsátok neki; apja a halálos ágyán áldását adta rá, kit élőnek tudott még: jöjjön elő a világba; ha a papi pályán akar maradni, tegye le az egzáment, szenteltesse föl magát, megválasztják a szép talentumáért egy jó eklézsiába.

– Ezt *hazudjam* én az esperesnek? – kérde a báró hüledezve.

– Nem! *Igazán* mondja.

A báró a hozzá beszélő asszonyság szemébe nézett. Sohasem szokott szembe tekinteni, mintha attól félne, hogy valaki meglát valami titkot a szemében. Erre a szóra kénytelen volt az alispánné szemébe nézni.

Olyan csodálatos szemek voltak azok: nagyok, világoskékek, nyugodtak. Valami varázslat ömlött ki belőlük, ami a fenevadakat megszelídíti.

Kadarkuthy érezte a varázslat hatását.

– No hát én erről a témáról még többet is tudnék mesélni az esperesnek.

– Azazhogy igazat mondani.

– Valóságot mondani. Fölfedezhetném előtte, hogy erre a gézengúzra (ti. a lévitára) nagy világi szerencse vár. Egy gazdag úr, a vele elszökött alispánleánynak a nagybátyja, a leány atyjával összeveszve, azt kitagadta az örökségből, s szép vagyonát mind ez elszökött unokahúgának testálta,

s ha az tíz esztendeig az ő holta után nem fog jelentkezni a masszánt, akkor az egész birtoka szálljon a városi ispitályra. Csak jelentkezni kell a feleségének az új vicispánnál (aki úgy tudom, csizmadia céhmester volt a városban), s ők azonnal tehetős emberek lesznek, akik nem szorulnak többé a paraszt hordta *lukmára, kongesztre, dáciára*.³

– No lássa, édes báró! Ez az igazi ember! Az igaz keresztyény ember. Így szeretem magát. No, hát Isten áldása kísérelje minden jártábankeltében! Tudtam én, hogy a báró derék ember. Hát mármost ígérje meg, hogy ha jó szerencsével fog járni, ha azt a szegény bujdokló ifjút elátkozott sorsából kiszabadítja, hát visszatérőben megint bejön hozzánk, fölkeres, s énnekem elmondja mindazt, ami Istennek tetsző dolgot végzett, hogy én is hadd örüljek együtt az örvendezőkkel.

– Ugyan visszajövök! – fogadá Kadarkuthy, szépen kezét csókolva búcsúzás fejében a vicispánnának, s azután, amint megszabadult e varázslatos anyai arc bűbajos tekintetétől, megint rátalált a maga démonára.

„Ah! hát ti engemet mindenütt arra tanítgattok, hogy hogyan hazudjak mást meg mást ízibe! No hát most jó tanítványra találtok bennem!”

³ Olyan műszavak, amelyeket csak a kálvinisták értenek meg.

A Lavater

No ugyan jó helyre küldte a vicispánné asszonyság Kadarkuthy bárót a miskolci kálvinista espereshez.

Volt annak a tudós férfiúnak igen szép rendes prédikátumos neve, amin titulálták, ha levelet írtak hozzá; de szó közben csak úgy hívta azt mindenki, hogy a „Lavater”.

Azokban az években uralkodott egész Európa-szerte a „lavaterizmus”.

Lavater (zürichi református prédikátor) volt a megalkotója annak a rendszeres tudománynak, mely szerint az arcvonásokból, a szemöldökökből, szemekből, az orr, a száj alkotásából, az arcredőkből biztosan meg lehet ítélni minden ember jellemét, ezekből ki lehet találni a legtitkosabb indulatait; azok az arcvonások rávallanak a gyilkosra, a gonosztevőre, a kéjencre, a bosszúállóra.

Hiszen még alig múlt száz esztendeje, hogy a Lavater „Phragmente über Physiognomie” című munkája az egész művelt társadalomban valószínű fanatikus fölgerjedést idézett elő. Azokról beszélt minden ember. Egy új világ lett általuk föltárva a társaság előtt. Láthatóvá lett maga az emberi lélek.⁴

Ha az avasi nagytiszteletű valamely társaságba betoppant, egyszerre üdvös megszeppenés szállta meg a kebleket. Minden ember iparkodott az arcvonásainak olyan kifejezést adni, amely a titkos erényeket tüntesse elő, jól tudva, hogy ez a lavateri férfiú kiolvassa az embernek a két szemöldöke hajlásából, az orrcimpáinak a fintorodásából a legféltettebb rossz szándékait, s azokat följegyzi magának.

Az ilyen jegyzetekkel teli vannak otthon a fiókjai. Azokat ő systematic osztályozza, mint Linné a növényeket, s rémséges sok árkus papirost teleírt már velük. Jaj lesz Borsodnak, Abaújnak, de még Hevesnek is, ha azokat egyszer kinyomtatja.

Ha pedig valaki látogatóba ment hozzá, az meg éppen kész préda volt a számára.

⁴ Még én magam is emlékezem erre a könyvre, amit nagyon sarjú gyermekkoromban láttam; tele volt az rézmetszetű arcokkal, fejekkel; nagy férfiakéval és híres zsványokéval, amiket mind maga Lavater rajzolt; rajzoló is volt és költő is egyéb tudománya mellett. Azokra a rajzokra is jól emlékezem, amikben egy valószínű varangyosbéka fokonzint átváltozik emberré, ahogy ma mondanák: békából gigerlivé.

Azt a nagytiszteletű úr az utcai szobájában fogadta, bő beszéddel ellátta; úgy ültette magával szembe, hogy profilban legyen fordulva az ablak irányában.

Az ablak előtti emelvényen ugyanis a nagytiszteletű úr kisasszonya ült, és rámánál hímezett, aki aztán azalatt, amíg a látogató hallgatott vagy beszélt, vagy éppen nevetett: azonmódon kinyírta a kis ollójával egy darab fekete papiroslapból a konterfáját, úgy, hogy ráismert arra minden ember. Ezt a művészi ágat úgy hívták akkor, hogy „sziluett”. Ez is általános divat volt akkoriban. Sziluett nélkül egy úriház sem szűkölködött. Ott láttuk az ágy fölött fekete rázában nagyapánkat a vuklis hajával, a máslis copfjával és nagyanyánkat, magasra tupírozott hajával, táritoppos főkötőjével, bodros krézlijével és kettős tokájával; még a szempillák is híven megtartattak a fekete árnyékrajzokon, amiket művészolló hozott létre.

Ebbe a veszedelembé ugratta bele a jó vicispánné az ártatlan, mit sem sejtő bárót.

Hiszen amint belépett, és bemutatta magát a nagytiszteletű úrnál, amint az egyszer az arcába bepillantott, már el volt árulva minden, ami jellemét képezte.

Ez az egymást keresztező két redő a homlokon, ez a csalárdság; ezek a legyezőként összefutó vonalak a szemszögletekben a kéjencséget hirdetik; ez a beharapott felső ajk az alattomoság szimbóluma; a kiduzzadt alsó ajk pedig a kegyetlenségé. A jobb szájszeglet félrehúzódnása, a félhold alakú redővel a ravaszságot árulja el. A szemöldökben kérlelhetetlen harag lakik.

A báró elmondta az esperesnek idejövetele okát, célját úgy, ahogy azt az alispánné tanácsolta neki. Azt hitte, hogy már nagyon jól megtanult hazudni.

Hazudni! Lavater előtt! Nevetséges dolog.

Az esperes engedte neki kibeszélni magát.

Pedig milyen mézédés tudott lenni! Hogy forgatta szemeit az ég felé, hogy nyomkodta a tenyerét a mellére, hogy vékonyította hangját a szelíd sáporgásig. (Hiszen ezt mind tanulta ő a komédiások közt hajdan.)

Mikor aztán a kérdés föl volt téve, hogy no hát hol található a balsorsából megváltandó barátfalvi lévita ebben a nagy erdőben: a nagytiszteletű úr összefonta a két karját a mellén s így szólt

– A báró úr tudja, hogy mi az a *logika*?

A bárónak már a nyelve hegyén volt, hogy „tudja a kakukk!” de csak visszaszívta.

– Miért vannak léviták? És miért vannak eklézsiák, amelyek lévitákat tartanak? „Az ok megelőzi az okozatot”. Ez egy logikai maxima. Úgyebár, hogy az?

– Az.

– Tehát az ok az eklézsia. Összeverődik imitt-amott egy csomó nostras; szegény emberek: rusticusok, szénégetők, akik között egy potior sem található, sem pedig Melchizédech, aki őket szárnyaik alá fogadja. Ellenben az áhítat megszállja lelkeiket, valaminthogy megszállja a lélek nélkül szűkölködő pacsirtákat, fülemüléket az az instinctus, hogy énekeljenek.

– Kérem a macskákat is odaszámítani.

– Tehát énekelni óhajtanának, de nincs, aki őket arra megtanítsa. Ellenben gyermekeik is vannak, akikre szintén ráférne az ábécé.

– Meg a skutika.

– De nincsen, aki ebben tudósokká tegye. Az Úr napját is megtudják vagy a helybenlakó más vallásúak, vagy a szomszéd falvak harangszavából; de nincs, aki e szent napon előttük a szentírást magyarázhatná. Vannak szülőtteik, azokat nincs, aki megkeresztelje; vannak szerető párjaik, azokat nincs, aki összeadja; a halottaikat nincs, aki elbúcsúztassa. Most jön a hysteronproteron.

A báró szétnézett: mi lehet az? Úgy hangzik, mint a szitakötő.

– Ugyanekkor támad egy peregrinus: egy afféle iskolából eliminált studiosus, akit consilium abeundival az alma mater kapuin kívül rekesztettek, akinek „hátán háza, kebelében kenyere”, nincs testének, lelkének hová lenni: az odavetődik az általam körülírt nostrasok közé; azok kapva kapnak rajta, ott marasztalják; adnak neki lakást, konvenciót, mensa ambulatoriát; ez azután elvégez mindent, amit pap, kántor és rektor szokott teljesíteni; beharangoz, beénekel, prédikál: gyerekeket tanít, keresztel, kopolál, búcsúztat, amihez mind ért, mert az ilyen peregrinusok rendszeren quadriennis teológusokból szoktak válni, akik valamelyes kánoni hiba miatt pappá föl nem szentelődhettek. Tetszik érteni?

– Tökéletesen értem.

– Már mostan a logika regulái szerint mi a konklúzió? Az ilyen lévítés eklézsiának igen nagy oka van a maga egzisztenciáját sub rosa folytatni; de még nagyobb oka van magának a lévítának arra, hogy az esperes házának a falára föl ne firkálja a nevét; mert amint a tractualis consistoriumnak tudomására jut, hogy valahol a kebelében egy ilyen eklézsia latitál, az azt rögtön transzformálja *filiiává*, a lévítát a törvénytelenül bitorolt funkcióktól eltiltja, s azontúl a községnek kötelessége lesz a hozzá legközelebb eső anyaeklézsiának fizetni a papbért, odajárni föl ájtatoskodásra, onnan hozatni el a papot a szertartásokra, oda járatni a gyermekeit iskolába. Ami aztán nagy angária! Hát ezekből mármost mi a logikai concatenatio? – Az, hogyha posito, empyrice egzisztál és subsisztál valahol egy barátfalvi lévita, annak a létezéséről hamarabb lehet tudomása a

Klimius Miklós holdban lakozó embereinek, vagy a Gulliver liliputi lakosainak, mint a borsodi református tractus esperesének.

– Eszerint az úr sem akar róla tudni semmit, hogy hol kapható meg az a gézengúz barátfalvi lévita! – kiálta föl Kadarkuthy, mérgesen ugorva föl a helyéről. – Hisz itt, úgy látom, hogy minden ember összeesküdött ennek a gonosztevőnek a rejtegetésére.

– Kérem, kérem, csak tessék még ülve maradni – szólt az esperes, a bárót vállára tett kezével a székre visszahanyatlani kényszerítve. (Valami elektricitásnak kellett az ujjában lenni, az is nagy divat volt a mesmerizmus korszakában.) – Tehát az elsőt concedálom, hogy *nem tudom*, hol van az a barátfalvi lévita. De a másodikat negálom, mintha nem *akarnám* tudni. Sőt most, a báró úr denunciációja után egyenesen kötelességemmé van téve, hogy ezen clandestinus abusus kideríttessék. Aztán én útbaigazítást adok a báró úrnak, hogy mely úton nyomozza ki egész biztonsággal ennek a charádának a titkát.

– No már azt meghallgatom.

– A báró úrnak egyenesen a miskolci bíróhoz kellett volna menni, akinek minden bizonnyal tudósnak kell lenni valamennyi, a Bükkben létező falvak neveiről; mert hiszen az ő fűrmendere szedi be a hetivásárra feljövő jobbágyoktól a helypénzt, azoknak cédulákat oszt, s a cédulára fölírja a falunak a nevét. Querczina András uram minden bizonnyal fölvilágosítást fog adni a báró úrnak.

– Querczina András! Querczina András – ismételte a furcsa nevet a báró.

– Ha el tetszenék felejteni a nevet, könnyen rátalálhat a kalodáról, ami a háza elé ki van téve; ott van a Pece partján.

– Köszönöm. Megyek Querczina András uramhoz.

– Még egy tanácsot tessék tőlem bevenni. Ha Querczina András uram elé fog járulni a báró úr, a világ sűrű kincséért elő ne hordja neki azokat a bölcs dolgokat, amiket énelőttem közrebocsátott, mert amint az ezt a szót meghallja: „testamentum”, az egyszerre nem tud más nyelven, csak tótul, de abból is nagyot hall. Kiabálhat aztán annak a fülébe akár tubuson keresztül, abból ki nem vesz egyéb szót, mint azt, hogy „nye rozumim”. Mivelhogy olyan messze esik ő a törvénytudománytól, mint Makó Jeruzsálemtől. Azért Querczina András uram előtt egy szót se szóljon azokról a larvatusokról, processzusokról, testamentumokról, amiket előttem produkált.

– Hát mit hazudjak neki?

– Sőt inkább egészen igazat mondjon neki. Kezdje azon, hogy „no Querczina uram, mennyiért csinálna nekem egy ilyen jó természetre való *kosokot* farkasbőrből?”

– Kosokot?

– No igen; mert ha azt mondja neki, hogy „bekecset”, azt nem érti meg; hanem ha azt mondja: „kosokot”, azt megérti, mert az tótul is kosuch.

– De hát mi a patvar szükségem van nekem egy kosokra?

– Nagyon nagy szüksége van rá a bárónak. Lássa a báró, ha ebben a külföldi habitusban barangolja keresztül-kasul a vidéket, híre futamodik, minden ember szájról szájra adja tovább, hogy itt jár a „csuma!” Nem kínálták még meg valahol aludttejjel? Azzal szokták a garabonciás diákot megengesztelni. Az, akit meg akar találni, jó eleve neszét veszi odábbáll egy vármegyével; mire a báró rátalál a rejtekére, már csak a hült fészke lesz ott. Azért tanácsos lesz a bárónak, ha e mostani ornátus helyébe, ami lehet módi-ruha Versaillesban, de minálunk maskara, valami olyan öltözetet vesz föl, aminőt a külső emberek széltében viselnek.

– Köszönöm a tanácsát, elfogadom. Ezt bizony magamtól is fölérhettem volna ököllel. Hát aztán a miskolci bíró fog nekem varrni ilyen öltözetet?

– Mivelhogy ő signaturájára nézve szücsmester.

– Hol lőtték ezt a bírót?

– Nem lőtték ezt, kérem alásan, mert ezt úgy választották.

– De hát az ördögök ültek a miskolciak nyakára, hogy egy szücsmes-tert, egy tót embert választottak meg bírójuknak?

– Ne tessék rossz opiniót formálni a báró úrnak az én városom lakóiról. A legimpossibilisebb faktumoknak is megvan a maga rációja. Röviden elmondom a dolgot.

Erre csakugyan kíváncsi volt a báró. Ismét ülő pozícióba tette magát, ami a házikisasszonynak alkalmat adott a sziluettjének tökéletes kinyírogatására.

– Hiszen mindenkinek méltó megütközésre adhat az okot beszél az es-peres –, hogy egy ilyen nagy városnak, mint Miskolc, melynek lakosságát jórésztben nemesség, birtokos uraság képezi, hogyan lehet választott bírójá egy törvénytudatlan személy; egy kézi munkával foglalkozó mesterember; még azonfelül tót. Mind megmagyarázzák ezt ennek a mi nevezetes városunknak a rendkívüli viszontagságai. Mert nevezetesnek bizvást állítható. Anonymus azt jegyezte föl, hogy Árpád fejedelem hadai már itt találták Miskolc várost, s pihenőt tartottak benne. A későbbi uralkodók királyi város rangjára emelték, s nagy privilégiumokkal ruházták föl. A török hódoltság azonban sűrű veszedelmekkel látogatta meg a várost. Bírjait a basák elhurcolták, s egy esztendeig is ott rohasztották az egri áristomban. Ha a harácsot elő nem teremtette, a ló hevederéhez kötötték, úgy hurcolták magukkal.

– Ahá! Hát ezért nem szeretnek az urak miskolci bíróságot vállalni.

– De később még nehezebbek lettek az állapotok. A kuruclabanc világ alatt kétfelé is kellett harácsot fizetni a városnak, úgyhogy volt idő, amikor minden igavonó marhától megfosztva, kapával művelték a lakosok a szántóföldjeiket. Ezekben az időkben már nem lehetett bírót kapni Miskolcon, úgy hogy a gyülekezetben határozat hozatott, hogy amely polgár a bíróválasztásra föl nem jön, fizet negyven forintot, aki pedig a bíróságot el nem fogadja, fizet 200 forintot.

– S a nemes urak inkább megfizették a 200 forintokat, mint hogy nyereghez kötve szalajtassanak Egerig. Magam is azt tettem volna.

– Ekkor aztán az történt, hogy egész Miskolc város áttért a református hitre. A pápista templomokat mind átadta a kálvinistáknak, lutheránusoknak. Ez a mi avasi templomunk az ideig Szent István templomának hívatott. Szent István király volt a város védőszentje. A város pecsétjén is Szent István alakja volt a címer: fején koronával, jobbában a királyi pálcával, baljában az ország aranyalmájával. Az ideig „királyi város” volt Miskolc, címe: „civitas regia”. A nagy változás után azt mondta a coetus, mit nekünk ez a királyi cífraság, ami annyi pénzbe kerül, fogadjunk olcsóbb címet: legyünk „oppidum”, s az akkori bíró rendeletére a régi címert is elhagytuk, vésettünk a királyi alak helyébe egy kuruc hajdút, csákós kalppal, aki az egyik kezében három arany búzakalászt, a másikban pedig egy szőlőfürtöt tart, s lábait verbunkos táncra igazítja.

Hej de nagyot kacagott erre a szóra Kadarkuthy.

– No, ez igazán remek gondolat volt!

– Dehogyan volt az. Ebből a címerből megint csak azt eszelte ki minden ellenségünk, hogy hej de sok búzája, bora lehet Miskolc városának, hogy úgy kérkedik vele az a címerbeli hajdú! s még jobban megsarcoltak bennünket; a vezérek csak úgy adták-vették, csereberélték a várost, mint valami bona vaccát. Végre aztán csendesség lett. Elmúltak a kurucok, elmúltak a törökök.

– Hát ekkor csak megpihentek a miskolciak?

– Meg bizony; de nem ingyen. A magas kamara a várost maga magának zálogba adta. A burkus háború alatt a miskolciak negyvenezer forintot vettek kölcsön az eperjesi Pulszky Sándortól, azt küldték föl a királynénak, aki azért negyven esztendei háborítatlanságot engedélyezett nekik. Most ez az idő vége felé jár. Új contractust kellene kötni a városnak a kamarával. De íme ezalatt a kamarai direktor, herceg Grassalkovich Antal uram, azt a praktikát gondolá ki, hogy a miskolci nemes urakkal külön egyezkedett ki jó előre. A polgárok magukra maradtak, akik között nincs törvénytudó ember. Most azután ezeknek az együgyű embereknek, respective a városukat reprezentáló bírónak az officiuma leend egy olyan in omnibus

versatus urasággal pertractálni az új contractus iránt, mint a gödöllői herceg, az omnipotens director cameralis.

– Hát azért választottak olyan bírót, aki mindezekhez semmit sem ért?

– El tetszett találni. Mert ez a maga tudatlanságával jobban meg fogja védelmezni a város igazát, mint kilenc prókátor a maga tudakosságával. Mert ezzel csak kétféle dolog történhetik; vagy mindenre azt fogja mondani odafönn Budán: „nye rozumim” (nem értem), akkor odafönn Budán fognak ráverni ötven botot; vagy pedig azt fogja mondani: „já rozumim” (igenis értem), akkor meg ideleenn fognak ráverni a polgártársai ötven botot.

– És így bíró uram horoszkópja tökéletesen ki van mérve? szóló nevetve a báró, aki ezt az állapotot fölöttébb mulatságosnak találta.

Ezalatt az esperes kisasszonya is elkészült a nevezetes látogató árnyképével, még a szétálló copfja is híven ki volt faragva.

A báró előhúzza a kalapját a hóna alól, s úri fejbólintással rekkommendálta magát.

Amint a külső ajtót is betette maga után (kis városainkban nagy okosan – mindenütt két ajtó őrzi a bejárást), az esperes kisasszonya leszállt az ablak előtti pódiumról, s odavitte az atyjához a kész sziluettet, melyet a nagytisztelű úr kielégítőnek talált.

És azután elővette az asztal fiókjából a nagy kapcsos fóliánst, mely már csaknem meg volt töltve hasonló arcmásolatokkal; az új sziluettet egy üres lapra gumiarabikummal fölragasztá, alája pedig ezeket a lavateri megjegyzéseket írta:

„engesztelhetetlen bosszúállás”,

„alattomos incselkedés”,

„telhetetlen luxuries”,

„raptusos dementia”,

„gyilkolási mánia”.

Ezek mind olvashatók a kitárt arcvonásokból, a lavateri szisztéma szerint.

Bíró uram

Hajh bizony nem is a mostani Miskolc városa volt ám az a száz és egynehány év előtti város; nem az a palotákkal ékes, színházias, városházás metropolis, aki két képviselőt küld az országgyűlésre.

Sok nagy változásnak is volt alávetve; egyszer a tűzvész rontotta le porrig; máskor meg a rohanó árvíz söpörte el, hogy csak a „papszer” házai maradtak meg belőle; sőt egy rettenetes napon a *kőeső* törte pozdorjává. Nem jégeső, hanem valóságos kőhullás: valami meteorfelhőnek a leomlása, aminők a földpályát keresztezik; egy emberfőnyi nagyságú követ most is mutogatnak belőle a múzeumban.

A múlt századbéli házak nem képeztek egymáshoz támaszkodva utcasort, hanem mindegyik között volt egy tágas udvar, palánkkal elzárva; alul embermagasságig kőből volt a ház, ablak nélkül, szegletei támaszokkal megerősítve: ez az árvíz ellen volt; a kőfalra volt építve a lak, boltozatos szobákkal, vastáblás ablakokkal: ez meg a tűzvész ellen volt. Aztán minden háznak a kifelé fordult szegletén volt egy kukullorium s azon egy keskeny ablak: ez meg a portyázók megfigyelésére volt kitalálva.⁵

Mert ámbátor Károly király elrendelte, hogy Miskolc városát *tővissel* kell körülkeríteni a kuruc portyázók betörései ellen való biztonságul, azért mégis megtörtént elégszer, hogy nem is a kurucok, hanem a labancok s más afféle tolvajok, mikor a népség kinn volt a mezőkön, szőlőkben, beszáguldoztak s végigrabolták a várost.

Egy ilyen félig emeletes házban lakott a Szinyva és a Pece között Querczina András bíró uram. A bíróságát jelképezte a kapuja mellé nyújtóztatott kaloda; a mesterségének pedig ott lógott a címere, a házhiúból kidugott rúdon, pléhtáblán a neve, alatta egy hiúzfej, az alatt meg három róka fark. A palánk ajtaján bemenni; a műhely ajtaja a folyosóra nyílt. Hogy szűcsműhely, azt hitelesítené az ajtóra kiszegezett farkasirha. Nyári lövés lehetett, mert nagyon vedlett volt. Fülei hiányoztak. Bizonyosan ott hallgatnak már a vármegyeház kéményében.

A báró benyitott a belső üveges ajtón. A műhely egyúttal hivatalos várakozó szoba volt. Az egyik szegletében ott állt egy drabális erős alak, nagyon furcsa öltözetben, mely állt egy hegyes kalapból, azt a kezében

⁵ Még most is láthatók hasonló házak és utcasorok a közel szomszéd Gönc városában.

tartá, azután egy fehérpiros csíkos zubbonyból, ökölnyi cinkgombokkal, bő tarka plundrából és veres török papucsokból.

Ezt meg sem látta a báró. Méltóságán alul volt, hogy észrevegye.

Hanem a műhelyt kétfelé osztó „pucli” mögött már egy régi ismerősre talált.

Ez volt a tegnapi asztaltárs, a derék Matus.

Ezúttal nem volt már ünnepi öltözetben; csak úgy könyökig felgyűrt ingujjakban parádézott.

De amint a Matus megpillantotta a műhelybe belépő bárót, uccu neki, vesd el magad! fölszaladt a padlásra. Egy fahágcsó egyenesen oda vezetett föl a műhelyből.

A jámbor Matus, a maga egyenes úton járó eszével azt konkludálta, hogy ő a tegnapi huszonöt botokat azért kapta meg a vármegyeházán, amiért oly nagyot talált ütni a nagyságos báró úr hátára; most ez aztán jön a bíróhoz panaszra, s most még a város részéről is meg fogja kapni a maga kutyaporcióját, ahogy dukál.

Dejzs a Matust manapság marcafánkai sem fogják lecsalogatni a bőrszáritó padlásról. Az most önvédelméül azt találta ki, hogy egy nádpálcával elkezdte a padláson sorban fölaggatott irhákat porolni (ahogy ez a molyok végezt szükséges), úgyhogy a nagy püfölestől egy szót sem lehetett hallani.

Pedig hát ebben az egész dologban nem a Matus volt a hibás, hanem az első vicispán tót nyelvtudása, aki ahelyett, hogy „uder”, ami *megütést* jelent, azt parancsolta, hogy „zabi”, ami pedig jelent *agyonütést*.

Azonban kevés vártatva nyílt a műhelyből befelé vezető ajtó, s kilépett rajta egy megtekintésre méltó alak, akiről az első tekintetre föl lehetett ismerni, hogy ő a városi drabant.

Elöl-hátul púpos volt, a két löcslába térdeivel befelé görbülve, a tenyerei a térden alul lógtak. Az ilyen termet nem is való egyébnek, mint városi drabantnak. Sótartó alakú csákó volt a fején, termetét zöld frakk ékesíté, vörös gallérral; a válláról szíjpantalléron nagy görbe kard csüngött alá, ami megjelenését annál félelmetesebbé tette.

A belső szobából ez a parancshangú utasítás hangzott elő:

– Zavolaty toje prkopcár.

A drabantnak szeme-szája tátva maradt, mikor szétnézett a műhelyben.
– Ő az imént, ahogy bement a bíróhoz jelentést tenni, csak egy instanst hagyott idekinn és most itt van kettő.

Azt a másikat (saját vallomása nyomán) úgy jelenté be bíró uramnak, hogy „povrazolezec”, ami jelent *kötéltáncolót*.

Es most bíró uram azt parancsolja, hogy hívja be a „prkoprcárt”, aki nem más, mint *bukfenhányó*.

Bíró uram előtt ugyanis kötél táncoló vagy bukfenchányó mindegy, s lehet, hogy igaza is van.

Ha van logika a világon, akkor a drabantnak azt kellett konkludálni, hogy ez a másik a bukfenchányó. Pojácának elég pojáca volt.

Intett a bárónak, hogy jöjjön a bíró uram színe elé.

Bíró uram alacsony, tömzsi, tagbaszakadt emberke volt; himlőhelyes arcú; egyik szemöldöke feljebb állt, mint a másik; nagy fogai miatt a száját nem bírta összecsukni. Ujjatlan bőrmellényéből flanellujjakba rejtett karok nyúltak elő, nagy tenyerekkel; a fejébe nagy vadmacska süveg volt nyomva, olyan alaposan, hogy a füleit kétfelé nyomta.

– No, friskó! friskó! Spjevác! Muzsikác! – kiáltá a belépő báróra.

A báró nem értett a hallott szóból.

A drabant aztán megmagyarázta neki a dolgot.

– Bíró uram előbb azt akarja megtudni, hogy hogyan *tudunk* énekelni és muzsikálni?

– Sehogy sem tudunk.

Bíró uram erre türelmetlen lett, ráivallt kategorice a báróra:

– Csi znace, csi nye mace, ale spjevace, muzsikace!

(Akár tudtok, akár nem tudtok, azért énekeljete, muzsikáljatok.)

A báró most már nevetett.

– Ugyan mi az ördöggel muzsikáljak?

Bíró uram odamutatott a báró vállán függő hosszú bőrtokra; azt hitte, abban valami fagót van.

A báró aztán kihúzta a bőrtokból a szép lazzarino-csövű duplapuskát.

– Ojoj! – mondá bíró uram. – Puska? (Ez tótul is puska.)

A drabant vette észre, hogy aligha tévedést nem követett el; azt kérdező húlt pofával a bárótól:

– Hát az úr nem bukfenchányó komédiás?

Erre válaszképpen úgy ütötte pofon a báró a drabantot, hogy annak a sótartó csákója menten a jobb fülére csúszott; le nem repülhetett a fejéről, mert oda volt kötve az állához szíjjal. A bíróra pedig ráordított a báró tele torokkal:

– Én báró Kadarkuthy vagyok, földesúr! Atta teremtette!

Ez egyszerre nagyot változtatott a szituáción. Hát persze, hogy azon kellett volna kezdeni, hogy „atta teremtette!” Szóból értik meg a magyart.

Bíró uram hirtelen lekapta a macskabörsüveget a fejéről, s azt mondá: „mi tetszik, kérem alásan?” Tudott már magyarul is.

Amint azonban a báró hangosan elkiáltá a nevét, arra a szóra a műhelyből nyíló ajtón át bedugta a fejét az a másik, és sietett a tévedést fölvilágosítani.

– Én vagyok a komédiás.

Erre bíró uram végképpen elszörnyedt.

– Ó, te stariopica! – rivallt a drabantra, s a másik még immunis arcfelére egy akkora pofont alkalmazott, hogy a sótartó a bal fülére csúszott vissza. – Hozod be mindjárt az igazi komédiást!

Aztán a két nagy tenyerét dörzsölve, azt kérde mosolygó ábrázattal: „mit tetszik parancsolni a pan welkomozsnye báró úr?”

– Hát én egy derék farkasbőr kosokot akarok magánál megrendelni.

– Zsinórral vagy szironnyal?

– Ahogy szokás. Aztán meg egy ilyen prémes süveget, mint bíró uramé.

– Aha. Diva kocskabőrből. Az nagyon szép.

– Aztán meg egy olyan kecskebőr nadrágot, amilyen a Matusnak van.

– Ah! amilyen a Matusnak van? Potyszem csak Matus! Hozd ide a koza-ircha-nohavicádat!

De amint ezt a szót meghallotta a Matus odafönn a padláson, hogy „nohavica!”: két nádpálcával kezdte el verni a bőroket.

– Eredj föl a padlásra! – parancsolá bíró uram a drabantnak, ki azalatt visszatért a kötél táncossal. – Hozd le a Matust fülénél fogva a padlásról.

A drabant megsimogatta egyik tenyerével az egyik arcpofáját, a másikkal a másikat, s azt felelte, hogy „harmadik pofám nincs!”, és nem ment a Matust lefűlelni.

– No, hát akkor gyere velem a magazinba! – mondá bíró uram, gallérjánál fogva előrelódította a rendnek örét –, te meg, komédiás, mulattasd addig a méltóságos báró urat; lamatye cigánszke kolisa!

A báró úrral együtt maradt komédiás ugyan nem vetett cigánykereket a méltóságos úr distrahálására, hanem ahelyett oda lépett eléje, s jól a szeme közé nézett, s azután jó lerchenfeldi dialektussal odaszólt neki németül:

„Herr Baron von Kadarkuthy! haben Sie nicht einmal Frater Seraphinus geheissen?”

Kadarkuthynak először hosszúra nyúlt az ábrázatja; a szája tátva maradt, a szemei elmeredtek; fakó arcbőre közepén a harag vörös foltja gyuladt ki. Hallatlan vakmerőség! Egy báró Kadarkuthy Viktort azzal az interpellációval állítani szembe, hogy nem hívták-e őtet valamikor fráter Seraphinusnak.

De nagy hamar ismerős mosolygóssá torzult vissza a haragos arc, amikor a megszólító arcába jobban belenézett. Kezdett föltámadni az emlékezet. Az! Az! Nemcsak fráter Seraphinus, de még annál is jobb. „Dori, der amerikanische Affe!” Az volt a szép idő! A bécsi „Paradiesban!”

– Ah! ah! Titanides Sámson! – rikkantá el a báró –, az én hajdani maestróm? Akinél én majomember voltam.

– S akinek a Colombináját elszöktette a majomember.
– Hát aztán mi lett a Colombinából?
– Nem jött vissza; most már a maga kezére dolgozik.
– De hát hogy ismert rám, Sámson mester?
– Hát amint azt tetszett mondani: „én vagyok Kadarkuthy Viktor.” A név után.

– De hisz én sohasem mondtam meg kendnek a családi nevemet, mikor együtt bolondoztunk.

– A báró nem mondta meg, de megmondták a kolostorban, ahonnan megszökött, mikor a Colombinám miatt ütöttem a nyomát bottal. Aztán nagy fátumom volt nekem már akkor a Kadarkuthy Viktor névvel. Ez okozta minden szerencsétlenségemet. Én egy nagy celebris szemfényvesztőnek a társaságában jártam be a világot, aki Cagliostro tanítványa volt Cairoi Ludolfus volt a neve. Egyszer egy hatalmas gazdag úr kastélyában produkáltuk magunkat a Csallóközben, aki a leánya eljegyzését ünnepelte. A vőlegényt úgy hívták, hogy Kadarkuthy Viktor. Akkor hallottam először ezt a nevet. Szép, karcsú legény volt. Én birkózásra hívtam föl a parasztokat, s egyiket a másik után vertem földhöz. Ekkor a fiatal vőlegény akaszkodott velem össze. Hát énnekem nagy volt a respektusom az úri familia iránt; nem akartam, hogy a vőlegény nyomorékká törjön a kezem között, csak úgy könnyedén bántam vele; a furfangos suhanc pedig fölhasználta ezt a kíméletemet, s egy betyáros gáncsvetéssel úgy döntött a földre, hogy fejemet egy vasrúdba csapva, elszédültem.

– Donner und Doria! – kiáltá föl a báró. (Hát nemcsak farkasvadász, hanem akrobata is?)

– Nagy szerencsétlenség lett ez rám nézve. Mert a principálisom, a Cairoi bűvész, menten elcsapott a megszégyenülésért. Én aztán kénytelen voltam megint magam állítani össze komédiástruppot. Elindultam a majomemberemet meg a Colombinámat keresni. Tudakozódtam a kolostorban a fráter Seraphinus után. Ott tudtam meg, hogy azt báró Kadarkuthy Viktornak hívják. Akkor hát az a másik, aki velem megbirkózott a főúri kastélyban, nem volt az igazi. Az igazi Párizsban éli világát. Ez itt egy pseudobáró. Ekkor írtam én a báró úrnak, hogy jöjjön haza. Nem emlékszik rá?

– Hogyne emlékeznék!

– S meg sem köszöni?

– Köszönöm a manót! Egy esztendeig ültem a kassai börtönben ezért a szívességért.

– De mostmár legalább Kadarkuthy báró lett az úrból, de én pocsékká vagyok téve; mert akárhol ütöm föl a komédiabódémat, hogy itt van a legyőzhetetlen Titanides Sámson, mind azt kiabálják föl rám, hogy: „Földhöz

csapott a csallóközi vőlegény!” Akiről most már jól tudom, hogy az senki sem más, mint a barátfalvi lévita.

– Hát ezt honnan tudja a mester?

– Honnan tudom? Hiszen tudja annak a históriáját minden ember ezen a vidéken. Tudják a vicispánok, a szolgabíró, az esperes, a parasztok, a hajdúk; de az egy sem mondja meg, mert mind valamennyien szimpatizálnak vele. Szereti azt minden ember, férfi, asszony, gyerek. Csodákat beszélnek felőle. Hogy mentett meg a nagy hegyi árvízből tíz gyereket egymaga; hogy pusztítja a dúló farkasokat; hogy téríti meg a rossz embereket igaz életmódra; hogy tanítja meg az embereket vadfákból gyümölcsfákat csinálni, a kőből is olajat csavarni; s aztán milyen prédikációkat tud tartani, hogy azokért a harmadik faluból is eljárnak Barátfalvára. Hanem azért, ha azt kérdi egy idegen ember, hogy hol van Barátfalva, arra mindenki azt mondja, hogy „tudja a fránya!”

– Ah! Eszerint engem szándékosan bolonddá tett eddig minden ember?

– Hát persze, hogy persze. Utoljára ide küldték a bíróhoz, a szücsmesterhez, aki a farkasbőröket rendesen megveszi a lévitától. De hát fogadjunk, hogy majd mikor rákerül a sor arra a kérdésre, hogy hol lakik hát az a derék vadász, aki ezeket a toportyánférgeket rendre lövöldözi, bíró uram holdvilágba néző pofát fog csinálni, s azt feleli: „ojoj! az túl lakik a Verhovinán, még Lengyelországon is túl, az ott lakik Muszkaországban.”

– Most mit csináljak én ezekkel az emberekkel?

– Ezekkel semmit. Hanem énvelem csinálhat valamit a báró.

– Kenddel, hej?

– Vélem hát. Nekem kell arra az átkozott fickóra rátalálnom, aki engemet világ csúfjává tett. Én fogom annak a bűvőhelyét kiszaglászni, mint a trüfflikutya a szarvasgombáét, hogy ha kikapartam, előcibálhassam: „no, hát most mutasd meg, hogy milyen akrobata vagy?” – Itt, itt! a miskolci nagy piac közepén kell neki megbirkózni velem a népség szeme láttára, a barátfalvi lévitának! Dejsz ezt el nem engedem a bőrének.

A komédiás tele torokkal röhögött ennek a kapitális ötletének. A barátfalvi lévita fog birkózni a piacon a Sámsonnal! Oda is fog vágatni a padlóhoz. Majd egészen másképp fog bánni a Sámson a diákkal, mint ahogy bánt a cifra vőlegénnyel!

Hanem Kadarkuthy azt mormogta a fogai közül:

– Az ám! Ha én hagyok neked belőle valamit.

– No, már hagysz – dörmögé vissza a Sámson.

S aztán mind a kettő magának tartotta, amit gondolt.

A diskurzust németül folytatták.

Ha a szücsbíró hallgatózni találna is az ajtón keresztül, nem értene meg belőle semmit.

De hátha tud németül? No, nem a bíró, az nem tud, csak tótul; de a szűcsmester tudhat németül is, ahogy magyarul megtanult az első „teremtettére”.

Nyitotta már az ajtót.

Querczina uram jött elől, mögötte a drabant.

A fegyveres vitéz alig látszott ki a prémes menték, kosokok halmazából, ami a két vállára volt rakva. Az egész magazint magával hozta.

A bíró ellenben nyalábbal cipelte a kész kecskebőrt nadrágokat és prémes süvegeket.

A sok drága portékát mind lerakták a hosszú asztalra egymás sorjába. Lehetett belőlük válogatni; volt ott báránybőr bekecs is, rókamálos is.

A bárónak csak a farkasbőr bekecsesek tetszettek. Fölpróbált kettőt-hármat, melyik lesz kommótusabb?

– No ez lesz igazán modális! – mondja a bíró, egyet kihúzva a többi közül. – Ilyen kosokja, tudom, a császárnak sincs. Egészen fekete farkasbőr.

– Fekete farkas? No, ez igazán ritkaság. Ennél maradjunk. Mi az ára? – mondá a báró.

– Csak úgy, mint a többi. Negyven vonás forint.

– Ah, az drága! – ellenkezék a báró. – Hiszen kelmed tíz máriásért veszi a farkasirhát a barátfalvi lévitától.

– Kicsoda? Micsoda? Cso ti robis! Itt süllyedjek el a földbe, ha valaha hírét is hallottam a barátfalvi lévitának!

– Nono! Májszter! Nekem a tekintetes perceptor úr mondta, aki a farkasfülekért tíz máriást szokott fizetni a vadásznak.

– Úgy? Hát az a vadász a lévita? No, azt nem tudtam, én csak úgy ismerem, hogy vlkójáger.

– No, ha ismeri, akkor hát csak tudja, hogy hol lakik.

– Ojojó! Hogyne tudnám? Az a Barátfalva itt van mindjárt a szomszédban, a Verhovinán túl, Dunajec mellett, a hideg völgyben, ott teremnek a legszebb farkasok.

A két kuncsaft összenézett.

– Hab isz nid xagt! – motyogá a Sámson németül.

A báró aztán lealkudta a kosok árát negyven kurta forintra. A süveget, meg a láb hüvelyt aztán ráadásul kapta, nagylelkűségből. Azokba mingyárt bele is páncélozta magát.

– Hát te másik, neked mi kell? – förmedt rá a bíró a komédiásra.

– Concessa kell piaci produkcióra.

– Aztán mit tudsz?

– Sámson vagyok.

– Ha Sámson vagy, hadd látom, hogy emeled föl a fogaddal ezt az asztalt?

Az pedig meg volt rakva prémes bekecsekkel.

Válasz helyett a Sámson azt tette, hogy a kis púpos drabantot fölkapta a karjánál fogva, s még azt is odadobta az asztalra, úgy emelte föl azt a fogaival.

– Hujúj! Megkapod a concessát. Fizetsz előbb egy máriást! Ez taksa neked. Nem neked! Tüled! Nekemnek. Rozumis?

Itt van hát Barátfalva

Matus meglátta a padláslyukon át, hogy a báró eltávozott. Azt is látta, hogy az most átöltözött; a gúnyáját is itt hagyta. Azonnal lejött a padlásról. A nádpcácat is hozta.

A májszter meg a drabant a fölhalmozott szörmeárukat cepelték vissza a magazinba.

A báró által levetett öltönyök ott heverték a padon; majd visszajön értük egyszer (ha visszajöhet).

A Matus nekiállt, s a báró selyempuliderjére olyan huszonötöt vert a nádpcáccal, hogy ha az maga is benne lett volna, bizony megemlegette volna.

Az ordália befejezése előtt a májszter is előkerült a magazinból. Ő meg dühös volt a Matusra azért, hogy nem jött le a parancsára a padlásról, magának kellett cepekedni, s irányadó véleményének akként adott kifejezést, hogy ő meg az öklével ütögetett a Matusnak a fejére; de ami a vitézt nem akadályozta abban, hogy tovább folytassa a leszámolást a puliderrel: „huszonhárom, huszonnégy, huszonöt!”

– Hát te sibenyec! Mért nem jöttél, mikor híttalak?

– Nem hallottam a porolástól.

– De már most „ezt” meghallottad?

– De legalább kitöltöttem a bosszúmat!

S ezzel a világ rendje helyre lett állítva. Legalább egy időre.

A két szövetséges társ pedig ballagott odább a Szinyva partján.

A báró (most már egészen autochton bükkbéli magyar dzsentrinek öltözve) meg a komédiás.

– Kérem, kérem – mondá a báró, tenyerét hátrafelé tartva, hogy a kompanyonját tiszteletteljes távolságtartásra figyelmeztesse. Az utcán különben is csak egy szál padló képezte a gyalogjárót.

– De hiszen, kérem, én valamit akarok közölni a báró úrral, s azt nem kiabálhatom fönnhangon, hogy az egész utca meghallja. (Az egész utca állt egy oszgyányi fazekasból, aki a gyékényes szekkeréről kiabálta, hogy „vegyenek bögrét, köcsögöt!”)

– No hát, nem bánom, jöhet kend mellettem, de akkor tartsa a kezében a süvegét.

Ez úgy is illet! Aki komédiás, hordja a markában a sipkáját, mikor egy rangbeli urasággal beszél.

– Még azt hihetnék, hogy egymáshoz tartozunk!

– Pedig az már régen volt.

A komédiás tehát előadta a maga egész fölfedezési tervét.

A vármegyének mappája nincs. Ha volna, sem érne semmit. Ellenben van a Bükk kellős közepén egy messze kimagasló bércorom, ami még Gömörbe is ellátszik. Azt úgy hívják, hogy „Örvénykő, Pogányoltár!”

Aki annak a sziklacsúcsnak a tetejére fölmászik, az mint egy földabroszt, úgy látja maga alatt elterülni az egész Borsod vármegyét valamenynyire hegyeivel, völgyeivel, folyóival és helységeivel együtt. Akkor azután egészen könnyű földadat lesz, kikeresni a helységek közül azt, amelyiknek a neve Barátfalva.

Miről lehet azt kitalálni? Arról, hogy annak a helységnek nincsen *tornya*. A legkisebb faluban is, ahol maga harangoz a pap, van egy torony, ahol harangozhat; de amely helységnek csak lévítája vagyon, annak se harangja, se tornya *nem vagyon* (ahogy palóc nyelven mondják).

Erről fognak ráismerni. Még más egyébről is. A szénégető mészégető kemencékről. A terv beválik.

Most csak egy jó kalauzról kell gondoskodni, aki Miskolcra a rengeteg Bükkön keresztül, a Hámor, Diósgyőr, a Paulinus-kolostor megkerülésével elvezesse a turistákat az Oltárkő hegytetéjéig.

– Nehéz lesz a dolog – véleményezé a báró. – Holnap karácsony vasárnapja. Ilyen nagy ünnepen ez a bigott nép nem vállalkozik kalauzságra.

Fittyet hányt erre a skrupulusra a komédiás.

– Karácsony ám, akinek karácsony! De nekünk görögöknek holnap csak Eustrát napja van; a mi karácsonyunk tizenkét nappal hátrább esik. Az én házigazdám pedig szintén görög; elvezet az bennünket az Oltárkőre, ha jól megfizetjük; az én gazdám, a Parasztevics.

– S ismeri az jól a vidéket? a Bükk-erdőséget?

– Hát ki ismerje, ha nem a Parasztevics? Az én patriótám! A macedógörög! Hisz az a gubacsszedő. Az a hivatala.

Tudta is a báró, hogy mi az a gubacs?

Megmagyarázta aztán neki Sámson, hogy ez az, ami nélkül a cserzővargák nem élhetnek.

Parasztevics uram a saját házában lakott, egyike volt azoknak a görögöknek, akiknek az ivadékai a jelen század közepén a félmillió sok osztályát képviselték Miskolcon (tisztesleges spekulációval).

Ez még most csak a gubacson kezdte.

Amint a vendége, a Sámson bemutatta neki a bárót, a görög igen szívesen fogadta. A két honfitárs egymás között újjörög nyelven beszélt, amit a báró nem értett. Az első szavaknál a görög meginvitálta az asztalához ebédre a bárót, s föltette eléje a drága jó *hajvárít* (kaviár), amire kö-

vetkezett a hatalmasan fölvereshagymázott *olajos bab*; de amint a Sámson még tovább beszélt, már akkor *csíramálé* és *zucsok* is került az asztalra (az előbbi csírás búzából, az utóbbi mustba mártott dióból készült), sőt végtére annyira ment a vendégszeretet, hogy böjtmegszegéssel még *disznósajt* is tett föl a báró elé, amivel az aztán tökéletesen jóllakott. Ittől szolgált *a márc.* (Ez meg alighanem mézből támad.)

Ezalatt a két görög nyélbe ütötte a tervet.

Két körmöci arany a díja a vezetői szolgálatnak.

A terv pedig ebből áll.

A görög elvezeti az erdőkön keresztül a két kutatót az Oltárköig; onnan aztán majd rátalálnak a keresett helységre pusztá szemmel.

– De hát olyan nagyon ismerős-e Parasztevics uram a Bükk-erdőséggel? – kérdezé a báró.

– Hogy a Parasztevics ismerős-e a Bükk-erdővel? – felelt bántódottan a görög. – Hisz Parasztevics kedvéért még nótát is csináltak a palócok.

Azt el is danolta hatalmas fűrészhangon.

(Ugyan kár volna, ha ezt a szép nótát népdalgyűjteményeink meg nem örökítenék.)

*„Barcikára nem mehetsz,
Ott gubicsot nem szehetsz:
Három a polyka.*

*Ott lakik az Óváry,
Töltött puskával vári:
Három a polyka.”⁶*

– Csak azért akartam megtudni – mondá a báró –, mert akkor, ha olyan jól ismeri Parasztevics uram az erdők minden zegezugát, talán egyenesen rá is tudna az úr vezetni bennünket Barátfalvára.

– Barátfalvára!? – kiáltá fel sértődötten a görög –, hát tanult a báró úr fizikát?

Nem is várta be, hogy a báró ráhagyja, hogy tanult.

– No, ha tanulta, akkor tudhatja, hogy a gubacs csak tölgyfán terem; aki pedig szénégető, az bükkfából égeti a szenet; hogy keresne a Parasztevics bükkerdőben gubacsot?

A báró most már igazán méregbe jött.

– De már, hallja kend Parasztevics uram; ami sok, az sok! Engem minden ember orromnál fogva hurcol, hatan hatféle tudományból bizonyítják,

⁶ Polyka = tót szolgáló.

hogy ők nem tudnak a barátfalvi lévita felől semmit, corpus jurisból, geográfából, logikából, pedig mind a hatan tudják, hogy hol van. S most még kend előáll nekem a fizikából bizonyítani, hogy nem tudhatja? Ördög szánkázta lelke! Hogy a kutya tutulja meg kendet!

– No csak ne szánkáztassa a méltóságos úr az ördögöt az én lelke-
men; a kutyaival se tutultasson meg engem, ami igen nagy káromkodás,
mivelhogy a kutya akkor tutul, mikor valakinek a halálát érzi. No, hát én
vagyok az a hetedik, aki igazán nem tudja, hogy hol lakik az a barátfalvi
lévita, de aki a báró urat rá fogja egyenesen vezetni. Erre már nemesi pa-
rolámat adom.

(Ezzel a szóval kellett értésére adnia a bárónak, hogy a házigazdával
ne beszéljen per „kend”, mert az nemes ember. A macedó-görögök mind
nemesemberek voltak. Igaz, derék, hazafias érzelmű, magyarul beszélő
nemesemberek.)

– Hanem már most én adok egy jó tanácsot a bárónak, amit jó lesz be-
venni. A komám, a Titanides Sámson már elmondta nekem, hogy miféle
közös szándékuk van méltóságtoknak azzal a barátfalvi lévitával. Amivel
az a báró urat megsértette, azt bizony az én hajdani hazámban sem bo-
csátaná meg senki. Az én dicső őseim a trójai háborút sokkalta kisebb
okból indíták meg. Tehát, ha bosszút akar érte állani, azt helyeslem; ha-
nem a plánomot nem kommandálom. Ha most méltóságtok ketten beállí-
tanak Barátfalvára azzal a szándékkal, hogy a lévitát kihúzzák a parókiá-
ból, az a sok goromba mészégető, szénégető csákányt, fejszét ragad, s
úgy agyonveri mind a kettőjüket, hogy a kakas sem kukorít utánuk többet.

– Ebben van valami – dörmögé Kadarkuthy.

– Hát az én plánomom a következő. Ne menjenek *maguk* mind a ketten
Barátfalvára együtt. A lévita már ismeri Sámson komát. Hanem menjen
csak a báró egyedül, a Sámson pedig maradjon hátra valamelyik nagyobb
faluban, ahol csárda van; teszem Kazincon vagy Szentpéteren, s ott várja
be a dolog végét.

– Helyes.

– De aztán a báró se rontson be a lévitához azzal a szóval, hogy „én
vagyok a báró Kadarkuthy, hozom a mennydörgős ménkűt”. Hanem
mondjon valami mást!

– Azaz, hogy hazudjam. Derék provincia ez, ahol az embert mindenki
arra tanítja, hogy mit hazudjon.

– No hát persze! Hazudni csak „kő”. Ha az emberek nem hazudnának
egymásnak, olyan marakodás volna a világon, hogy sohase lenne vége.
Hát teszem föl, mondja a báró azt, hogy onnan Erdélyből jött, válasszon a
székely Bara, Barta, Barna nevek közül egyet, aztán adja ki magát üveg-

hutásnak. Mondja azt, hogy üveghutának való helyet keres a Bükkben, a kamarától árendában, vagy ha uraságé, zálogban, harminckét esztendőre.

– Attól tartok, hogy az a lévita tudja, hogy miből készül az üveg.

– Hát hisz azt a báró is megtudhatja. Nem tanult technológiát?

– Nem is akarom megtanulni!

– Jól van! Hát ne beszéljen egyébről, mint erről a három dologról. Először is olyan homokbányát keresni, ami az üveghez való kvarcot előteremti; másodsor olyan erdőt, ahol a hamuzsírégetés nagyon kevésbe kerül; harmadszor olyan mészkőbányát, amely nincs vassal keverve. Ennyit csak meg tud a fejében tartani a báró úr?

– No, ennyit igen.

– No, a többi aztán akkor jön magától. A báró fölkéri a lévitát, mint a vidéket ismerő jártas kalauzt, hogy keressenek homokot és mészkövet, ami ott bizonyosan van elég.

– De én nem tudom megkülönböztetni a homokot a mésztől.

– Hát hiszen nem is kerül arra a sor. A *kosta* mindig készen áll az idegen utas kalauzolására; annak olyan passzió a kutyagolás, mint a gavalárnak a *kalamajka*. Ez alkalommal pedig az is kecsegtető lesz rá nézve, hogy ha egy üveghuta támad a környékén, abban az ő híveinek majd nagy keresete nyílik. Ekkor aztán ő is vállára kapja a puskáját – mert puska nélkül nem sétál az ember a Bükkben –, s szép csendesen elindulnak követ keresni a hegyek közé. Mikor aztán jó mélyen bennjárnak a sűrű erdőben, majd csak találnak valahol egy tisztásra, ami eltart ötven-hatvan lépésnyire. Itt azután megállítja a kísérijét a báró, s azt mondja neki: „Hallod-e te Guthay Lőrinc, nem vagyok én Barna Áron, üveghutás, hanem vagyok báró Kadarkuthy Viktor, akinek a nevét te kuszpitoltad, aki helyett megházasodtál, s akit temiattad tömlöcbe csuktak. Tudod-e, hogy mi az a vendetta?”

A báró a vállára ütött a görögnek.

– Ezt jól találta el, nemes uram.

– No, mert az én hajdani hazámban is így szokták a vitájukat eligazítani az igazi klephtek. No, hát akkor azt fogja mondani a báró az ellenfelének: „Már most hát mérj ki hatvan lépést ebből a tisztásból magadnak, ott állj meg, és vedd a fegyvert kezedbe, s aztán majd addig lövjünk egymásra, amíg kettőnk közül egyikünk a mohos fűbe nem harap.”

– A lelkemből beszél, nemes uram!

– Még egy okos dolgot mondok, ezt is a klephtektől tanultam. Mikor az ember puskás ellenséggel áll szemben, arra vigyázzon, hogy a puska elsütésekor két lángot lát-e, vagy csak egyet. Ha kettőt lát, akkor meg se mozduljon, mert a lövés félremegy; de ha csak egyet lát, akkor ugorjon félre, mert a lövés egyenesen a fejének van célzva.

– Jól van, úgy tesztek.

– Akkor aztán csak két dolog történhetik meg. Vagy a lévita lövi agyon a bárót, vagy a báró a lévitát. Az első esetben, ha a komám két napig hiába fog várni a báróra a falusi csárdában, egyenesen feljön Miskolcra, s följelenti a szolgabírónak, hogy Kadarkuthy bárót meggyilkolták. Arra kijönnek a perzekutorok, a lévitát megfogdossák, láncra verik, úgy kísérik be; törvényt látnak fölötte; itt a statárium, három nap múlva lógni fog. Ne búsuljon a báró! Meglesz a satisfactiója! A gyilkosa lógni fog!

– Köszönöm alássan.

– Ha pedig a báró hagyja leterítve az ellenfelét, szépen odább ballag. Azt majd eltakarítják a farkasok. Úgyis előbb-utóbb ez a vége a farkasvadásznak.

– De hát én akkor hogy birkózom meg a lévitával! – okvetetlenkedék a Sámson fölugrálva.

– Te szamárvagy, az is maradsz! – ülteté le a gubacsos. Hanem még egy elvégezni való van, báró uram.

– Ugyan mi kell még?

– Hát ez a frizura. Ezzel a copfba csavarított hajjal nem lehet ám széket játszani, mert a lófő nem így hordja a sörényét.

Nosza tehát meg kellett látogatni még Tozsót is, a borbélyt; az is görög volt.

Az ollók és borotvák mestere nagy gyönyörűségét találta a báró hajzatának átalakításában; de még több öröme telt az ostoba, tudatlan, külföldi frizőrök fuser munkájának leszólásában.

– Hogy tönkretették ezt a gyönyörű szép hajtat! Azzal a sütögetéssel! Egészen megveresítették. A haj vége csupa molyos. Minden szál kétfelé van hasadva. No majd rendbe hozza ezt a Tozsó. Csak a Tozsóhoz tessek egy hétig eljátni. Fogadom, hogy nem lesz ilyen szép haj Európában. No, most még egy kis pergamenolajat dörzsöljünk közé. Milyen gesztenyeszínű haj lesz ebből.

A báró az eléje tartott tükörből meggyőződhetett felőle, hogy az ábrázata csakugyan sokat nyert a magyarosan vállra omló hajzat által. A Tozsó kapott érte egy máriást.

– Holnap megint legyen szerencsém.

A borbélyműhelyből aztán visszamentek a nemes úr házához a haditervet megállapítani. A Sámsonat a piacra küldték.

– Még ma kezdjük meg az utat – mondá a görög –, mert az Örvénykő jó messze van. Ma eljuthatunk a Hámorig.

– Hát ott mit hazudjunk? – kérdé Kadarkuthy.

– Azt mondjuk, hogy nyersvasat akarunk venni.

A Sámson visszakerült a piacról; összevásárolt cipót, szalonnát, fokhagymát; megtöltötte a kulacsot slivovicával, ami mind szükséges a kiránduláshoz. A tarisznyát ő cipelte.

Puska is kell az ilyen erdei sétához. A bárónak ott volt a magáé; a görögnek volt egy duplája meg egy szimplája. A szimplát a Sámsonnak akarta adni.

– Nem kell nekem puska; ha engem a farkas megtámad, agyondobom követ; úgy tudok én hajítani, hogy az többet ér a puskánál. S ha többen jönnek rám, egynek megkapom a két hátulsó lábát, s azzal verem agyon a többit.

– No no, komám! Nem jó az a hengegés. Az én patriótám, Miló, csak nagyobb Herkules volt kendnél, mégis összetépték a farkasok. Az a topor tyán csúnya féreg.

Estére csakugyan bevergődtek a Hámorba. Ott szállást kaptak, s azután kora hajnalban nekivágtak az erdei útnak.

Télen az erdei séta nagyon egyhangú, nem hangzik benne egyéb mádárszó, mint a varjúkárogás. Növelte az unalmasságot az, hogy amint följebb vitt az út, sűrű ködbe jutottak: ami annál *búszosabb* lett, minél magasabbra kerültek; az ember alig látta tőle az előtte bandukoló alakot.

Egyszer-egyszer harangszó hangzott föl valahonnan a völgyből (karácsony napja volt), a görög ismerte már a harangok hangját: „az ott Mályinka” – „ez itt Barinka” – „most meg Tardonán harangoznak. – Mindenütt dicsérik a Jézust!”

Ok pedig mennek embert vadászni.

Az út egyre meredekebben vitt föl felé. A sűrű ködben megmegzörrent valami. „Csak egy őz volt!” biztatá a görög a bárót, aki már a puskájához kapott.

– Nem farkas?

– No csak nyúl ne fusson keresztül az úton; mert az szerencsétlenséget jelent.

Vége, úgy délfelé ritkulni kezdett a köd, a levéltelen bükkfák árnyrajzai láthatók lettek, s egyszer aztán, amint egy fennsíkra följutottak a vándorok, ott magaslott föl előttük a hatalmas Oltárkő, melynek kopasz homloka már a vékonyuló ködön túl a tisztás égbe nyúlt föl.

– No hála légyen a papnak! Csakhogy már kijutottunk a ködből! – dicsekedék a báró.

– Jaj, jaj – óbégatott a görög –, nem kell vadászembernek papot emlegetni!

Ő tudta jobban, hogy miből jutottak ki.

Nem köd volt az, hanem felhő. A felhők országán törtek keresztül. S a görög már tudta, hogy mi lesz ennek a vége.

Amint a nagy sziklatömeget körülfogó pázsitos térre eljutottak, azt mondá a görög:

– No itt mostan rostokot tartunk.

– Minek? – förmedt rá a báró.

– Hát majd tüzet rakunk, aztán szalonnát és kenyeret pirítunk.

– De én nem szalonnázni jöttem ide, hanem föl akarok menni oda ni! Meg akarom látni, hogy hol van hát az a falu, amit keresek. Én nézni jöttem, nem zabálni!

– Nézni jött? No hát jól van. Menjünk az Oltárköre. Kend komám, Sámson, azalatt rakjon tüzet, jó nagyot. Ne hagyja kialudni, míg visszajövünk.

S azzal maga vezette föl az Oltárköre Kadarkuthyt.

Biz az fáradságos kis utazás! Az Oltárkő csak egy oldaláról megmászható, amely be van növe cserjével; úgy kell az ágakba fogózva fölkapaszkodni a kecske járta ösvényen. Erős egyórai munka, amíg az ember a bérc tetejére följut, ahonnan aztán ellátni a gömöri hegyekig és a Kárpátok láncolatáig.

Ezúttal azonban nem lehetett e fölséges magasságból egyebet látni, mint egy óriási nagy fehér tengert, mely körös-körül a látóhatárt is eltakarta.

– Hát ez micsoda itt alattunk? – kérdé a báró.

– Ez itt a felhő. Mi a felhő fölött állunk.

S az a napsütötte felhő olyan csodálatosan mímelte az óceánt. Éppen olyan hullámos volt; a habok szálltak, duzzadtak a fölszínén; egy-egy hóhegy szemlátomást emelkedett magasabbra, a másik alásüllyedt; tündéri tájkép volt az csupa fehérből és még fehérebből festve.

Kadarkuthy dühösen vágta a süvegét a földhöz, s a szent ünnepnaphoz éppen nem illő kifejezésekre fakadt.

– Hát ezért másztam én föl a mennyországba? Hát már nem csak odalenn a földön minden kutyaházi, de még maga az ég is eldugja előlem azt az embert, akit nekem meg kell ölnöm?

– Lassan báró úr! – csitítá a görög. – Nem kell az éggel pörölnünk, mi-
kor magunk is az égben vagyunk. Nem vezett azért kárba az ide való
fáradságunk. Én máris tanultam ki valamit, mégpedig ebből a nagy
thalassából. Mi görögök így hívjuk a tengert. Nézzen csak oda báró úr,
ahová az ujjammal mutatok. Nem veszi észre, hogy ebben a nagy hóten-
gerben egy kis barnaveres folt ütközik föl. Ez a folt nem megy odább a
felhőkkel, amik folyvást hömpölyögnek, hanem egy helyben marad. – Ez a
barna folt a szénégető máglyák füstje. Ezek karácsony napján is égnek. Ez
nem munka. Ahonnan ez a füst jön, ott kell lenni Barátfalvának. Annak a
lakosai élnek szénégetésből.

– No, ha ez igaz, akkor bezindelyeztetem kelmednek a fejét, Parasztevics uram.

– Aztán csak egy kis türelemmel kell élnünk. Jajh! Aki vadász, annak nem szabad magát a lesben elunni. Ez a felhő nem fog ám naphosszat odalenn maradni. Amint a nap, akit mi Héliosznak hívunk, magasabbra hág, a felhő is magasabb régiókba emelkedik. Látja a báró, hogy nyomakodik máris egy csomó köd erre fölfelé? Most mindjárt eléri az Oltárkövet, aztán egy kis idő múlva olyan sötétségben leszünk, hogy se eget, se földet nem látunk. Hanem aztán odalent a völgy lassankint fel fog szabadulni. Egypár óra múlva az egész tájékat úgy fogjuk látni, mintha madarak volnánk. Azért csak patientia – baráttánc! Most pedig legjobb lesz, ha innen az Oltárkőről lemegyünk, s tanyát ütünk a tűz mellett, s kenyeret, szalonát pirítunk. Ezt a helyet, ahonnan az a füst fölszáll, onnan a lankáról is megláthatjuk, ha az idő föltisztul.

Ezt a tanácsot csakugyan be kellett venni. Lemenni sokkal könnyebb az Oltárkőről, mint fölmászni rá. Jó szerencse, hogy csak egy ösvénye van, nem lehet eltévedni; mert ahogy a görög megjövedolte, néhány perc múlva úgy elborította a fölszálló felleg az Oltárkövet s az egész körülfekvő erdőséget, hogy nem lehetett benne mást látni, mint azt a nagy tűzvereséget, amit a Sámson által nagy faderekából megrakott máglya terjesztett.

A Sámson már azon mesterkedett, hogy a tüzet elparáholja; mert lángnál nem lehet szalonát pirítani, csak hamvadó parázsnál.

– Nyomon vagyunk! – dörmögé a görög a komájához, aki veresgyűrűfából nyársot faragott mindhármuk számára.

A sűrű sötétségben nem is lehetett okosabbat tenni, mint a tüzet körülhasalni, s a hosszú nyelekre szúrt kenyérkarajt előbb két oldalán megpirítani, azután a szalonnaszeletet a parázs fölé tartani, s a zsírját a kenyérre csepegtetni. E művelet közben sorba járt a szilvapálinkás kulacs. Ez is okos találmány.

És ebben a mennyei sötétségben, e pokoli világítás mellett tartott a görög bölcs oktatást az ő hű tanítványának, a bárónak.

– No hát Barátfalva már itt van, a lévitának is fogjuk a fülét. Hanem mármost nagyon okosan kell a bárónak az ostromhoz kezdeni. Tudja, ahogy a hajdani görögök bevitték Trója falain át azt a bizonyos falovat.

– Sohase tudom én!

– Hát amondó vagyok, hogy ha ma a báró csak beállít a barátfalvi lévita házához, hát annak, mint afféle papos embernek, a legelső kérdése az lesz hozzá: hogy „ugyan édes zarándokom, miféle szerzet vagy te, hogy szent karácsony napját utazásra fordítod, amikor minden keresztyén ember helyben ül és áhítatoskodik?”

– Mondtam már, hogy én ateista vagyok.

– Az nem jó kvalifikáció. Mi keresztyének a pogánytól sem irtózunk úgy, mint a vallásával nem törődő hitsorsosunktól. Ezzel a lévita ki fogja a báró urat komplementírozni az ajtón, s szóba sem áll többet. Hanem mondja neki a báró egész serio *fizimiskával*: „Én bizony *szombatos* vagyok. Nálunkl székelyeknél ez faluszámra dívik. Mi a bibliából csak az ótestamentumot valljuk; ránk nézve a Jézus nem Messiás. Azért a karácsonyát sem tartjuk meg.” Hát ezért az őszinte vallomásért a lévita nem fog megharagudni. Sőt ellenben annál inkább megmarasztalja a vendégét, akit azután hivatalbeli kötelessége a haeresisből az igazi hitre megtéríteni. Hát én azt mondom a bárónak, hogy álljon rá. Engedje magát megátalkodott pogány vallásából az igaz keresztyén hitre áttéríteni. Ezzel aztán végképpen meg fogja nyerni a lévitanak a bizodalját, amivel kicsalhatja az erdőre.

A báró hátba ütötte a görögöt.

– No már Parasztevícs uram, mondhatom, hogy életemben sok félkémkalmárral volt ismeretségem, akiktől egyet-mást eltanultam; de valamennyi között kend a családfintáságnak a professzora!

...Ezalatt föltisztultak a tájról a felhők.

A világon kívül

Csakugyan csodálatos egy földzugoly volt az, amit Guthay Lőrinc menedékül kiválasztott, ahogy azt a felhők föltisztultával az Oltárkő magaslatáról meg lehetett látni.

Erről a pontról olyan közel volt érhető, hogy a házakat meg lehetett ott a völgyben számlálni, de amellett teljesen hozzájárulhatatlan. Az a sziklatömeg, melynek *ponkjául* az Oltárkő kiágaskodott, mint egy előredülő fal, zárta el az alatta meghúzódó völgyet. S azok az óriási bükkfák, amikhez hasonlókat az óvilágban alig lehet találni másutt, mint a borsodi Bükkben, oly sűrűséget képeztek előtte, ami fölött csak a sziklai sasnak volt járása.

A túlsó oldalon ismét egy irtatlan rengeteggel borított hegyoldal fedezte a völgyet; a harmadik oldalát a háromszögnek aztán képezte az a kopár, visszatetsző kép, amit a mészkőtörés vápái mutatnak, velük szomszédságban egy sárga hegyoldal, mely valamikor szántóföld lehetett, de most csak a heves záporoktól kivájt mély árkok szagatják végtül-végig; a közép úgy hívja azokat, hogy az ördög barázdái.

E szakadékos hegyoldal fölött van azután az a vágás, amelyből a mészkő- és szénégető kemencékhez a tüzelőt szerzik. Azok a kemencék mind ott láthatók a felső lonkán. Némelyikből fekete füst kanyarog föl, másokból fehér. Ezek a mészkemencék. Az idén nagy aratásuk lesz a mészégetőknek, a miskolci görögök templomot építtetnek a tavasszal. Mind le van már foglalózva a termés – még lábán.

A felső kemencéktől kanyarog azután alá egy keskeny hegyi út az erdő felé, egyetlen szekér számára való: ez az egyedüli bejárás az országútról a faluba. Ezért nem esik ez a helység útba.

Ez az a falu, amelyiknek nincsen tornya, csak temploma. Hanem a helyett azzal kérkedik, hogy a házikók mind cseréppel vannak födve, szép piros a teteje valamennyinek. A téglaegető ott van a falu végén... Itt valami praktikus ember esze jár elől.

Valahonnan az Örvénykő oldalából egy forrás szökell elő, mely apró zuhatagokban csereg a sziklákon alá; a völgyből aztán nem lévén kijárás, a szikla tövében kerek tavat képez, az most be van fagyva. Az egész vidék olyan, mintha ezüstműves csinálta volna filigrán munkában; zúzmarával födve minden fa és bokor.

– Itt lakik a mi emberünk! – mondá Sámson.

Kadarkuthynak olyan nagy volt e fölfedezés fölötti öröme, hogy íziben megpróbálkozék vele, hogyan lehetne a kecskejáráson lemenni egyene-

sen a völgybe; hanem aztán csak visszamászott négykézláb; az nem lelkes állatnak való ösvény.

Akinek megadatott Barátfalvába lepillanthatni, annak, ha oda akar jutni, roppant nagy vargabetűt kell csinálni félnapi járóval: az Oltárkőről lebalagni Tradonára, onnan Szentpéterre, ott a falu végén rátalálni arra a mély hegyi útra, melyet éppen csak a két kerékvágánya különböztet meg a zápor vájta hegyszakadéktól, s aztán azon haladni fölfelé. Az út két oldalát képező sziklafal ki van koptatva a hozzá fenődő tengelyvégektől: az mutatja, hogy ez járt út. Aztán meg az elhullatott széndarabok.

Kadarkuthy Szentpéteren hátrahagyta a két útítársát. Sámson bekvártélyozta magát a csárdába. Nemes Parasztevics uram megkapta a két aranyát, s még egy csomó jó tanáccsal ellátva a pártfogoltját, engedé őt szépen útjára menni.

Azt ugyan megtehetette volna, ha egy csöpp keresztényi indulat volna benne, hogy kihúzza a klepshidráját, odatartsa a báró elé, s aztán a korcsmáros falon lógó miskolci kalendáriumából kikeresse a decembert, s megmagyarázza neki, hogy „nézd, uram, elmúlt három óra, egy óra múlva lemegy a nap, hova mennél most a hegyek, erdők közé? Sötétben, csikorogó hidegben! Maradj itt a korcsmában reggelig. Durnyizzunk; nyerd vissza a két aranyad!” – De hát csak hagyta menni.

– Graeca fides! – Amíg a kuncsaft szolgáltatja magát, szolgáljuk hűségesen, barátságosan; amint kifizetett, nem ismerjük többet egymást.

Kadarkuthyt pedig kergette a vak düh. Dehogy maradt volna. Attól tartott, hogyha ő reggelig ott marad a csárdában, valami kutyafülű hírül viszi a lévitának a veszedelmet, s az neszét véve, megugrik előle. Még ma akart vele találkozni.

Sebesen hajtott hegynek fölfelé; olyan út volt az, amelyről nem lehet letevédni.

Pedig hát a legrövidebb nap még rövidebb szokott lenni az erdők között. Egyszerre beállt a sötétség.

Ekkor kezdte észrevenni, hogy micsoda bolond merényletre vállalkozott. Hisz ez az út egyre fölfelé visz, neki pedig a völgybe kellene valahogy eljutni. Az út két felén meredek sziklafal.

Egyszer aztán a jobb oldali sziklaoldal elmaradt. Ott következett az őserdő. Azaz, hogy csak akkor tűnt szem elé, amint a mély út egyik oldala elmaradt.

Egy félredűlt kereszt jelezte, hogy ott egy mellékösvény kezdődik. A keresztben még látható volt a tábla az INRI betűkkel, de már a fölfeszített megváltó alakja hiányzott róla.

Kadarkuthy kieszelte, hogy neki most ki kell térni a szekérútból, mert az a szénégető telephez visz föl.

Annyit megtanult a görögtől idáig jöttében, hogy a mély erdőn keresztül vezető ösvényeket az útba eső fák derekára mázolt mézskőfoltok jelzik. Azt hitte, hogy ezekről a jelekről rátalál a faluba vezető útra magától.

Eddig csak adott valami világosságot a felhőkön keresztülűtő hold, de az erdőben teljes sötétség vette körül; a mézskéleket nem tudta megtalálni. Beletévedt a sűrűbe.

Alulról harangszó hangzott a távolban, de nem a szemközti völgyből. A kálvinisták nem harangoznak estére; az a szentpéteri harang angeluskongása.

Már arra gondolt, hogy visszaforduljon, s megtérjen az elhagyott faluba a két útitársával durnyizni.

Ekkor az erdő sűrűjéből egyszerre valami világító gömb bukkan föl előtte. Egy koponya, sárga, mint a halálfej; két szeme és szája odvából kísértetes fény tör elő.

– Ohó! – dörmögé –, egy ateistának nem szabad se ördögöt, se kísértetet hinni.

Az első világító halálfő után következett a második, azután a harmadik és így tovább, míg tizenkettő lett belőle. S azok mind hosszú sorban egyenesen őfeléje tartottak.

Mi lesz ebből?

Valami dödörgés hangját is hallotta, s kezdett a kísértetes világításnál fekete alakokat megkülönböztetni.

Mikor aztán közel jutottak, látta, hogy ezek bizony nem kísértetek, hanem parasztemberek; s azok a világító halálfejek megannyi lámpások, kivájt tökkobakból, melyben faggyúméc s pislog.

– Jó estét, földi! – szólítja meg a legelső közülük, aki alkalmasint a többieknek vezetőül szolgált. – Ez az ösvény visz Barátfalvára?

A megszólított magas szál férfi volt, bárányszőr bekecsben, a fején fekete kucsma; egyik kezében a világító kobak, másikban egy hosszú nyelű vasvilla.

– Fogadj Isten – felelt a földi. – Mi, parasztek, ugyan Dudarnak híjuk a falunkat, de az urunk elnevezte Barátfalvának; az urak úgy híják egymás között.

– Hogy híják a földesurukat?

– Mi, parasztek, úgy híjuk, hogy „Borkúthy”. (A báró nem ismerte ezt a gúnynevet.)

– Nem tenné meg kend nekem jó borraivalóért azt a barátságot, hogy kalauzolna el a falujába?

– Megkövetem, én nem élek borraivalóval: én vagyok a falu bírása.

– Hát akkor valaki más az atyafiak közül.

– Ezek pedig nem a mi falunkból való emberek, mert ezek szentpéteriek; hazatérőben vannak; én mutatom nekik az ösvényt az erdőn keresztül a szekérútig. Hanem elvezetem én az urat a falunkba, – nem pénzért, csak úgy Isten nevében.

Azzal a többi lámpásvivőkhöz fordult.

– Kendtek már innen odatalálnak a szekérútra maguktól is. Adjon Isten jó éjszakát!

– Jó éjszakát! – dörmögék azok egymás után; voltak valami ötvenen, asszony, férfi vegyest. A férfiak mind vasvillával, az asszonyok *cúcával* ellátva.

– Mit kerestek ezek a szentpéteriek a kendtek falujában – kérdezé a báró – ilyen nagy ünnepen?

– Hát éppen azért jöttek oda, mert nagy ünnep van, harmóniát meg prédikációt hallgatni.

– Hát Szentpéteren nincs kálvinista templom?

– Ugyan, hogy van. De a tiszteletes olyan vén már, hogy csak alig hápog, s mindig ugyanazt a prédikációt mondja el, amit már könyv nélkül tudnak a hívei, de azért senki sem érti; legátus ide nem jár, mert a szentpéteri patrónusoknak az a szokása, hogy a kertajtón szöknek meg a *siklus* elől; a kántornak meg olyan recsegős a hangja, hogy a vakolat potyog le tőle a falról. Ezért aztán a hívek délelőtt a saját falujukban állják ki a sátoros ünnepet; ott fölveszik az úrvacsorát, délután pedig csapatostul átjönnek mihozzánk, ahol aztán hallanak angyali szép harmóniát s ahogy a mi tiszteletesünk prédikál, azt azután megérti még a gyerek is; mert nem cifrázza ez a szót, de mégis olyan szépen adja, hogy ríva fakad azon még az emberről ember is.

– Guthay Lőrincnek hívják a tiszteletest, ugye?

– Igenis; az a becsületes neve.

– No hát én is éppen őhöz szándékozom.

– Mindjárt tudtam. Ilyenkor télen gyakran látogatják a vidéki urak. Vele együtt járnak farkasra vadászni.

– A tiszteletes híres farkasvadász.

– Bizony nagy jót tesz velünk, mikor ezeket a férgemet pusztítja, akik miatt nem merjük a tehenünket odakinn legeltetni, s a lovainkat is strázsálnunk kell; a disznainkból valóságos dézsmát fizetünk nekik.

– Én azonban valami nagyobb dologért keresem a tiszteletest. Én székelly vagyok, üveghuta-tulajdonos. Itt is akarnék egy üveghutát fölállítani; az ahhoz valókat akarnám kiókumlálni. Kvarcbányát keresek.

– Ó kérem alássan, abban meg éppen nagy szolgálatára lehetek az úrnak; szívesen elvezetem mindenfelé, magam fogok segíteni a turzásnál. Abban nőttem én föl.

(No ez nem volt kedvére a bárónak; hogy rajta és az ellenfelén kívül még egy harmadik is ögyelegjen együtt! Ettől pedig most már meg nem szabadul. A turzáshoz parasztyenyér szükséges.)

Eközben szépen ballagtak egymás mellett a bíró által jól ismert ösvényen.

Kadarkuthy meg akarta nyerni a bíró jóindulatát.

– Hogyan van az, bíró uram, hogy kend, aki csak egy kis falunak a bírója, olyan okosan tud beszélni; holott annak a nagy városnak, Miskolcnak a bírájával alig lehet az embernek eligazodni?

– Hát hogy a miskolciak miért tartanak maguknak olyan bírót, akivel nem lehet dűlőre jutni, annak az okát a miskolci pógárok jobban tudják; hogy pedig nekünk, szegény dudari póroknak jobban föl van vágva a nyelvünk, azt megint csak annak a mi lévitánknak köszönhetjük. Mert az olyan ember, hogy vasárnap délutánonként odagyűjti a híveit az iskolaházba, s kirakja előttük a maga tudományát. Beszél nekik az ország történetéből, meg azokról a nevezetes dolgokról, amik a nagyvilágban véghez mentek; idegen nemzetek szokásairól; máskor meg a földművelésről; és még a nyavalyákról s a gyógyító erejű füvekről; nyáron tanítgatja apraját-nagyját a kertészkedésre; de még – megkövetem a német szóba is belevergeti a fejünket.

– Hát aztán mire jó kendteknek az a német szó?

– Hát arra, hogy most már nem csupán Miskolc a világ, ahová a holminkat vásárra vihetjük, hanem eljárhatunk egész Selmecig, ahol jobb árakat kapni.

– Csak nem hordják kendtek a szenet meg a meszet Selmecig?

– Azt nem; hanem elhordjuk az almánkat, mézünket, viaszunkat meg a lúdtollat, lúdzsír, amiért a selmeciek jól megfizetnek.

– S az mind terem itten?

– Amióta ezt a lévitát hozzánk küldte a jó Isten. Azaz, hogy a mennybéli Úron kívül még a földesuraságunk is küldte egy olyan paksussal, amiben az volt írva, hogy ami robotot, úri szolgálatot eddig teljesítettünk, azzal a jövőben mind a lévitának álljunk helybe. Nagyon szegény volt ám ez az Isten háta mögött levő szurdék. A házaink mind náddal tetőzve. No nád, az volt elég. Az a patak, ami az Örvénykőből bugyog, itt a mi völgyünk lapályán csúnya mocsárt támasztott, amint a sziklák közt megszorult. Azt benőtte a nád; ahol meg a csincsése volt, ott a fű úgy tele volt mérges virágokkal, hogy a szarvasmarha mind fölfújódott tőle. S az egészségtelen kigőzölgéstől nyaranta ki nem vezett a falunkból a patécs meg a harmadnapos hideglelés; éjszaka nem lehetett aludni az ezernyi meg ezernyi kuruttyoló békától.

– De hisz ott most egy tó van.

– Az ám. Ezt a tavat a lévita csinálta. Az volt ennek az első dolga, mikor idekerült; hogy kiparancsolt bennünket úrdolgára, s ahol a völgy megszorul, cölöpöket veretett le velünk két sorba, azokat befonatta rőzsével, a két sor cölöp között betömte kövekkel. Mi lesz ebből? Hát az lett belőle, hogy egy hónap múlva a mocsár helyén négy singes mélységű tó szaporodott össze, hogy a nádnak még a bugája is elveszett benne. A hegyi patak pedig egyre hordta magával az apró pisztrángokat, amik ott gyűltek meg a tóban. Az első esztendőben a lévita nem engedte meg a tóban a halászást, még a másodikban is csak horoggal; de most már szigonnyal is foghatjuk, s akkora pisztrángokat kapunk, mint a karom. Ennek is jó árát adják ám a selmeciek. S amióta tele van a tavunk pisztránggal, mórest tanul a béka; nem kuruttyol. De a sok lázakat is mintha csak elfújták volna a vidékünkéről. Nincs már sárgaképű, kékszájú ember a falunkban. – Azután meg hozatott szép ludakat a lévita a városból, minden asszonynak adott belőle egyet. Most már azok is úgy elszaporodtak, jó dolguk van a tóban! hogy az asszonyaink egész kereskedést űznek velük.

– Hát nagy gazda a kendtek lévitája?

– Gazda? De azt mondom, hogy az egy pátriárka! Hát amint nem sok esztendővel ezelőtt a szomszéd falubeli korcsmáros behozta Lengyelországból az *alamáziát*⁷, nem tudom én, miből csinálják azt, olyan, mint mikor a vizet ojtatlan mészre öntik, hogy egyszerre fölforr tőle, ebben is tűznek kell lenni valamiképpen: hát ez a mi fuvarozó népünk nagyon rákapott az alamáziára. S annak meg az a szokása, hogy az okos ember bolond lesz tőle, s a békességes ember veszekedő. Én már arra ösztökéltem a tiszteletest, hogy prédikálja ki a katedrából az iszákosságot; de ő azt felelte erre, hogy „betegség ez, édes komám, nem prédikáció kell ennek, hanem orvosság.”

Itt félbeszakítá az előadást bíró uram ezzel a közbemondással:

– Mert hogy én vagyok a tiszteletes uram fiának a keresztapja.

– Gratulálok. Szabad a becses nevét kérdezniem?

– Danavár János. Igenis, szolgálatjára.

– Jól van, Danavár uram. Folytassa. Hát aztán kitalálta a lévita az alamáziának a medicináját?

– Ugyan kitalálta. Szerzett méhkasokat Kazincon, azokat fölállította egy szárnyékban. A mi vidékünk, ez a völgy is, de még inkább a vágások, tele vannak egész esztendőn át virággal; egy esztendőben háromszor is rajzanak a méhek. Most már minden embernek van méhese a kertjében. S aztán a lévita megtanította az asszonyainkat, hogyan kell a méznek az aljából *márcot* készíteni: méhsert. A színmézet eladják, a sonkolyt szintén;

⁷ A pálinka első neve a magyaroknál.

az aljából készül a méhser. És ez olyan magakedveltető ital, ami ezt a mi népünket egészen elkapatta a gonosz pokolitaltól, az alamáziától. Így gyógyította ki ezt a mi gonosz betegségünket a mi lévitánk.

– No azt a márcot majd én is megkóstolom.

– Az pedig ugyan jól ízlik ám a lúdpecsenyére. A lévita bizonyosan lúdpecsenyét ád uraságodnak vacsorára. Uraságod azzal él ugyebár?

Kadarkuthy nagyot nevetett erre.

– De hát honnan az ördögbe gondolja kend, hogy én lúdhússal élek?

– Hát ezt úgy vetem ki magamban azzal, amit a tiszteletestől hallottam. Uraságod azt mondta, hogy Székelyországból való. A tiszteletes azt beszélte előttünk, hogy Székelyországban laknak magyar zsidók. Uraságod karácsony ünnepén utazik. Ezt nem teheti más, mint görög vagy zsidó, aki a mi ünnepeinket nem tartja. De a beszédje uraságodnak egész magyaros. Azért rá kell térnem, hogy uraságod nem lehet más, mint magyar zsidó, s ha zsidó, akkor libasült az eledele.

(Hogy az ördög vigye el az ilyen föleszelt parasztokat! gondolá magában Kadarkuthy.)

– De hát ennek a kendtek lévitájának valami pénzes embernek kell lennie, hogy úgy ajándékozzat az egész falu népének ludat, méhkast.

– Takarékos ember biz az, s nem is veti föl a nagypénteki lidérc hozta pénz; de hát ha nem csurran, cseppen; – egyszer-egyszer az elejtett farkas bőréért kap tíz máriást a vármegyétől, megannyit a szúcstól; ez az ő jövedelme, meg az a kis *dácia*, amit a híveitől kap. De hát azt ő mind nem rakja élire. Egyszer már, az ő ideje alatt, volt annyi fölös pénz a falu kaszsjájában, hogy arról lehetett tanakodni, mire fordíttassék az. A presbiterek azt mondták, hogy építsünk rajta a templomunk mellé tornyot, hogy legyen a mi falunknak is nyele. Erre azt mondta a mi tiszteletesünk – különös mondás ám az egy paptól –, hogy „nem a tornyok hirdetik az Isten dicsőségét, hanem a gyümölcsfák”, s fölbiztatott bennünket, hogy kerítsünk be egy községi gyümölcsöskertet odafönn a vágásban. Ott van elég vadalmafa. Azután hozatott Erdélyországból ojtóágakat egy olyan almafáról, amit úgy hínak, hogy „oláh alma”, azzal ő maga, meg a betanított suhancok valamennyi vad csemetét beojtottak. Olyen ez az oláh alma, hogy azt semmi tolvaj meg nem kívánja, mert zöld marad késő őszig, s aki akkor beleharap, még a gyökerét is elátkozza, olyan savanyú; hanem aztán mikor tavasszal lehozzuk a hiúból, ahol gyékényre volt kiterítve, akkor olyan illatot ád, mint a rózsa, s az íze különb a dinnyénél. Ezt az almát hordjuk mi el aztán messze földre; ahány zsák almát fölteszünk a szekérrre, annyi zsák búzát hozunk vissza helyette cserében. A mi kenyérünk a fán terem.

– Hát aztán szántóföldjük nincs kendteknek maguknak?

– Volna biz az, de hát még sincs. Mert hogy azt a domboldalt, amin a szántóföldeink feküdtek, nagyon rongálják a záporok. Ennek megint az az oka, hogy hajdanában a szénégetők azt követték, hogy a bükkfáknak még a gyökerét is kiásták; mert a gyökérből égetett szén keményebb tüzet ad, azért többet fizetnek a kovácsok. Ez pedig nagy hiba volt, mert ott azután nem nőhetett föl a régi törzsökből az új család; ellenben minden felhősza-
kadás vígan szaggatta a földült földet, s mély árkokat mosott a hegyoldal-
ban fekvő szántóföldeinken végig, úgyhogy most már nem lehet ekével
barázdát húzni a földeinken, csak úgy kapával műveljük, s kendert vetünk
bele meg lencsét, borsót. Ez a mi jó tiszteletesünk ugyan egyre *gyűlölkö-
dik*⁸ vele, hogy nem lehet-e valami olyan fának vagy bokornak a magját
megfogantatni a vízmosásokban, ami az esőt megfogná: de egyik se *vallja
meg*. Nem marad meg ebben a sivány agyagban semmiféle fa.

– No, én láttam a külföldön egy olyanfajta fát, ami megered mindenféle
földben, még a holt agyagban is. Nemrég hozták be Európába; úgy híják,
hogy robinia.

– Ugyan az Isten áldja meg nagy jó uramat, mondja meg ezt a szót a mi
tiszteletesünknek. Ha ez a segítség Isten kegyelméből beválna minálunk,
hogy mi ismét boldog szántó-vető emberek lehetnénk; hogy nem szaladna
ki lábunk alól az édes föld, bizony mindnyájunknak az áldása kísérné nagy
jó uramat jártában-keltében.

(„Azt! azt! – mondá magában Kadarkuthy. – Éppen a ti áldástokért já-
rom én most ezt a vidéket!”)

– Ezt tudva, még nagyobb igyekezettel fogom nagy jó uramat hasznos
járásában mindenüvé elvezetni.

(Az ördögbe is! – dörmögé a báró. – Az kellene csak nekem.)

– Mert tudok ám én homokbányát is, olyant, ami az üveghutásoknak kí-
vánatos; tiszta fehér; azt hordjuk a házainkba a szoba földjét betéríteni.

– A szoba földjét?

– Igenis; mert hát földesek a mi szobáink.

– Hát mért nem padlózzák ki kendtek?

– Jaj kérem alásan, szükséges az nekünk, hogy földes legyen, mert az
asszonyaink gyertyaszentelőkör bevetik a szoba földjét rozssal, az csak-
hamar kicsírázik, mire fűbe megy, akkora a kislibák kikelnek a tojásból, ott
a szobában kész legelőre találnak, azon elcsipegetnek; amint kitavasodik
az idő, már akkorra kitollasodtak, mehetnek az anyjukkal a mezőre. Ezzel
a móddal a mi fehérnépünk hat héttel hamarabb viheti a vásárra a libáit,
mint a többi parasztnép, amikor még lázsiás tallért adnak értük a városi

⁸ „Fáradozik” helyett.

urak, asszonyságok. Nem is csinálja ezt utánunk senki, mert ez az ő titkuk.

– Hát talán erre a titokra is a tiszteletes tanította meg kendteket?

– Bizony, minden jóra ő kegyelme tanít bennünket, szegény ostoba földi népet.

– Az Oltárkövön járva, láttam, hogy a kendtek házai mind cserépszindellyel vannak födve. Talán ebben is a lévita tudós?

– Hát az meg úgy volt, hogy – követem alássan – minden faluban vannak hepciás emberek, akiknek könnyebb a lelkük, ha valami kontrabontot csinálhatnak. Itt is akadt egynehány zúgolódó, morgolódó ember, aki azt dohogta a szűr alól, hogy minek volt már ezt a nagy bolond tavat idehozni, amióta ez itt van, a nád mind kiveszett, mert az a mély vizet nem kívánja; mármost ha valakinek a háza (Isten őrizze) le találna égni, hol veszi a fedni való nádat. A Tiszáig nem kap sehol. Meghallotta ezt a tiszteletes, s legelőször is azt a szokást hozta be, hogy minden ház el legyen látva vízeskáddal, csebrekkel, lajtorjával; a gazdák sor szerint bakter számban cirkáljanak éjnek idején az utcán. Csak egy utcánk van, az is hosszú. Azután a csúnya kürtöket lebeszélte, amik a füstöt a konyhaajtón meg a hiún eresztik körösztil; azok helyett kéményeket rakatott. A hozzávaló téglát magunk égettük; annak a módját is a szájunkba rágta. Mikor aztán az megvolt, akkor meg cserépszindely-készítésre ösztökélt bennünket. Nem restelt ám maga is vállig felgyürközve, odaállni a munkások közé, s tanítgatni, hogyan nyomkodják a formázó vályúba az agyagot. Mindjárt azzal födette be legelőbb a templomot, az iskolát, meg a paplakot, úgyhogy mikor azt meglátták a parasztok, mind azon imádkoztak, hogy bárcsak leégne egyszer a falu, hogy mind cserepes födelet rakhatnának.

– Hát nem tudták maguk fölgyújtani?

– De bizony azt tették. Egy házsártos ember, akit magam többször ka-lodába csukattam csúnya káromkodásért, egy éjszaka maga fölgyújtatta a házát (Isten bocsássa meg a bűnét). Nagy szél fúj, az asszonynép sivalkodott: „végünk van, porrá ég a falu!” „Dehogy kell annak porrá égni!” kiáltott a tiszteletes, s aztán megmutatta, hogy milyen munkát végeznek a debreceni diákok, a masinisták, mikor ez a kiáltás, hogy „ad arma”! meg „incedium”! s azzal maga fejszét ragadva, fölmászott az égő házzal szomszédos ház tetejére, s kipróbálta rajta a tudományát. A nádfödélnek csak a ház gerincén levő kötését kell elvagdalni, s az egész lecsúszik magától. A kéréket aztán kidobálta a nép az utcára; ott ha meggyulladnak, könnyű eloltani. Ilyenformán egypár óra alatt az egész faluban minden nádtetőt levertünk, s ezzel megszabadultunk attól a veszedelemtől, hogy a házaink földig leégjenek, mindenünk hamuvá legyen. – Hogy dolgozott ez az egy ember maga tíz helyett ebben a nagy veszedelemben! Egy ingre vetkőzve!

Ahol egy tető kigyulladt a sziporkáktól, ő rögtön ott termett a háztetőn! s az égő gerendát csak úgy dobálta le, mintha petrencerúd volna. Azt kiabálta a nép: „Ez a mi igazi szent Flóriánunk!” – Így került azután cseréptető alá minden ház. S nekünk az nem került egyébbe, mint a magunk munkájába. – Bizony, nagy jó uram, azt kell nekem mondanom, hogy ez a mi tiszteletesünk (nem azért, mert keresztkomák vagyunk: ő az én fiamnál, én meg az övénél), de valóságos őriző angyala ennek a mi falunknak.

(„No hát én ezt a ti őriző angyalotokat meg fogom ölteni.”)

Az ösvény erősen aláfelé hanyatlott; egy kanyarodónál, mint apró fénybogarak, világítottak föl hosszú sorban a falu ablakai.

Ez itten *Barátfalva*.

A hazai helységnek legkisebbike, melynek lakos-száma alig megy többre háromszáz léleknél; a szomszédok között *Dudar* a neve, amire minden ember a rímet is hozzá teszi: „cudar”.

Biz ez cudar falu is volt, amíg a földesúr Barátfalvának el nem keresztelte; ezt ugyanakkor tette, amikor a lévitát ideküldte, akinek a számára, mint patrónus templomot, iskolát, paplakot építtetett. Jó uraság lehetett.

Ez a szem elől elrejtett völgy, melyben Barátfalva rejtőzik, szabályos háromszöget képez; a déli oldalát a szédítő magasságú Örvénykő (Pogánykő, Oltárkő) alkotja; az előtte levő rengetegből tör alá az a patak, mely a völgy fenekén képzett tavat táplálja pisztrágnak való friss vízzel; az északnyugati egy ősengeteggel borított meredek hegyoldal, melynek bükkfái a maguk szabadjára nőhetnek föl az égbe; fejsze nem irtja őket, mert az elszállítás annyiba kerülne, mint amennyit a fa megér.⁹

A kelet-északi cathetust pedig az a sivár domboldal képezi, melyen a hajdani szántóföldek szégyenkeznek; még télen sem tudják eltitkolni kopár voltukat, mert a havat lesepri róluk a szél, s mind az ördög barázdáiba, a mély vízárkokba hordja össze. E csapinós hegyoldal tetején kezdődik az a nagy fennsík, melynek őserdejéből táplálkoznak a mészégető telepek; s

⁹ 1849-ben ezen a vidéken egy tíz öl magasságú, alul méternyi átmérőjű bükkfának az ára volt *egy ezüst forint*. Egy nyáron, egy ősszel, egy télen bujdosam én ezekben az erdőkben, üldözöttje a hatalomnak. Házigazdám, a derék Csányi Béni nemes úr volt, földesúr; hatszáz hold erdő birtokosa. Kis szántóföldjét maga szántotta fiaival. Álnév alatt rejtegettek. Tudta mindenki, hogy bujdosó vagyok; senki sem árult el. A falut Tardonának hívták – ez sincs följegyezve a Karacs térképén. Úgy kerültem erre a vidékre, hogy Telephy Károlynak az atyja innen hozott feleséget, az pedig a Nemzeti Színház tagja volt; ő utasított ide az ismeretlen világrészbe. J. M.

ahol a vágás szabad tért nyit, azon keresztül fehérlik a mészkőbánya szakadéka.

Azon a lankán, mely a szántóföldeket szegélyezi, most már egy sűrű mogyorófa-erdő emelkedik. Igazán hogy erdő! s ugyan emelkedik. A fiatal mogoró gesztjének a fái a Bükkben nem bokrok, hanem sudarak, három öles egyenes csemeték. A mogorótermés is kenyérpótlék.

Ez alatt a szakadékos hegyoldal alatt vonul egy magas kőgát. Ezt még a régi lakosok fundálták ki azért, hogy a kemencékről alákanyargó szekér-útjukat megvédelmezzék. A lévita még magasabbra emeltette a védőgátat, úgyhogy most a nyári felhőszakadások rohanó árja sem iszapolhatja el a halastavat, hanem lefolyik a mély úton; annak nem árt: mészkőből van.

Az egész falu egyetlen utcasorból áll, minden ház mellett kert. Esténként, mint egy tűz-gyöngysor, úgy világít minden háznál egy ablak. A falu közepén a toronytalan templom, mellette a paplak és az iskola.

A lévita lakása nem különbözik a többi házaktól, amik a Bükkben levő falvakban láthatók.

Ezeknek a belső berendezése egészen eltér a más vidékbeli magyar parasztházakétól, amiknél az utcaajtóból konyhába lépünk, s a konyhából nyílik aztán kétfelé a két szobaajtó.

A bükkbeli házaknál a bejárás a kamrába vezet, ott van a hombár, a lisztesláda, a szerszámok, de semmi tűzhely. A jobboldali ajtó a lakószobába nyílik, a baloldali a vendégszobába; annak a siskakemencéjét kívülről fűtik. – A lakószobában van azután egy terjedelmes tűzhely, mely fölött kandallóformára roppant nagy tapasztott süveg van emelve, ami a szikrákat fölfogja. És így egész lakályosan össze van foglalva a konyha, az étkező, az alvószoba. Az a kandalló engedi látni, hogy mit főznek vacsorára; zsírszag nem támadhat, mert azt kirántja a tűz légvonata a kürtön; legföljebb egy kis rántásillat érzik, ami meg jólesik. S ugyanaz a tűzhely meleget is ad, be is világítja a szobát; nem kell gyertya; még a kis benyílot is melegíti.

...Vajon jut-e eszébe néha-néha a csodaszép *Malárdy Herminának* az a vízió, amit azon a rettenetes mennyegzői éjszakán megálmodott a Malárdy-kastélyban?

Kis alacsony házikóban ő a tűzhely mellett áll és főz; – megkóstolja, mit főz. Cibereleves. – Sohasem evett azt úr korában; álmában ízelel először. A tűzhelyen ül egy kisfiú és dúdolgat. Szép gyermek; annak ad egy pogácsát a tepsiből, most sütötte...

Bizony így álmodta ezt a szép Hermina egy zivataros éjszakán!

A különbség csak az, hogy nem cibereleves készül a tűzhelyen, hanem jó vereshagymás lé, amihez a lényeges alkatrészt: a tepertős gombócot

úgy gömbölygeti két piros tenyere között egyenkint a gazdasszony, s dobálja a forró lébe. Mind fenn úsznak azok; egy sem marad a fazék fenekén.

Aztán meg az is különbözik az álomképtől, hogy a kisfiú nem ül a tűzhelyen, hanem előtte áll egy zsámolyon, s a nyársra húzott ludat forgatja. Már erre is alkalmas. Ő váltotta föl a pesztonkát, akinek ki kellett menni a vendégszobát befűteni.

De az álomlátásnak folytatása is van.

...nyílik az ajtó, valaki jó be rajta, kopottas fekete ruhában, de arcát nem láthatja, mert hátrafelé fordult; hanem a házi kutya a szögletben, meg a kisgyermek a tűzhelyen ráismernek; amaz eléje fut, s kezét nyalja, ez meg örömmel kiált: „ittthon apa” ...Most felé fordítja arcát a férfi; ez a férj, a jó, a szelíd, a munkás férfi, odamegy nejéhez, megöleli, megcsókolja. „Megjöttél? Itt vagy?” – szól a boldog nő, s úgy meg van nyugodva abban, hogy ők most olyan szegények, csakhogy ő itt van!

Lám, mégsem álom.

„Itthon a táti.”

Az „elátkozott család” veszett hírű hőse.

Nem az a hajdani alak, az a magas, karcsú legény, kinek szabad mozdulatai, könnyed fejhordozása elárulják az igazi nagy urat, szemvillanása megigéz, meghódít vagy föllázít, szájszögletein gúnyos, hamis mosoly, öltözete ízléssel párosult pompa. Nem! Ez a barátfalvi lévita, akinek az arcát a külső vihar megbarnította, a belső vihar megvénytette; nem is lát-szik most már magasnak, amint fejét féloldalra és előre hajtja, járásában nem az atléta ruganyossága, hanem az anachoreta nyugodtsága van. Rátekintve alig gondolná az ember, hogy ez az a bátor farkasvadász, ez az a tűzoltó Flórián, aki égő gerendákkal hajigálózik. (Hát még az a híres birkózó hajdanából!)

Öltözete fekete tóga. Nem reverenda (mert hiszen nem fölszentelt pap). A reverenda selyemből van, a tóga csak teveszőrből. Talán még ugyanaz a tóga, amelyet Guthay Thaddeus fölvétetett a fiával, miután a bársonydolmányt levetteté vele, amelyben ott feküdt percekig a Duna fenekén, amelyben alvó menyasszonya ablakában megjelent, hogy azt magával elvigye. A régi öltönyöket sokáig elviselték a gazdáik. A divat csak akkor változott, ha az egész ország változott, kivált a papi viselet divatja.¹⁰

¹⁰ A jó Szirmay Antal „Hungaria in parabolis” című érdekes művében idézi báró Sennyey László szavait e tárgyról: „Csak nincs furcsább nemzet a magyar nemzetnél. Eőtet, mint valami választott népet, kihozta az Úr

A lévita odamegy a feleségéhez, s megcsókolja annak a tűztől piros arcát, a kislány kezét csókol az apjának. (A fiúgyereket nem szokta az apja csókolgatni, annak nem jó a kényeztetés.)

Guthay Lőrinc leveti a hosszú tógát (azt nem koptatják otthon), s egy fehér gombos, sárga flanellujjast ölt fel helyette. Ezt viselték hajdan a családapák, ahogy a népdal éneklirőlük: „ha egy *abaposztó* mentét vettek, abban becsülettel megvénhedtek”.

Csak azután, hogy a tisztas tógát fölakasztotta az almáriumba a felesége menyasszonyi köntöse mellé (együtt futottak el azok a világba: a szőrtóga s a fehér selyem viganó azokkal az arany csipkefodrokkal), tért vissza a táti. (Hát bizony „táti”-nak hívtuk az apánkat még az én gyerekkoromban is, s nagyot bámultunk, mikor a jogász bátyánk hazatért a kollégiumból, s „apám”-nak merte szólítani. Ez már újítás volt.)

Az asszonyka nem nyújthatta a kezét az urának; pedig tanult embernek szokása volt a feleségnek kezét csókolni. El volt foglalva a gombóc-gömbölygetéssel. Ugyan a karjai is föl voltak túrva egész könyökig, s azokra is invitálva lett volna a csók; de az meg illetlenség lett volna.

– A Lacika forgatja a ludat? – szólalt meg a lévita.

– Az ám. Hadd szolgálja meg a vacsorát. A Böskét kiküldtem a vendégszobát befűteni.

– Helyes. Ma estére meghívtuk a bíró komát vacsorára; a vendégszobában fogok teríteni.

Isten Scythiából erre a tejjel és mézzel folyó földre és azt mondotta: no egyél, igyál, ebugatta magyarja! Itt van a jó tokaji bor, fehér miskolci kenyér, kövér debreceni szalonna! ezz neki nem tetszik; kimegy az országból, külső nemzeteknél fecséri pénzt. Azután vezette eőt az Isten szent István királynak hitére, mondván: no üdvözlj! eb szánkázza meg a lelket! de ez sem tetszett neki, eő külső országi schwajcer és francia (?) hitet hozott be magának és azt nevezte *Magyar Hitnek*. Már úgy lévén a dolog, mit tudott vele tenni az Úr Isten? Adott neki tehát becsületes kalpagos prédikátorokat, mint ime Szilágyi Sámuel uram. De ez sem tetszik neki; azt gondolja, hogy az Isten szava sem hangzik magyar öltözetű prédikátornak a szájából, ha csak külső akadémiákról jött parókás és borjúbéllel kerített nyakú papját nem hallja prédikáló székéből. Magának a magyarnak is adott az Úr Isten minden nemzetek felett való legdíszesebb öltözetet: de neki az sem tetszik; dísztelen, hasogatott szárdúthba öltöztén, akkor véli magát legszebbnek, midőn hátagerincén ágy megy a paszomántja, mint a kecségének, sőt még lovagolni sem tudna, ha ánglus preceptort nem fogadna magának.”

A fölterítés természetesen a családapa kötelessége. Neki kell a cintányérokat leszedni a polcra, a késeket megköszölni jó élesre, kenyeret szelni minden tányér mellé, s az a kenyér kerék nagyságú, nem minden ember birkózik meg vele; azután a csap alól megtölteni az orrost illatos méhsörrel; az öntött gyertyát a regulázható tartóba tenni (ez már matematika), a koppantót is mellé, aminek a kezelése, helyesen kimért időközökben éppen a családfő hivatala; tudatlan ember eloltja vele a gyertyát; ha pedig bíró uramra bízzák, az a megnyálazott ujjával csippenti el a gyertya *taplóját*, s úgy teszi a hamvát a koppantóba. A gyertyagyújtás sem valami könnyű dolog. Előbb ki kell csiholni acéllal, tűzkövel, azután az égő taplóra tenni a kénfonalat s annak a kék lángjánál gyújtani meg a piros gyertyabelet.

Alighogy készen volt mindezzel a lévita, már hangzott odakünn a bíró uram ismerős lépése; de az egyszermind meg is volt duplázva; Guthay Lőrinc fogta a gyertyát, s kivilágított vele a pitvarba.

Bíró uram elől jött be az ajtón, maga után bocsátva a másik jövevényt, ahogy illett, s amint meglátta a tiszteletest, azt mondá:

– Szerencsés jó estét kívánok tiszteletes uramnak; még egy vendéget hoztam magammal, ha ki nem verne komámasszony bennünket.

Guthay Lőrinc és Kadarkuthy Viktor szemben álltak egymással.

Kadarkuthy sietett magát bemutatni az álneven.

– Én Barra Áron vagyok, Székelyországból, üveghutatulajdonos.

– Hozta Isten az urat.

(A régi magyaroknál nem volt szokás az üdvözlésnél a kézszorítás; *parolázni* csak adás-vevésnél szoktak vagy fogadásból; férfiak egymással össze nem csókolóztak.)

Bíró uram sietett közbeszólni.

– Ez a vendég úr magyar zsidó.

– Tehát „schólem!” Azokat ott Erdélyben szombatosoknak hívják. Diákoromban jártam köztük; egymást ezzel a mondattal üdvözlük: „min haólam weád haólam.”

(Hej megszeppent erre a szóra Kadarkuthy. Ez a lévita tud zsidóul; ő pedig egy zsidó szónak sem ura. Itt rögtön föl fog sülni a szerepével.)

– Csak azért mondtam – szólta a bíró, ravaszul hunyorgatva –, hogy valamiképp komámasszony holmi sonkával, kolbásszal ne találja megtraktálni a vendégét.

– Ne tessék félni. Tökéletes „schólet”-et fog nálunk találni Barra ór.

(– Schóletet? Hát a’ mi a fránya lehet? – gondolá magában a bíró.)

A lévita megmagyarázta.

– Nálunk minden ételt lúdzsírral készítenek.

– De a libát nem a sakter metszette le, s így az mégsem kóser.

(– Jaj de tudákos ember ez a bíró – mondá magában Barra Áron.)

Sietett valahogy kibújni ebből a kellemetlen szerepből.

– Ó kérem, én nem adok semmit a rituális teketóriákra. Nem adok sokat az egész zsidó vallásra. Nekem csak alkalmatlanságomra van. Igen könnyen ki hagynám magam térítettni.

Azt hitte, hogy majd ez a pap nagy hirtelen kap az alkalmon, hogy nosza most mindjárt elkaphat egy juhot a maga nyája számára.

Csalódott benne. A lévita vállat vont.

– Én nem vagyok hittérítő misszionárius. A vallását mindenkinek tisztelem, ki mit hisz, abban idvezül.

(De a bárónak egészen mindegy volt, hogy a paradicsomba jut-e, vagy az Ábrahám kebelébe; ő nem hitt semmit, de izzadt attól a gondolattól, hogy ha most ez a kálvinista teológus ki találja kérdezni a Schulchán-Áruchból, rögtön kisül a komé diajátszása.)

– Beszéljünk inkább idejövetelem céljáról.

– Igenis, helyes – mondá a bíró. – Tessék magukra maradni. Én megyek a komámasszonyhoz, tudósítani, hogy vendéget hoztam.

Azzal átment a lakószobába.

A lévita levette a vendége válláról a puskát, vadásztarisznyát, s odaakasztá a falra a magáé mellé. Aztán a kosokot is levetteté vele; volt az alatt díszes flanell jankli, borsos szövetből, veres szegéllyel, francia nevéen „bonsur”. Divatviselet. – Aztán előhozta a pipákat, a dohányos börböncét. Addig nem kezd diskurzushoz magyar ember, amíg rá nem gyűjtött.

A báró előadta, hogy mi célja az idejöveteleének, hogy ő homokbányát keres, aztán meg vasmentes mészkövet, végül hamuzsírégetéshez alkalmas erdőt. Ennyi volt az egész tudománya, amit Parasztevics uramtól beszerzett.

Emberére talált a tiszteletesben. Hogyne volna itten üvegyártáshoz való telep! A legtokéletesebb kvarc kínálkozik, még folyópát is bőven található; fa van elég és olcsó; tartott aztán vendégének egy olyan szakszerű technikai értelmezést az üvegyártásról, hogy annak szemé-szája elmeredt bámulatában. Hisz ez igazi üveghutás!

– De még egy beneficiuma is van ennek a vidéknek, ami utilizálható az üvegyártásnál – folytatá a tiszteletes –, ez a mi hegyi patakunk. Ez alkalmas arra, hogy egy nagy malomkereket elhajtson az üveghutánál.

A báró majd kivakkantotta, hogy mi a csodának kell az üveghutához malomkerék?

– Ez a malomkerék pótolja a drága emberi munkát ingyen adott vízerővel a fűjtatókhoz és az üvegkösörülőkhoz, úgyhogy finomabb üveget is lehet majd produkálni, mint közönséges zöld palackokat.

A báró nyelvcsettintéssel fejezte ki a csodálkozását.

– Uraságod üveghutája ott a Székelyföldön bizonyosan pusztán borvizes üvegeket állít elő.

– Hogy kitalálta! Én csak azon csodálkozom, hogy tiszteletes uram anynyi nagy tudománnyal, s azok mellett a virtusok mellett, amiket bíró uram az erdőn keresztül jöttünkben megismertetett velem, hogyan rekedhetett itt ebben a kis nyomorult falucskában, hogy nem viszik el innen Hadházra vagy Szoboszlóra, egy gazdag eklézsiába?

Hm. Fogas kérdés! Méltó, hogy az ember úgy tegyen, mintha a pipája nem égne, s követelné, hogy újra rágyújtsanak. Csak előrukkolt a felelettel.

– Nem vagyok fölszentelt pap.

– Hát miért nem szentelteti föl magát?

Még fogasabb kérdés.

– Hiányzik nálam a kánon szabta kvalifikáció, a vakonhívés a dogmákban. Én szkeptikus vagyok. Amit nem hiszek, azt nem prédikálom. Hogy csak egyet mondjak: a pap azt hirdeti, hogy hat napokon munkálkodjatok, a hetediket meg ünnepeljétek; ő maga pedig hat napon át nem dolgozik semmit s a hetediken véres verítékkal keresi a kenyerét.

A bárónak nagyon megtetszett ez a mondas!

– No látja, erre én is gondoltam már egynehányszor.

– Ez az én népem pedig ebben a kis völgyben nem teheti azt, hogy a hetedik napot megünnepelje, s akkor ne dolgozzék semmit: mert a szénégető máglyáknak, a mészkemencéknek vasárnap is égni kell; a hámoroknak, a kohóknak a tűzét szombaton nem lehet kioltani, s ha egy üveghuta is jön ide, az sem enged ünnepnapot ülni. A fuvarosoknak meg éppen a vasárnap a legerősebb munkaideje, mert Miskolcon hétfőn a hetivásár. Ez az én völgyem olyan zug, ahol a pap mindennap prédikál, a munka mindennap dolgozik, s a munka még jobban dicséri az Istent, mint az imádság. – Én szeretek itten lenni.

(– Jobban tudom én, hogy miért szeretsz te itten lenni!)

A lévita olvasta a vendége arcából a kételkedést. Még jobban föl akarta őt világosítani.

– Azt sem titkolhatom el, hogy a feleségem pópista. Az én puritán előjáróim ezt is kánoni hibának számítanak be nálam; míg ez a kicsiny község itten nem sokat gondol vele; hiszen még húsz év előtt az egész helység római katolikus volt, ahogy a falu végén levő kereszt tanúsítja.

– Amelyről hiányzik a fölfeszített Krisztus.

– Az ám. Azt ellopták a szentpéteriek.

– Ugyan? Ellopták a Krisztust? Az pedig már igazán „nietund nagelfest” volt.

A lévítának nem tetszett ez a frivol példaszó.

– Az önáluk virtus¹¹. Én a vallásos jelvényeket tisztelem, habár felekezetem nem is fogadja be azokat.

– De hát a tiszteletes úr, mint teológus, nem tudta még a saját feleségét sem a maga kálvinista hitére áttéríteni?

– Hogyan? uram! Hogy én az asszonyomat megfosszam mindattól, amiben az ő lelke megnyugvást talál? a Szűz Mária képétől, akit szüntelen a keblén visel? a térden elmondott imájától? az óvó keresztvetésétől? a fogadott böjtjétől, amit beteg gyermeke fölgyógyulásáért vett magára; s azoktól az apró, kedves szertartásoktól, amikben a gyermekek öröme találja a vallást, a hitet? Látja az úr ott a szögletben azt a zsámolyos fenyőfácskát, körülaggatva aranyos papírból ragasztott láncokkal? Ez a karácsonyfa. Mennyi édes várakozást, mennyi ártatlan örömet hoz ez a gyermekszívnek? S a gyermek öröme a szülőké is. De ha én egy nagy alföldi városban megengedném azt, hogy a kálvinista paplakban egy karácsonyfát, festett angyalokkal, égő viaszgyertyákkal fölállítsanak, másnap engem kihordoznának a határra. Itt eltűrik.

– Hát a tiszteletes úr nagyon szereti a feleségét?

A lévita csak a fejével intett rá.

(– Annál rosszabb rád nézve – mondá magában a vendég.)

Hogy még jobban megfeleljen erre a kérdésre, még egy dolgot hozott elő a lévita. Eleinte úgy tetszett, mintha más matériára akarná átvinni a beszélgetést.

– Danavár bíró uram bizonyosan elmondta uraságodnak, hogy én a tanításon és prédikáláson kívül még azzal is foglalkozom, hogy az erdőinket nyugtalanító farkasokra vadászok.

– Egészen kíváncsivá tett vele a bíró. Magam is erősen passionátus vadász vagyok, főképp ragadozó állatokra. Nekünk ott a Székelyföldön ebben nagy bőségünk van; nálunk még mackó is kerül elég. S hogyan ejti el a vadait, tiszteletes uram? Farkasveremben vagy vidrafogó vassal?

– Lőni szoktam őket. Van a régi irtványokban egy bozót, onnan szoktak előjönni. Én oda rakattam kövekből, fatörzsekből egy leskunyhót. Onnan szoktam az ordasokat lepuskázni.

– Nagyon szeretném, ha a tiszteletes úr elvinne egyszer magával egy ilyen vadásztréfára.

– Az megtörténhetik; akár a legközelebbi kedden éjjel, a karácsonyi ünnepek után. Az ilyen farkaslesre nagyon meg kell választani az időt.

¹¹ Régen volt, már most jobbra változott; de bíz akkor erről a virtusról volt ez a falu híres. J. M.

Derült ég kell hozzá, fogytán levő holdvilággal. Teleholdnál a farkas is meglátja a leshez közelítő vadászt, s berkébe húzódik.

– Sok farkast elejtett már a tiszteletes úr?

– Amióta itt lakom, a negyvenötödiket.

– S a vadászszákmányért szép pénzt kaphatott már?

– A füléért ad a vármegye tíz máriást, a bundájáért a szűcs másik tízet.

– S azt mind élire rakja a tiszteletes úr?

– Azt várom, amíg fölszaporodik ezerre. Azon vehetek valamit, ami Istennek is tetszeni fog, a híveimnek is; de legfőképp az asszonyomnak.

– Ugyan mi lehessen az?

– Egy kis orgona. Tudom, hogy a feleségemnek semmivel sem okozhatok nagyobb örömet, mintha eljátszhatom előtte a „Stabat mater dolorosát”, az ő kedvelt zsolozsmáját s Palestrina ájtatos szimfóniáit.

Kadarkuthy Viktornak egyszerre fejébe tódult minden vére; egész arca veres lett a dühtől.

(Azt! Azt! A Stabat matert, amivel a Malárdy-kastélyban megvesztegetted a pápista főúr büszke szívét! amivel bevetted magad a leánya lelkébe! Amiért neked az apád, a puritán kálvinista prédikátor, még halálos órájában sem bocsátott meg! Amiért halálvonagló kezével kiadott gyilkoló ellenségednek, hogy megmentse elátkozott ellenfelének fiát a te életednek az árán, hogy ha a víz nem ölt meg, öljön meg a tűz! Ezt az ájtatos nótát akarod te újból elorgonálni, amivel lecsaltál egy szentet az égből, te orgonás trubadúr; s ezért kész vagy bevinni a templomodba az orgonát!)¹²

Kadarkuthy közel volt hozzá, hogy fölugorjék a székéről, fölkapja a kenyérszelő öregkést az asztalról, s házigazdájának a szívébe verje!

...Az ajtó előtt gyerekbeszéd hangja hallatszott, halk kopogtatás mellett.

– Szabad!

Az ajtó nehezen nyílt; két kézzel kellett a kilincsen segíteni; s a kopogtatónak az egyik keze alkalmasint mással volt elfoglalva. Lőrincnek kellett odamenni, hogy fölnyissa a makacs zárt, amit a helybeli kovács készített lakatos munkában.

Akkor aztán a meglepetés hangján mondá, melybe egy kis neheztelés is vegyült.

– Ah! Ti vagytok?

¹² Orgona a kálvinista templomban még a jelen század első éveiben is ellenzésre talált. Mikor a pápai hitközség orgonát akart beállítani, a híres nagy tudós tanár, Márton Ferenc, azt mondá: „*Minek a templomba a du-da?*”

A felesége volt; karján a kisfiával.

A nő arca be volt takarva kendővel s a kisfiú is nagy kendővel bebugyolálva. Tűz mellől jöttök, s a pitvarban hideg van.

A lévita még mindig fogta az ajtókilincset.

– Nem fektetted még le a gyereket? – dörmögé ridegen.

– Hiszen ma karácsony van – suttogá a nő.

– Karácsony?

Nyomban jött a magyarázat.

Az ablakot megzörgették kívülről. Gyerekszó hangzott odakünn.

– Szép kis betlehemünk van, bevigyük?

A kisgyerek csiklandós nevetéssel bújt még jobban az anyja ölébe. Örömmel kevert félelem volt abban a fojtott kuncogásban.

A lévita még egy alakot látott a pitvar sötétjében a feleségén túl állni. Az volt Danavár uram.

Szigorú arcot mutatott.

– Nem tudom, kurátor uram megengedi-e, hogy ebbe a házba betlehemet hozzanak be?

(Hiszen az is pápista eredetű, szimbolikus játék.)

– Hogyne engedném? – szólalt meg a bíró, aki egyszersmind az eklézsia kurátora is.

Azzal kiszólt az utcára: „Bejöhettek, gyerekek.”

Erre aztán a tiszteletesné letette az öléből a Lacikát; lecsavargatta róla a nagykendőt; a gyermek menten elbújt az ágy mellé, s onnan kandikált elő, kíváncsian lesve, hogy mi jön most.

Ekkor aztán a tiszteletesné is levetette a selyemkendőt, mely fejét és állát beburkolá.

A férje bemutatta neki a vendég urat, ahogy az megismertette magát; azon a nevéen és mivoltán.

– Szívesen látjuk szegény házuknál – mondá az asszony. Egész magatartásában meglátszott az úrinő.

Bíró uram is benyomakodott az ajtón.

– No hát így néz ki a magyar zsidó! – mondá a tiszteletesnének őszinte parasztenyelgéssel. – Hát ugye nincs neki se huncutkája, se hosszú szakálla?

– Föl ne taszítsa komámuram a betlehemet!

A gyerekek ott jött a sarkában az egész parádéval.

A szent akol volt mintázva, kemény papirosból; a teteje páfrányból, a belseje egy szál piros s egy szál zöld viaszgyertyával megvilágítva; ott volt a jászol, mellette fehér báránycák, tehénké; aztán a boldogságos Szűzanya a Jézuskával, Szent József, a pásztorok, a keleti királyok, meg egy szárnyas angyal, mind pompás öltözetekben. Az alakok mind viaszból

formálva. És ezt mind maguk az iskolás gyerekek készítik. Arra is a lévita tanította őket. Még most nem dorgálják meg érte; hiszen nem fölszentelt pap. Nem szól neki a „ne csinálj te magadnak faragott képet” egész protestáns szigorával.

Amint a betlehemet hozó gyerek letette azt a dicsőséges pompát egy székre, a Lacika is elősettenkedett, s az anyja szoknyájába fogózva, bámult a kivilágított akolba.

Hanem aztán mikor a két énekes gyerek rákezdte a kegyes nótát: „pásztorok! pásztorok! gyertek be!”, s arra a pitvarból három juhásznak öltözött kamasz rohant be zörgős botokkal, akik azonnal egész hosszában végigvágták magukat a betlehem előtt (ez volt az imádat jelképezése), ettől a Lacika úgy megrökönyödött, hogy nem tartotta az anyja szoknyáját elég biztos menedéknek hanem, az apja háta mögé retirált, s annak a térdei közül dugta elő a fejét, a két lába szárát átölelve.

Az angyalok elkezdték a ritmust.

„Bethlehembe jer pajtás! Ott van ám a jó tartás! Bor, ser folyik, mint a tenger, lhatik az ember.”

Kadarkuthy Viktor meg volt némulva a bámulattól.

De nem a betlehemet bámulta ő, hanem ezt az asszonyt.

Minő arc! Minő alak! A mitológiai istennők egyike.

S ez a kábító mosoly az arcon! Ami talán az anyai boldogságnak verőfénye.

És ennek az asszonyságnak a neve: „Bárá Kadarkuthy Viktorné!”

Igenis! Ezt a nevet vette föl az oltár előtt. Ezen a néven van beírva az *ingoványi* matrikulában, hitelesítve két násznagy aláírásával!

Ez az ő felesége és nem Guthay Lőrincé! Guthay Lőrincné neve nincs följegyezve semmi anyakönyvben!

Mentől tovább nézte ezt az asszonyt, a vér annál örültebben nyargalt a szívének keresztül.

Az a Lavater ott az avasi papszeren egyet kifelejtett fiziognómiai jegyzeteiből: a satyriasis bőszült démonát. Ha most látná az arcvonásait, azt is megtalálná bennük. Az állatá vált embernek a szenvedélyét. S mikor ez az állat azt hiszi, hogy neki igaza van-emberileg.

Ez az asszony az övé; ezt tőle csalással vették el!

Az angyalhangok énekelik:

*Vesd le juhász a bundát,
Takargasd be Jézuskát,
Mert nincs néki bocskorkája,
Sem sarkantyús csizmacskája,
Fázik az ő lábacsckája.”*

A szenvedélyes embert ez az egész bibliai játék még jobban feldühítette. Azt hitte, hogy őt gúnyolják benne! Az ördögöt érezte magában meg-elevenülni, mikor Máriáról énekeltek előtte.

(„Most már neked meg kell halnod, Guthay Lőrinc! S ha száz életed volna, százszor kell meghalnod.)

A rigmusoknak vége szakadt, a kántáló gyerekek kaptak jutalmul diót, mogorót és mákos kalácsot, azzal odább vitték a betlehemet; a kis Lacika is előjött az apja háta mögül, és nagy lelkendezve futott az anyjához, a betlehemesek verseit ismételve; egy hallásra megtanulta valamennyit. (Hiszen még nem tudott olvasni; amit szóból értett, az volt a tudománya.)

– No ugye, ilyen ceremóniájuk maguknak nincsen? – szolt a tiszteletesné a vendégéhez. – Maguk csak az ótestamentumot tartják?

– Szép is az, ahogy gyerekkoromból emlékezem rá; különösen a Potifárné meg a Delila története, aztán meg a Zsuzsánnáé.

– Ez utóbbi könyve apokrif – jegyzé meg pedánsul a lévita.

– Nekem azt is tanították.

– Én pedig mindezeket kihagyom abból a bibliai kivonatból, amit az iskolában tanítok. Nem akarom a gyermekek fantáziáját korán fölébreszteni.

– Hátha aztán az egzámenten éppen ezt fogja tőlük kérdezni az esperes?

– Nem jön az én iskolámba esperes soha.

Ez ugyancsak kitérő felelet volt.

Véget vetett az egezetikának alaposan a Makka.

A Makka volt a házi szolgáló; igazi tűzrőlpattant palóc leány, a téli hideg idő dacára könnyökön felül kötött ingujjakkal; a karjai olyan pirosak, mint a cékla, a feje födetlen, a haj elől simára vizezve, hátul szalag közé font varkocsba eresztve, mely máslijával az inát verte.

Egy roppant nagy tálat hozott a két markában emelve, amely tetézve volt ökölnyi nagyságú gombócokkal, vagy ha jobban tetszik, „göldény”-nyel; a tálat az asztal közepére tette; egy nagy fakanál volt beletéve merítőnek.

– Ime, itt a *schólet* – mondá a tiszteletesné. – Bátran leülhet hozzá az úr. Csupa libatepertyűvel készült. Magam készítettem.

Már most hát tudta Kadarkuthy, hogy mi az a schólet.

A tiszteletesné helyet mutatott neki maga mellett jobbról. Balról a koma jutott.

– Parancsoljon leülni.

(Azt is megtartotta a háziasszony, hogy erdélyi úrnak azt kell mondani, hogy „parancsoljon”, ahelyett, hogy „tessék”.)

A lévita és a bíró azonban a leülés előtt két kezüket a szék támlájára téve, állva maradának. A vendég úr is követte a példájukat.

– Az úr csak üljön le! – dirigálá a háziasszony–, az úrra ez nem tartozik. (Nem ám, mert az asztaláldás így szólt: „Jövel Jézus, légy vendégünk, amit adtál, áldd meg, kérünk” s ez nem a szombatos szájába való).

– Édes mámi! – sugdosá a Lacika. – Hát ez az úr miért nem imádkozott?

– Mert az még nem tudja a hiszekegyet.

Amin aztán a Lacika nagyon elbámult.

Még egy kis vita támadt azután a lévita s a felesége között, azon, hogy a Lacika melyikük mellett maradjon. Mert a kisgyerekeknek nem kell a vacsoráló asztalhoz ülni; annak elég volt az uzsonnára kapott bögre teje; ha vacsorát kapna, bikával álmodnék; csak az volt a kérdés, hogy a két szülő közül melyik lesz a keményebb szívű, aki megállhatja, hogy lopva a szájába ne dugjon a fiúcskának egy kis körömfaladékot. A mámi maradt a győztes. Azt pedig meg kellett engedni a kisfiúnak, hogy ottmaradjon a társaságban, mert ágyba fektetni még nem lehetett. A hálókamrácska távol esett, a kandallós szobán is túl. A gyermek ott egyedül féltében meg nem marad. Ma pedig föl is van ébresztve a képzelete a betlehemesek játéka által. Aztán olyan ritkán lát idegen embert ennél a háznál. Kivált ilyen nagy szál magas embert, aki még nem tudja a hiszekegyet. Odakönyökölt az anyja térdére, gömbölyű piros orcáját két tenyerébe támasztva, s egyre azt az idegen uraságot nézte. Eszébe sem jutott az evés. Jóllakott nézéssel.

Az idegen úrnak volt egy nagy zsebórája, ami ütötte az órát meg a ferályt, ami a Lacikának nagyon imponált.

...A szép Malárdy Hermina ott ült Kadarkuthy Viktor mellett. Mint egy átlatszelídítő nő; aki tigrisét etet. Nem is gondol arra, hogy ez a fenevad őt még széttépheti. Igaz magyar háziasszonyok szokása szerint kifogyhatatlan volt a vendégei kínálásában. Elég szép sikerei voltak. A báró jól ki volt éhezve.

Aztán az udvariasság is követelte.

– Ha ilyen bájos ajkak kínálnak; ha ilyen szép kezek szednek a tányéromra...

(Hátha még ezeket a szép kezeket megehetné!)

– Igen rövid vacsoránk lesz – szabódék (szokás szerint) a háziasszony a lúdpecsenye után. – Még csak túrós lepényünk lesz meg mákos kalácsunk, egyéb semmi.

Erre Danavár uram megszólalt:

– De bizony láttam én még odakünn a pitvarban egy fatálon valamit *hűlni*.

– Pszt! – inté a fölszólalót a tiszteletesné, s a fejét ingatta, szemmozdulattal jobb oldalra intve.

Az a valami ugyanis egy most főtt sonka volt.

A báró észrevette ezt a némajátékot.

– Nagyon sajnálnám, ha az én szombatosságom rövidítené meg a kegyelmetek karácsonyi vacsoráját. Énmiattam sohase zsenírozza magát a tiszteletes asszony; én nem vagyok fanatikus zsidó.

– Igazán nem az? – kérdezé a szép Hermina, s ő minő észbontó tekintetet sugározottatott vendége felé.

– Annyira nem vagyok az, hogy akár ma kitérnék a keresztyén hitre, ha akadna valaki, aki megtanítsa a hiszekegyre.

Erre a szóra egyszerre föl pattant a Lacika az anyja öléből, s közbeszólt nekipirult, arccal:

– Megtanítom én arra a bácsit!

Megenni való volt ez a gyerek! Egy négyesztendősi hittérítő. A Lévitának már a nyelve hegyén volt a megfeddés, hogy ilyen szent tárgyat nem illik poharak között vellikálni; de a gyerek szava lefegyverezte a szigorúságot.

Mikor az a kis poronty mondja azt a Krisztus-tagadónak: „Majd én megtérítelek!”

– Igazán megtanítasz rá? – kérdezte Kadarkuthy.

Ezzel a kérdéssel egészen vakmerővé tette a gyereket.

– Meg én! – s odaállt melléje.

Kadarkuthy aztán odaemelte a gyermeket az ölébe. Farkasszemek zöld tüze szikrázott a szemében. („Hisz ez a poronty is Kadarkuthy Viktor fia! Tehát az *enyim!*”)

A Lacika aztán elmondta előtte végig, szépen megszagatva, az egész hiszekegyet; a vendég úr utána dörögte.

– Mármost mondja el a bácsi!

Kadarkuthy Viktor megpróbálkozott vele. Hiszen könyv nélkül tudta; a kolostorban volt módja megtanulni. De a komédiajátszás végett mégis úgy tett, mintha itt-amott fönnakadna, különösen a Szentlélek szakaszánál; a Lacika kisegítette, úgyhogy másodszer már hibátlanul el tudta a vendég úr mondani az egész credót.

Bíró uram a kés nyelével ütötte az asztalt diadalában.

– Ez már dicső! Az Úr csodákat művel a gyermekek által! Még ilyet nem hallottam.

A tiszteletesné kacagott örömeiben.

– Még áttéríti a mi kis Lacikánk a vendég urat.

Hanem a lévita savanyú képet csinált hozzá.

– Elég lesz már a tréfából – dörögé morózusan. – A hitvallás dolga nem gyermekjáték.

– De én egészen komolyan veszem a dolgot – mondá a vendég. S azzal a gyermeket letette az öléből; előbb azonban megcsókolá a száját. A

gyermek odabújt az anyja ölébe, s a vendég csókjától még nedves ajkával közölte az anyjával a csókot. (Ezt is észrevette Kadarkuthy. Egy *küldött csók* már helyére jutott.)

– Hogyhogy, uram? – sürgeté a lévita.

– Egyszerű és érthető a dolog. Én itt szándékozom a Bükkben letelepedni, ha jó üveghutának való telepekre találok, s otthagynom a Székelységben az egész falut, melyben hitsorsaim laknak. Se kicsiny, se nagy nem marad ottan utánam. Itt pedig szombatos zsinagógát nem kapok. Valami felekezethez kell csatlakoznom, mert Isten ígéje nélkül nem élhetek.

(Ő! Az ateista!)

– A zsidó valláshoz legközelebb áll a kálvinista. Legkevesebb újat kell tanulnom benne. Elhatároztam, hogy áttérek.

Bíró uram a fájó fogára akart tapintani a vendég úrnak.

– De akkor meg kell ám az úrnak keresztelkedni.

– Tudom – mondá a báró vállrándítva. (Egy kereszteléssel több vagy kevesebb, nem tett nála különbséget.)

– Akkor keresztapára meg keresztanyára is lesz szüksége az úrnak.

– Azt hiszem, hogy nem kell messze keresnem. Bíró uram elvállalja a keresztapai tisztet, s talán a tiszteletes asszonyt szabad lesz fölkérnem keresztanyának.

Hermina arca lángvörös lett e szóra. Ösztön volt-e ez? Előérzete valami fenyegető veszélynek? Vagy csak a szemérmesség orcapirulása? Hogy már öneki, a fiatal asszonykának, ilyen nagy mahumed ember legyen a keresztfia!

Segítségére sietett a tiszteletes.

– Hát én arról éppen nem akarom lebeszélni nagy jó uramat, hogy ha contentumára van a helvéciai confessióra áttérni, azt végrehajtsa; de tanácsolnám, hogy végeztesse ezt a ceremóniát Miskolcon, a nagy templomban, a nagytiszteletű sénior úr által, a vicispán és vicispánné kereszt-szülői asszisztenciája mellett, ne pedig ebben a mi kis, minden világtól eldugott falunkban.

– De pedig ebben az én plánomban éppen ez a rejtett falucska quadrál bele. Ugyebár, a lévita keresztelhet?

– Igen. Az evangélium nem köti a keresztelést papi méltósághoz, a mi fölfogásunk szerint.

– Hát ha én Miskolcon hagyom magamra töltetni a keresztvizet, vicispáni asszisztencia mellett, annak a híre szétmegy az egész országban: a Székelyföldön is megtudják az én híveim, hogy rájuk nézve apostata lettem. Abból pedig nekem nagy károm származik, mert az ottani üveghutámnak a vevői, szállítói mind szombatosok. S ezeket sem akarom elvesz-

teni. Míg ha itt, Barátfalván megy végbe a kikeresztelkedésem, soha sem tudnak abból semmit a székelyek.

– No most már igazán elhiszem az úrnak, hogy zsidó! – kiáltott közbe Danavár uram. Hogy miért hiszi el, azt nem magyarázta meg.

– Tehát, ha szabad ismételnem a kérésemet a tiszteletes asszonyhoz: akar-e nekem keresztanyám lenni?

Hermina előbb a férjére nézett; az helyeslő bólintást tett a fejével. Arra aztán tartózkodó lassúsággal mozdítá a vendég úr felé a kezét.

Úgy illet, hogy az megcsókolja a feléje nyújtott kezét. Hogyne? A keresztanyjáét – a keresztfia!

(Tehát már annyira eljutott báró Kadarkuthy Viktor, hogy egy kézcsókot égethessen báró Kadarkuthy Viktorné kezére! Még több olaj a tűzre!)

A tiszteletesné idején látta észrevenni, hogy a Lacika elálmosodott. Engedelmet kért, hogy a kisfiát a szobájába vihesse lefektetni.

– No de előbb koccintsunk egy pohárt az új hívünk testi-lelki jóvoltáért ebből a jó méhserből – indítványozó bíró uram.

Ezt az áldomást viszonzni kellett Herminának. A méhsert asszonyok is ihatják. A méhserből nincs tűz.

Tehát Kadarkuthy Viktor és Kadarkuthy Viktorné már poharat is koccintottak egymással. Az ő poharukban volt tűz.

A tiszteletesné ismét bebugyolálta a kisfiát, bekötötte a maga fejét, állát a selyemkendővel, jó éjszakát kívánt az uraknak, s elhagyta a szobát.

Bíró uram még ott maradt egy cseppet; nemcsak azért, mert a sereskancsót nem illik félig hagyni az asztalon, az megbántás a házigazdára nézve, hanem hogy a holnapi rendet közösen megállapítsák; aztán meg még egy harmadik ok végett is.

– Engedelmet kérek az uraságoktól, hogy még itt maradok alkalmatlan-kodni, de hát bizonyosságot akarok venni az iránt, hogy holnap mitévők legyünk. Mert ha a homoktelepet, meg a mésvágást akarjuk szemügyre venni, akkor még ma föl kell zavarnom az embereket, hogy holnap korán hajnalban lapátoljanak utat odáig, mert térdig ér ám a hó, s istentiszteletig készen legyenek vele, hogy aztán mind a hívek jelen lehessenek ezen a mi holnapi nevezetes ceremóniánkon.

– Helyes, komámuram – hagyá rá a lévita.

Ekkor Danavár uram egyenesen a vendég úrhoz fordult a kérdéssel

– De hát igazán valósággal elszánta rá magát, nagy jó uram, hogy itt a mi kis templomunkban felvegye a szent keresztiséget?

– Amit mondtam, megmondtam.

– No ha azt akarja, hogy tökéletesen elhiggyem, hogy kész búcsút venni a zsidó vallásától, akkor bizonyítsa be azzal, hogy merjen itt velünk együtt *sonkát* enni!

A lévita elmosolyodott. Bíró uram szépen kimesterkedte, hogy azt a bizonyos valamit, amit ő látott a pitvarban a fatálon húlni, az asztalra hozzák. Ez a sonka. Ez volt a harmadik ok! Igaza volt. Sonka nélkül nem karácsony a karácsony. Aztán avégett is lett az előkészítve. A tiszteletes asszony csak azért nem hozatta azt fel, hogy meg ne botránkoztassa vele a székelyföldi vendégét, akiről azt tudta, hogy Mózes próféta étkezési tilalmait respektálja.

A lévita kikiáltott a Makkának, hogy hozza be a sonkát. Abból azután ő maga nyiszálta le a jó éles konyhakéssel, amit előbb egy párszor hozzáfent az acéljához, a szép mosolygós piros szeleteket, s lerakta a kés lapjával a vendégei tányérjára.

Ekkor aztán bíró uram tökéletesen megnyugodhatott a székely üveghu-
tás komoly szándékáról; mert az nemcsak hogy megduplázta, triplázta a sonkaszeletet, de sőt a szalonnájával s a barna bőrkéjével együtt tömte a szájába. De már ennek kálvinista gyomrának is kell lenni!

A sonkafalatozás közben aztán megállapodtak a holnapi elvégzendőkben. A ceremónia után következik a lakoma, amit a község presbiteriuma fog adni az új fölavatott hitsorsos tiszteletére. Bíróné asszonyom maga lesz a szakácsné. Tizenegy órakor lesz az ebéd, tizenkettőkor végződik; akkor a vendég úr a tiszteletessel meg Danavár urammal fölkerelkedik, bejárják a bejárando helyeket, hogy alkonyatra visszatérhessenek. A barátfalvi völgyben korán lemegy a nap. Bíró uram mindenütt ott lesz kalauz-
nak.

Hazatérve aztán egypár órát engednek a pihenésnek. Akkor egy kis borsos borlevessel fölmelegítve a gyomrukat, tarisznyába téve a fagyos szalonnát, kenyeret, a két uraság vállára veszi a puskáját, s elmegy farkast lesni, míg a hold fel nem jő. Oda már bíró uram nem követi őket, mert ő úgy utálja azt a csúnya toportyánférgyet, hogy látni sem akarja.

A báró helyesnek találta az egész napirendet.

Aközben aztán az öblös *vászonkorsó* is fenéig ürült, ideje volt a jojcakázásnak. Bíró uram áldást, békességet kívánva az egész házra, összeszedte a kucsmáját, bundáját, furkósbotját, s eltávozott.

A lévita is jó éjt kívánt a vendégének, s kikísérte bíró uramat, becsukva az ajtót a retesszel.

A Makka tudta már a kötelességét: eltakarította az asztalt, azonban ott hagyta a sonkát a fatálon, a nagy konyhakéssel. A vendég uraknak szokásuk (ahogy ő tapasztalá), ha éjszaka fölébrednek, egy kicsit falatozni. A hozzávaló italt is odakészíté egy kis *orrosban*. Az meg *író* volt. Kellemetes savanykás ital, ami a vajköpülésnél kiválik. Az itteni víz meszes: inni nem jó.

Azután megvetette az ágyat a Makka, segítette a vendég úrnak a csizmáit lehúzni; a zsebóráját a falon függő hímzett óravánkosra felfüggesztette; a faliórának a ketyegőjét megállította, hogy az álmot ne zavarja; azzal ő is csöndes nyugodalmassal jó éjszakát kívánt, s kiment az ajtón.

Kadarkuthy levetette magát az ágyba. Testileg ki volt fáradva. Kora hajnaltól kezdve hegyeket mászkált; akkora marsot tett, hogy az egy katonának is elég lett volna. Hanem a lelke annál inkább föl volt izgatva.

Maga mellé tette a gyertyát egy székre, s annak a kanócába bámult. Nem jutott eszébe a hamvát elkoppantani.

A forró vér lázasan nyargalt az ereiben; a fülében hallotta az ütőér zúgását.

Arra gondolt, hogy ez az ember, akit ő halálra keres, s akire nézve az egy halál nem is elég megtorlás azokért, amiket őellene vétett: – ez az ember most ott álmodik a paradicsomról annak a tündéri nőnek az oldala mellett, aki az ő nevét, Kadarkuthy Viktorét, viseli; akit az ő nevével kért meg fia számára az ő apja; akit őneki jegyzett el Malárdy vicispán, akit ővele esketett össze a pap – és akit ő, amióta meglátott, halálosan megszeretett. S most ezekről a tündérajokról más szíja az üdvösség balszalmát.

Majd borzongott, majd hevült.

Örjögő fantáziája megnépesítette az agyát csábító látványokkal. A satyriasis kéjingerlő misztériumai váltakoztak előtte kízó elevenséggel. Szenvedélyes extázisával együtt nőtt gyűlöletének dühe. Eddig csak a bosszúvágy tette halálos ellenségévé ezt az embert; most szövetkezett azzal a *szerелеmirigység*. Nem szerelemföltés! Félteni csak azt lehet, amit bírunk; az övé az irigység volt; más bírja azt, ami az övé lehetett volna, sőt ami törvény és ceremónia szerint valósággal az övé, mert hisz az ő nevét viseli.

A gyertya csonkig leégett már a tartóban, bűzölgő füstöt eresztve; ebből a felszálló füstből alakultak az agy víziói, a nimfomániát ingerlő tünetnyenyek. A gyertyakanóc végsőt lobbant, s az ő szemét is lezárta az álom.

De az alvás még kegyetlenebb kízó volt az éber gondolatnál; az még kifestette, megelevenítette, megszólaltatta a képzelet fantomjait: szenvedélye a paroxysmusig hevült. Az álom csodatevő démon; lehozza az égből a csillagot, felássza a földből a kincset; odadobja a tündért az ölelő karok közé; az epedő ajkak a csók lángolását érzik, a fülek az abelérák fescennináit hallják, az orr balzsamillatot szív fel; a lélek különválik a testtől, s maga kedvére kéjeleg... Akkor az ostoba test egyet vonaglik, s szétfoszlik az álom. Nincs meztelen nimfák tánca, buja almék éneke, szerelemhevítő ábrailat; hanem tele a szoba faggyúgyertya füstjével. A hideg hold süt be az ablakon a jégvirágokon át.

Kadarkuthy Viktor kiugrott az ágyból, s elkezdett mezítláb alá s fel torpézékolni a hideg földön. Majd talán azzal lehűti a feje forróságát.

Az sem használt; a teste didergett, de az agya lángolt.

Lefeküdni nem akart többé, nem akart aludni.

Annak a másíknak most bizonyosan édes álmái vannak!

Legyen belőlük örök álom!

A hold fénye odaesett az asztalra, az ott heverő nagy éles késre; annak a pengéje úgy ragyogott benne.

Kadarkuthy Viktor felöltözött egészen, a kosokját is felölté. Azután tanácsot tartott a holdvilággal, meg azzal a fényes késsel.

Úgy lesz! Jó van! Nem vár a párbajra. Nem arra, hogy férfi férfi ellen mérközzenek össze lovagok módjára; megöli ezt az embert, ahogy meg szokta ölni a bosszúálló férj a csábítót, akit éjfélkor ott talál a neje szobájában.

Megöli az álarcos csalót.

S akkor aztán elfoglalja rögtön maga annak a véres helyét. Nos hát?

„Férjed vagyok! Én vagyok az igazi férjed!”

Eldúlt a per, ki van mondva az ítélet!

Az éles kést odarejté a kosokja alá.

Azzal halkan felnyitá a szobaajtót, s lassan kitérta, hogy ne nyikorogjon.

A holdvilág átsütött a nyitott ajtón a pitvarba is.

S ott látott Kadarkuthy Viktor egy hárságyon feküdni egy alvó férfit. Bundával volt betakarva. – A hárságy oda volt téve keresztben a kandallós szoba elé.

Amint a holdvilág rásütött az alvó arcára, az egyszerre fölébredt. A lévita volt az. Egy furkósbot volt mellé fektetve, egyszerre ahhoz kapott. Amint azonban felismerte az előtte álló alakot, letette a celőkét a kezéből.

– Valami baj van? – kérdezé fektéből fölemelkedve.

Kadarkuthy haragja egyszerre ki volt oltva.

Nem nyúlt a kosokja alá az éles késért. Az nem *ennek* az embernek volt szánva. Hazudni kellett valamit.

– Megfájdult a fejem, ki akarok menni a szabadba.

– Kegyelmed égve felejtette a gyertyát, s az telefüstölte a szobát.

– Az ám.

– Majd segíték rajta. Kinyitom a pitvarajtót, s a füst kihúzódik.

S azzal fölkel, kinyitotta az utcára nyíló ajtót. Szép csöndes éjszaka volt odakünn.

– Ezzel ugyan kissé ki fog húlni a szobája – mondá a lévita.

– Úgysem tudok fűtött szobában aludni.

– Én sem.

– Hát kegyelmed mindig ott szokott aludni a pitvarban?

– Rendesen.

Kadarkuthy nagyot sóhajtott. – Bolond ember! – mondá magában.

Valamit megtudni mégis kíváncsi volt.

– Hát aztán nem szoktak kegyelmednek szívdobogásos álmai lenni?

– Ahhoz méhdöngés kell és pimpimparé-illat.

– Hát a felesége nem fél magában aludni?

– Hisz ott van mellette a fia.

(Igaz! Hisz az nagy védelem.)

– No hát aludjék tovább; én majd kijárom magamat a havon.

– Vigye magával a fustélyomat, valami kóbor kuvasz meg ne riassza.

Az utolsó fegyverét is átadta neki: a nehéz ólmosbotot.

Kadarkuthy aztán végigárta a falut, megkerülve a tavat; nagy időre került vissza a lévita házához; senki sem vette észre. Alszik ilyenkor minden jó ember, minden jó kutya:

Mikor benyitott a pitvarajtón, ott látta a hárságyon aludni Guthay Lőrincet; mélyen aludt, föl sem neszelt az ő bejöttére. Ónála volt a kés is, ólmosbot is. A botot odatette az alvó mellé, a kést beleszúrta a kenyérbe az asztalon.

„Majd holnap!”

Azzal öltözetestül levágta magát a gyékényre, mely nyoszolyája elé volt terítve, s ott aludt reggelig csendesen.